

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2022/6

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábián László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marcásák Gergely (olvasószervező)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Pomogáts Béla irodalomtörténész, *Nagy Zoltán Mihály* alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai
elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában:
<http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Kérdések az esztendő végén (jegyzet)	4
In memoriam Bartha Gusztáv (1963–2022) (nekrológ).....	6
BARTHA GUSZTÁV: Borzsa (novella).....	8
MARCSÁK GERGELY: Felszín; Egy emlékműhöz (versek).....	11
MEGYERI EDIT TÜNDE: Lugasok a ködben; A színésznő (novellák)....	13
NÉMETI ANETT: tűz és vér; hazátlanul és hontalan (versek).....	20
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Az üvegasszony (vers)	22
ÁMORT ANGELIKA: Öcsi szobája; Identitászavar (novellák).....	24
CSONTOS MÁRTA: Vérszerződés; Röpképtelen (versek)	27
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS: Szikla; A szél; Az erdő (versek)	29
SZABÓ ESZTER IDA: „... élni rádiózás nélkül” Horváth Anna (1924–2005). A beregszászi művész életútja (részlet egy készülő kismonográfiából).....	31
KOVÁCS SÁNDOR: Ungvár hányatott sorsú magyar emlékei I. (honismereti tanulmány)	57
DUPKA GYÖRGY: „Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!” Tragikus sorsú kárpátaljai GULAG-elítéltek, mártírok panteonja, 1944–1970 (tanulmány, 6. rész).....	74
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	90

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

KÉRDÉSEK AZ ESZTENDŐ VÉGÉN

Múlik az év, sűrűsödnek a gondok, súlyuk alatt az ég szinte beszakad. Főlöleges az előzményekre visszalapoznunk, hisz már januárban sem lehetett felhőtlen az örömünk. Talán az érkező 22-es szám volt ránk nézve irritáló, az gerjesztett bennünk lehangoló, deja vu érzéseket. Holott az új esztendőtlől csak annyit vártunk, hogy az előzőhöz képest rosszabb ne legyen. Szerénységben nehéz lett volna ennél alább menni, de ez is sok volt, mégis rosszabb lett. Valóságos Joseph Heller-i csapdát készített számunkra a szláv Télapó: az elkerülhetőnek hitt, mégis elkerülhetetlenné lett háború csapdáját. Minél inkább szabadulnánk tőle, annál biztosabban válunk tehetetlen, kiszolgáltatott foglyaivá.

Borzasztó érzés erre eszmélni karácsony előtt. Megróhatnak érte, de én arra sem tudnék már meggyőződéssel válaszolni, hogy mi lenne számunkra fontosabb: az ünnep hiánytalanul megélt misztériuma, vagy a csataterekre csendet, a megszaggatott lelkű emberekre nyugalmat borító béke? Régóta tudott, hogy gyarlóknak születünk, miért ne lehetnénk hát hozzá telhetetlenek? Nem lehetne ezt is és azt is? Balga kívánság, belátom. Csak ideig-óráig tartana az idill, s az ünnep múltával kezdődhetne minden előről.

Ha belegondolunk, a betlehemi történetet is a világuralmi törekvések konfliktusai mozgatták. Pedig milyen szép lehetett volna! Pásztorok indultak a Megváltó imádására, utánuk mindjárt a korabeli kultúrák bölcsei jöttek, hogy fejet hajtsanak a jászolba érkezett Isten előtt. De követték, számon tartották a jeleket a hatalmasok is, s mert hittek a jövődőlésben, őket egyedül az isteni terv megpuccsolása hajtotta előre. Mit érne a hatalom és a világ pénze, ha a tigris és a szelíd őz békében élhetne egymás közelében? Láncaltapakra és indítóállásokra hát, zsoldosok, méregdrága légvédelmi rendszerekre, amíg kereket nem old a Kised! Vesszen a lovak és lovagok sokasága, pusztuljon a környezet és a világörökség, csak a Hatalom növekedjen háborítatlanul – akár a Marson is! A teremtmény pedig védtelen és tehetetlen marad mindkét oldalon, mert hol az a pajzs, amely elhárítaná felőle a halálhordó fellegeket?

Tudjuk, Uram, a te kezed eredendően tiszta, nem kívánjuk ma sem, hogy bemocskold érettünk. Azonban a teljes összeomlás közelében, a sértettek primitív indulatával kérdezzük – csakis a rend újraélesztése végett –, hogy egy jól időzített infarktust, egy közepes agyvérzést, esetleg egy kiadós vérbajt nem rendelnél-e a Heródesek és hóhéraik megfékezésére? Bocsáss meg már a javaslatértél bátorságáért is, hiszen a te eszköztárad ennél jóval bőségesebb, lehetőségeid sokkalta változatosabbak, a döntés csakis a tiéd. Ám Fiadnak most is világra kell jönni, és az imádására összegyűlt tömegeknek egyezsége. Ha nem így rendezed, megeshet, hogy mégiscsak kihordja balról kapott terhét a föld, és az emberiség történelme visszavonhatatlanul véget ér.

IN MEMORIAM BARTHA GUSZTÁV

(1963–2022)

Nevét, születésének idejét számtalanszor leírtuk lapunkban, s most bármennyire fájó, le kell írunk halála évszámát is. Itt hagyott bennünket Guszti, s nekünk el kellett engednünk, mert marasztalni nem hagyta magát. Húsz éve tartó Együtt-létünknek tehát vége. Befejezte az életet, bár tudott volna róla még egyet-mást, számunkra újat és meglepőt mondani. Fel nem fogható, hogy ez a többnyire magányban élő, halláskárosodása miatt mások szavait csak töredékesen értő íróársunk honnan ismerte ilyen jól, minden irányú kiterjedésében az életet? Az írásaiból visszabeszélő töméredek tapasztalat, vázíg letisztult, vélemény értékű gondolat könyvekből nem származhatott. Fogadjuk el, hogy neki az életre és a környező világra – Isten kegyelméből – kivételes rálátása volt, ami egy eredeti és sajátos értelmezési készséggel párosulva létrehozta benne az ÍRÓT.

Állandó társat nem tűrt maga mellett, ha magával egyenrangúra nem akadt, s a civilizáció áldásaiból is csak a legszükségesebbekre tartott igényt. Magához való megértő barátot nem talált. Igaz, ellensége is csak egy volt – lénye kettősségénél fogva –, ő maga, s mivel gyarló fele az alkotónál erősebbnek bizonyult, kíméletlenül földbe hajszolta a másikat.

A félbehagyott életmű felmérése és értékelése még várta magára, de az *Együtt* munkatársai máris érzékelik a hiányt, amelyet a befejezetlen kisregény, a Trianon foglyainak tükröt tartó *Trauma* szemrehányóan felmutat. Számunkra egyelőre nem maradt más, mint kószolgatni, szokni az utána maradt ürességet, mert aranyvesszőnk sincs már, amivel elkeseredetten számon kérhetnénk a nagyberegri temetőt. Adjon neki a Teremtő nyugalmat – kívánjuk valamennyien tiszta szívvel, miközben mindannyian tudjuk: nyugalma csak addig lesz, amíg fejfáján magyarul írott neve háborítatlanul megmarad.

A szerkesztőbizottság

BARTHA GUSZTÁV

BORZSA

Eloldódott a kötele. Felállt. Az alom csöndjét magára hagyva kihátrált az ólhosszú placra. Bűn-bűn! – bögött aprót, bátorítót, és tar homlokával beleöklelt a levegőbe. Be-e-e-e! – hívta anyja. Válaszul farok libbent, farkbojt fehére villant, s a borjú nekilódult a betonon az istállókapu résein beszűrődő világosság felé. – A fenébe, elszabadult a Borzsa! – hagyta abba a lucerna rácsolását a gondozó, s villáját eldobva a borjú után loholt. A borjú megtorpant a kapunál. Mellső lábait lecövekelve nyújtogatta a nyakát, szortyogtatta orrában a beáramló friss levegőt. Nyis-s-s ki! Nyis-s-s ki! – nyikorogták a kapusarkak, mire Borzsa a fejét tagadólág rázva nyalintott egyet rózsaszín nyelvével. – Hová? Hová? – ért mellé, kérdezte mosolyogva a gondozó. Bú-ú-új! – emelte szomorú tekintetét a férfira Borzsa. A gondozó nem állta meg nevetés nélkül. Nem bujkálunk sehová – cirógatta az állat fura, kagylóforma fülét – megyünk vissza anyádhoz. A borjú néhány lépés után megmakacsolta magát, fejét lehorgaszta lyukat fűjt a betonra szórt pormészbe. – Na, várj csak! Fogsz te mindjárt jönni, de most itt maradsz! – parancsolta tettetett szigorral a férfi, és sietve eltűnt az istálló félhomályában. Borzsa feje, farka magasba lendült: Bú-bú-bú! – bögicsélt egy sort homlokát ráncolva, majd hirtelen hátrahőkölt, neki a deszkáknak. A kapu kicsapódott, és az állat fenékre zötytyenve a meredek feljáró aljáig csúszott, bele egy víztócsába. Ba-a-aj! – ugrott fel nyomban, s hosszasan nyalogatta csapzott szőrét. Az ól sarkánál selype lombú nyárfán szarka csörrent. Testes, gyorsléptű ember közeledett. Szétvetett lábbal állt meg a borjú előtt. – Á-á!! Te vagy az!? – förmedt rá Borszára. A borjú kíváncsi tekintete makacsul ráakaszkodott a Napot eltakaró idegenre. A férfi dühvörös lett, homlokán pattanásig feszültek az erek. Levegő után kapkodott, álla gödrébe izzadság gyűlt. – Hol kujtorogsz már? – kérdezte az ólból kilépő gondozó. Kezében cumis edényt tartott. – Endre, milyen napos maga!? – rivallt rá a férfi. – Elnök elvtárs, Sándor Mihajlovics... – Vigye az utamból ezt a dögöt! – De hát... – Csinálja, amit mondtam! – mordult az elnök, s bizonytalan léptekkel elindult a brigádház felé. – Láttad? – kérdezte Endre. – Be-e! – válaszolta az állat, fejét gondozója ölébe fúrva. Szagolgatta, szőrszálán hévvel nyalta bitang borját a tehén. – Pipacs, te aztán jól megbámultál valakit annak ide-

jén! – paskolta meg gondozója. A tehén sunyin hátrasandított. – Engemet? Még mit nem! – tiltakozott Endre. – Olyat találj ki! – Tlakk-tlakk! cuppogott Pipacs, s orrával nagyot bökött Borzsa oldalába. A borjú megingott, hátrált: daccal rángatta fémkarikára hurkolt kötelét. Anyja ijedten mellé farolt, de hiába kínálta feszes tőgyét, Borzsa riadtan pislogva a jászolhoz simult. – Csak nem anyádtól félsz, kis butus!? A szemrehányás fényt cikkantott a borjúszemekben. Borzsa mohó igyekezettel tapadt anyja tejtől duzzadó tőgyére. – Éltrevaló! – szólalt meg a gondozó megett valaki. – Maga az, Béla bátyám? – fogadta az utcabeli öreg kőműves kézfogásra nyújtott jobbját Endre. – Majdnem megijesztett. – Jöttem má borjút nézni, hamar híre megy a csudának. – Oszt? – Tényleg emberarca van! – intett fejével Borzsa felé a vénember. – Né, pont úgy hunyorít, mint az elnök! – A végén szemmel veri! – Á, dehogy! Röhögni jár ide a jó nép, nem? – Röhögni – mélázott el a gondozó. Sarkig tárultak a kapuszárnyak. Délidőnek verőfénye zúdult a tehénistállóba. Vakító fényzőn vetített hosszú, fenyegető árnyakat a placra. Hármat. Lépett a középső, somfordált a többi. – Ki kell selejtezni! – terpesztett lábat a középső. – Kibrakkoljuk – szuszogott mellé a kövér. – Meglesz, megszsz, elnök elvtárs – nyelt nagyot a nyurga. – Azonnal! – harsant a parancs. – A vágóházban akarom látni. Alomnak szalmája tört a helyben topogó tehén lábai alatt. – Nyughass, Pipacs! – kiáltotta Endre. – Bű-ű-ű-ű! – bögött a tehén láncát csörgetve. Borzsa mellső lábaira rogyva pislogott. – Vigye a borjút a vágóba! – dübörödött a pocak Endre előtt. – A Krisztusát! – hátrált az öreg kőműves. – Na, mi lesz? Csinálja már, ember, az elnök elvtársnak nincs vesztegetni való ideje. Igazam van, Sándor Mihajlovics? – hajbókolta a cingár. – Nem! Nem viszem sehová! – állt a gondozó a feltápáskodó Borzsa elé. – Örült! Neked a farmvezető, a szakszervezeti titkár szava, a kolhozelnök parancsa semmi?! Sándor Mihajlovics, ez az ember nem normális. Ön is így látja? – Barom! Állítsátok félre azt a hülyét! Kezek nyúltak, durván markolták Endrét. A gondozó védekezni próbált, lefejtteni magáról a ráakaskodó kezeket. – Te szarházi, még ellenkezel!? – csattant arcán a pofon. – Megütött?! – buggyant ki Endre könnye; csapott ökle a farmvezető felé. – Ez hallatlan! – csimpaszkodott a gondozó nyakába a nyurga. – Kimotollálom a beledet, te szarházi! – rúgott a kövér, majd rávetette magát a placc betonján fekvő gondozóra. – Maga meg mit tátja itt a száját? Oldja el a borjút és vigye! – Nekem... – rökönödött el az öreg. – Én, én vigyem oda? Reszkető ujjak bogozták a bögöt. – Bö-bö! – sóhajtott Borzsa, s csak úgy remegtek a fénynyalábban kavargó porszemek. – Szaporábban!

– horkantott az elnök. Pipacs bőgése kísérte az aprózva haladókat. Borzsa a farkát behúzva tötyögött a vénember után. Nem néztek hátra. – Beteges az asszony, és ha visszatartják a nyugdíjat – kezdte, de nyomban el is hallgatott az öreg a nyárfa alatt, ahol egy pillanatra megálltak. Béla az égre emelte párázó szemét, Borzsa a káprázatos világra. – Kár-kár! – szálltak odafönt a varjak: ég és föld között.

1990

FELSZÍN

Egy Márton Béla-kép előtt

*Az Ung-part akthoz vetkőzik a szélben.
Kéjelgő hegyek állják körbe hárman,
hogy felidézzék, mi maradt ott végleg
a levedlett és folyóba hullt nyárban.*

*Fölöttük súlyos felhők henteregnek,
testükből esőként ömlik a pára.
A didergő völgy halvány és erőtlén
napvonalkódot süttet még hasára.*

*A középső hegyen várrom ácsorog,
s mintha darabjai gördülnének ide,
a sziklákról a történelmet mossa
vadabb vidékek erre tévedt vize.*

*A felszínen az ősz színei úsznak,
s a büszkén viselt veszteség alatta,
ami ugyanúgy fáj, legyen bár a téma
Nevicke, Ungvár vagy Százhalombatta.*

EGY EMLÉKMŰHÖZ

*Vannak, akik csak tartanak tőled,
mert eszükbe juttatod a múltat.
Egy gaztett védtelen mementójába,
örül a vétkes, ha belerúghat.*

*Vannak, akik haragot éreznek,
mert mohóságukat eszükbe juttatod.
Az eszmék nekik csak akkor fontosak,
ha messziről érzik rajtuk a pénzszagot.*

*És vannak zsigeri szolgálattelkes is,
akiket bosszant, hogy szabad madár vagy,
mert élni is csak parancsra tudnak,
és azt gondolják, amit más jóváhagy.*

*Rettegve, csöndben, titkon lopakodva
ők jöttek vackukból elégtételért,
s szánandó kéjjel hurrázták a szerszám
minden ütését, mit bronztestedre mért.*

*Most ott fekszel a várhegy oldalában,
érctollaidra széken és sár tapad.
Hívatlan esti rémképeken látom
vadszőlő hurkolta csorbult szárnyadat.*

*Ne haragudj, hogy nem tudtunk megóvni,
és sokunk már csak lemondóan legyint.
A történelem kereke körbeért,
népedből bujdosók hada lett megint.*

*Visszaszállni, ha még lenne is erőd,
nem engednék, kiknek korunk szót adott.
Örülhetünk, ha e kakofóniában
találunk még egy emberi szólamot.*

MEGYERI EDIT TÜNDE

LUGASOK A KÖDBEN

Eszembe jutnak a lehullott levelek az udvaron. Mindenhová betolakszanak, beterítik a járdát, a fűvet, a sáros virággyásokat. A barnák fénylenek, mint ha olajjal öntötték volna le mindegyiket. A sárgák csúfak és májfoltosak, rücskösen hevernek szanaszét. Összeragadnak, hogy majd futás közben szétnyíljanak a talpam alatt, és elcsússzak rajtuk. A ködök hidegek, ráülnek mindenre és mindenre. Nem megyek ki, csak bámulok az ablakban. Nézem a házakat, ahogy hónaljig kacsáznak a ködben. Mint erőlködő óriások, úgy nyújtóznak, hogy meg ne fulladjanak a fehér habarásban. A kisházból hallom az ajtócsapódást, apám krárog a teraszon. Tudom, hogy most füléig húzza a cipzáras szvetter gallérját, és papucsban hátramegy a kazánhoz. Nálunk családilag szokássá vált papucsban kiszaladgálni, szomszédolni. Mindig csak egy pillanatra ugrunk ki, azért nem érdemes cipőt venni. A papucs átmeneti jelleget ad mindennek, azt jelenti, hogy sietünk vissza. Csak kilépek, csak átlépek, csak átugrom egy percre. Az őszi nyálkák aztán eláztatják a papucsokat, elgáncsolják a lábak lendületét, jól megrántják a bokákat. Ebben az alatomosságban élen járnak a tenyeres-talpas levelek. Mifelénk nem a fáról hullanak a földre, minden portát szőlőlevelek milliói terítenek be ősszel. Tenyérnyi ötujjasok keserítik az életünket. Ott meredeznek a csupaszon maradt lugasok minden ház mellett, feketéllenek a karvastagságú kigyók rajtuk. Nyáron még árnyat adó szőlő volt az, most hideg, nyirkos hüllők szövevénye. Kupacokban a levél sorsára vár. Megfogadom, hogy ha egyszer lesz egy házam, sosem építek mellé lugalast. Szép nagy parkja lesz dísznövényekkel, gyöngykavicsos úttal, mint a regényekben. Nem fogok többé olyan helyen élni, ahol a házak között óriás szőlőketrecek hevernek mindenütt. Mikor megjön a köd, a kontúrok egy csapásra eltűnnek. A nyár fényei, a szomszéd házán húzódó éles árnyékciklók oda lesz. Gőzölögnek a földek, a házak, az ablakokat pára lepi be. Ha végigmegyek a járdán, kövér cseppek hullanak a nyakamba a rozsdás lugasról. Lekonyult árnyékliliomok szárai rothadoznak, várják a teljes elmúlást. Nagy, tányérnyi levelek földig hajoltak, elvékonyodtak. Olyanok, mint a nyálkás óriáspókok, szétterpeszkednek a lugas alatt. Elképzelem, hogy lépkednek szivacsos kifakult levél-talpaikon, mint egy foszladozó hadsereg. Minden lépésnél leszakad

egy-egy cafat róluk, míg végül beterítik a fekete lucskos földet, hogy teljesen alászálljanak a pokolba. A kiskertben az őszirózsák alig látszanak a ködtől, lila szemecskéikkel kipillognak már száradó gallérjukból. Senki nem szed belőlük egy csokorra valót, mert ahhoz át kellene vágni a vizes füveken. Majd holnap, most papucsban nem lépek oda – ígérjük minden nap. Aztán legközelebb decemberben gondolunk rájuk, mikor a vastag hótakaró fel-púpozódik a sírjukon.

Most élesen zörren a bejárati ajtó, hallom a hanyagul bevágott üvegtáblák csörrenését. Naponta többször is találunk ürügyet, hogy egymáshoz átugorjunk. Elfogy a só, a kávé, kéne egy kis petrezselyemzöldje, kisült a fánk, viszek belőle, hallod, ezt most azonnal el kell hogy mondjam. Itt lakunk egy rakáson rokonok, nénik, bácsik, keresztanyák, nagyszülők. Akik meg nem rokonok, azok jó szomszédok, komák, barátok, vagy csak egyszerűen kedves emberek. A ködöket is egymásban mérjük. El sem láttam Ilonka néniig! Aranka is mondta, hogy meg kell fűlni, olyan köd van. És tényleg nehézzé válik a levegővétel, mintha vízzel telne meg a tüdők minden lélegzetnél. „Mi ez a hosszú levegő?” – kérdezi a hároméves unokaöcsém, amikor élete első ködös napján kilép a kapun. Ezek a napi többszöri látogatások jelentik az eseményt az életünkben. Ilyenkor lehet és kell is megpihenni, kávé inni, sütit majszolni, megkóstolni az idei bort. Na, csak igyál belőle, majd meglátod, milyen! Igaz, hogy ez nem pancsolt? Na, azért! Én nem cukrozom a bort. Inkább legyen kevesebb, de az prima. Az első szomszédolás lehet már rögtön reggeli előtt vagy után, attól függ. Aztán ebéd előtt viszonzni a látogatást. Délután háromkor jöhet a következő kör, és estére mindenképp átmegyünk egymáshoz még egyet beszélgetni. Akik dolgoznak, vagy ügyeket intéznek, azok is úgy teszik, mintha csak két találkozás között pillanatnyilag elugrottak volna valahová, de mindjárt jönnek. Vannak napok, mikor túl jól sikerülnek ezek a papucsos vizitek. Egyik családtag követi a másikat, és végül, mint a kisgömböc, úgy nyel el minket a szomszéd ház. Egyik ilyen ködös ősz során hoztuk divatba a porcelánszamovárt. Fogalmam sincs, kinek jutott eszébe, hiszen évek óta ott porosodott a konyhapulton, de addig soha senki nem használta. Talán a gázhiány időszakában lehetett, hogy előkerült ez az elektromos teafőző. De az is lehet, hogy teafiltert nem lehetett kapni, és azért kellett, a teafű forrázásához. A valós okot már nem tudom, hiszen mifelénk nem divatok diktáltak, hanem diktatúrák, és azok természete kiismerhetetlen máig. Mindenesetre azokban az években boldogan melegítettük magunkat forró, illatos teákkal. Félliteres bödönökből ittuk, amelyeket csészének ba-

josan nevezhetnénk. Míg egy ilyen tea elkészül, és a vendég megissza, az bizony egy fél délelőtt. Akkor meg már minek bármibe is belefogni? Ezen a napokon sóhajtozva mondtuk, hogy na, ez a nap is az ördögé! Főleg a hétfőket szerettük beáldozni, hogy kitoljuk egy kicsit a nagy és nehéz munkák kezdetét. A teát még fokoztuk citrommal vagy tejjel. Ha kaptunk mézet, az maga volt a lucullusi csoda. Hosszasan ecseteltük kiváló minőségét, illatát, bámultuk sűrű, folyó állagát. Felidéztünk minden ócska mézet, amit életünkben valaha is láttunk, és minden mézhamisítót. Még az üvegre is emlékeztünk, amelyben megkásásodott az a nyomorult mézcsinálmány, melyet drága pénzért ránk sóztak. És végül ismét örültünk ennek a mostani finomnak, méltattuk gyógyító erejét, különlegességét, melyet a hársfavirágoknak köszönhet. Terveztük a karácsonyi mézest, és előre mérgeledtünk, hogy vajon kellőképpen megpuhul-e. A gőzölgő teáktól bepárasodott a konyha, az ablaküvegen patakokban folyt a víz. Ha kinyitottuk a sütő ajtaját, kicsapott a forró gőz, sült az almás béles. Ebben a külső-belső gőzfürdőben eltompult a hallásunk és a látásunk, senki se kíváncszott innen el. Eszembe jutott az osztálytársam, akire gyerekkorában rászakadt a saját lugasuk így, ősz tájékán. Ő ott állt a kapuban, és bámulta, ahogy ez a többmázásás vas monstrum lassan ráomlik, maga alá temeti. Összeroncsolta a jobb kezét, de megmentették, csak a hüvelykujja utolsó percét kellett levágni. Zongorista akart lenni. Olyan nagy tenyere volt lány létére, hogy még a csonka kezével is könnyedén megfogott nemhogy egy oktavot, de egy decimát. Hagyták, hogy öt évet eltöltsön az egyetemen, és a végén közölték vele, hogy testi fogyatékosága miatt nem lehet zongoratanár, nem kap diplomát. Az indoklás szerint nem tudta volna megmutatni a helyes billentést a tanítványainak, mert nincs meg mind a tíz ujj. Elsírta magát ekkora igazságtalanságtól. Én meg még jobban megutáltam a szőlőlugasokat. Kinézek ismét az ablakon, bámulom a ködben hullámzó udvart. A dísznövényekkel beültetett park és a gyöngy kavicsal felszórt kocsibeálló nedvességben tocsog. Alattomos falevelek várják, hogy kilépjek papucsban, és elcsússzak rajtuk. Több száz kilométeres körzetben sehol egy szőlőlugasos udvar. Bekapcsolom a műanyag vízforralót, és arra gondolok, hogy egyedül iszom az ócska bolti teát. Az álmok valóra válnak, csak akarni kell.

A SZÍNÉSZNŐ

Nellinek

Egyszer csak felbukkan a semmiből, nagy lendülettel jön, már messziről látom – mosolyog. Különös sárga poncsó van rajta vagy valami hatalmas sál, nem is értem. Két szín, összesen két szín, a haja és a sárga ruhadarab száll az utcán, hirtelen elhomályosítva minden mást. Nem vettem észre, mikor befordult a sarkon vagy feljött az aluljáróból, holott percek óta a környéket vizslatom, figyelem, honnan érkezik.

Aztán csak ott van, egymás szavába vágva beszélünk, ritkák a találkozások, gyorsan kell sok mindent mondani. A városban tavasz van vagy őszi, nem is tudom, néha az évszakokat a hangulatomhoz igazítom, most épp őszi van nekem. Otthonossá teszi a teret, azonnal belakja, int a pincérnek, hozzon valamit. Rendelünk egy délutáni koktélt, ezen jól nevetünk, hiszen nem is szoktunk alkoholt inni, pláne nem napközben.

Mindig a fényeket vizslatom, abban mérem a boldogságot, és most meleg fénye lett a városnak, ahol az imént még fáztam, ahol mindig idegen vagyok, és vendég, turista, aki eltéved és nem érti a helyiek nyelvét, pedig értenie kellene, hiszen maga is azt beszéli születése óta. Most már szépnak látom a környéket, szembetűnik a felújítás, a mészkőburkolat, benne a csigák emléke, még a kukák is újak, és micsoda pompás növényesítés, gyönyörködteti a szemet. Elmúlt a gyomromból a szorítás, ami mindig rám tör, ha egyedül kószálok mesés fővárosunkban. Bolond egy beidegződés, néha szeretném zavaromat úgy leplezni, hogy idegen nyelven szólok meg, máskülönben érthetetlen ez a tétováság részemről. A világ számos fővárosában mozgok otthonosan, alig várom, hogy a lábamat betegyem valamelyikbe, máris elvegyülök, beolvadok, haza érek, másnapra utánzom a dialektusokat, és ráköszönök a sarki pultosra. Itt meg csak szorongok és pislogok, vidékies és idegen minden mozdulatom, lerí rólam, hogy nem tartozom ide. Nem úgy a színésznő, mert hát róla van szó, a színésznő az megjelenik, nem egyszerűen ott van, maga köré szervezi a várost, hirtelen ő lesz a fókuszpont, vele együtt lüktet és gesztikulál minden. Olyan elképesztő az egész történet, az út, amit idáig megtett, nem fér a fejembe, hogyan is történhetett ez meg. Hogyan kerekedett felül mindenen ugyanúgy, mint ezer évvel ezelőtt, mikor hanyagul a pad tetejére ült, és azt válaszolta az osztályfőnöknek, hogy színésznő lesz? Kitért az osztályból a röhögés, hogy

na persze, majd pont ő lesz színésznő, és pont itt, ahova mi születünk. Még a humortalan tanárnő is elmosolyodott ilyen képtelenség hallatán, talán arra gondolt, hogy van, akinek soha nem nő be a feje lágya.

Ránézek, ahogy hátraveti a fejét, hosszú ujjával beletúr a még hosszabb hajába, szürcsöljük a délutáni koktélt, giccsesen arcunkba süt a nap. Mondom neki, hogy nem hiszem el, hogy nem őszül, ez nem igazság, nekem tiszta fehér a halántékom. De csak nevet, naná, hogy igazság, ennyi jár neki cserébe azért, hogy éveken át elnézte a mi vékony derekunkat.

Látom magam előtt, ahogy beszél hozzám, gyerekek vagyunk, tízévesek talán.

– Hoztam neked egy tábla csokit, itt van, edd meg – és már dugja is át a drótkerítésen.

– Nem ehetem meg. Tudod, hepatitiszes vagyok, diétáznom kell. Most majd két évig nem ehetek csokit.

– És kibírod? – kérdezi szörnyülködve. Mit válaszoljak erre? Folyton valami gyerekbetegség gyötör, olykor felnőttbetegségek, megszoktam már, hogy nem minden jó az életben.

– Én nem bírnám ki – válaszol magának elmélázva, azzal megbontja a szeletet, és már harap is bele.

– Nem baj, ugye? – hirtelen a csokoládé-maradványokra mutat szégyenlősen.

– Dehogy! Mondom, hogy nem ehetek belőle.

Köztünk a kerítés, hátam mögött a sárga málladozó vakolatú épület – a fertőző osztály. Párhuzamosan sétálunk, ő kint, én bent, csak szépen lassan, nem fáradhatok el. Mesél az iskoláról, a fiúkról, a tanárokról, mindenről, amiről most lemaradok.

– Együnk valami sütit – zökkentem vissza magamat a jelenbe.

– Nem kéne, de együnk – válaszolja erre.

Beszélünk az új bemutatókról, a régi szerepekről, ahol minden este újra kell játszani a varázslatot, ugyanúgy és mégis mindig máshogy. Végül meglátom a gyűrűt az ujján, ez meg mi, kérdezem. Szerénykedik, nevetgél, csak most vette át, mert hát a körülmények gátolták. Az iskolánkra gondolok, ahol soha nem érdekelte, hogy első legyen, szabad volt a kötöttségek között, repült a kalitkán belül. Micsoda ócska iskola volt, sok száz éves épület, kikopott fű, bűdös vécék. Nem is tudtuk, hogy vannak másféle iskolák is, nekünk ez volt a minden, az otthon. Sose jártunk színházba, a moziban is csak indiai filmeket vetítettek. A normális emberek gyárakban dolgoztak, tanítottak vagy gyógyítottak, de semmi esetre se készültek színésznőnek egy porfészekben, ahol még rendes kultúrház se volt.

Tudhattam volna, hogy erre született, már akkor, mikor eljátszotta a nagy halált.

Nesztor tanár úr falfehéren ült a pulpituson, sűrke ballonja nagy dolmányos varjúvá tette. Nem vette le az órákon sem, csontos testére kötözte egy széles övvel, úgy járt-kelt a világban. Mindenféle legendák keringtek róla, hogy meghalt a fia, vagy ő maga esett fogságba még a háborúban, netán elhagyta a felesége, esetleg mindez együtt. Merengő volt, és halk szavú, ami teljes káoszt okozott az osztályban. Olyankor úgy kellett neki magyarázni, mint egy kis óvodásnak, hogy megértse. Most is ott álltunk körülötte és érveltünk lélekszakadva:

– Tanár úr, értse meg, el kell engednie beteglátogatóba. Vakbele volt, megműtötték, meg kell látogatnunk.

Nesztor tanár úr arcán némi kétely mutatkozott, de aztán összezavarodhattak a fejében a gondolatok, se igent, se nemet nem mondott, amit mi mégis engedélyként értelmeztünk, és abban a pillanatban nagy viharral elhagytuk a németórát.

Végigvágattunk a kopott utcán, emberek álltak itt-ott, a fagyizó felé kanyarodtunk, talán egy jégkrémnek örülne a beteg. Hűvös volt az épület belseje, inkább hasonlított egy hentesüzletre, mint egy cukrászdára, zúgtak a fagyasztók, visszhangzott a fehér csempe. Kikértük a jégkrémet, magunknak is egyet-egyet, ellenőrizni kell, hogy nem romlott-e meg. Lassan menjünk, hiszen itt áll szemben a házuk, addig el kell nyalni a fagyit, csak az övé el ne olvadjon.

Aztán már bent is vagyunk, fekszik az ágyon, mint egy királynő, úgy fogadja az udvartartást.

– És mondd csak, milyen volt? Fájt nagyon?

– Kicsit fájt, de legrosszabb volt, hogy nem ehettem.

– És féltél?

– Eleinte félttem, de utána már arra gondoltam, hogy ha meghalnék, milyen nagy temetés lenne, eljönne az egész osztály, sőt az egész iskola. Az osztályfőnök búcsúztatna, de az is lehet, hogy az igazgató. Mindenki sírna, zokogna, mert ilyen fiatalon meghaltam. Mennyi virágot és koszorút hoznátok, örökre emlékeznétek rám, olyan lennék, mint egy fiatal hős. Aztán meg még jobb jutott eszembe, hogy a nagy sírás közepette magamhoz térek, és felülök a koporsóban, a virághalomból kikelek, és ti mind elájultok, szanaszét futtok a félelemtől. De aztán mindenki ölel, csókol, hogy mégis élek, nem haltam meg, és boldog az egész temetés. Híres leszek, még a tévében is szerepelek, rólam írnak az újságok.

Az emléktől felnevetek, mesélem neki a régi történetet.

– Tényleg? Én ezt már el is felejtettem.

– Pedig így volt! Ott feküdtél pizsamában a paplan alatt, és előadtad a nagy halált. Én meg frászt kaptam a gondolattól, hogy ilyen hülyeségeket beszélsz, tréfát csinálsz a kaszásból.

– Hogy neked mi nem jut eszedbe – mondja, és elmélázik.

Mégis iszunk egy kávét, nem baj, ha felmegy a pulzusszámunk, majd lecsillapszik. Szép ez a tavaszi ősz a városban, megígérem, hogy az új darabot is megnézem, de abban az előző szerepében még mindig nem láttam, előbb arra lennék kíváncsi.

– Na, abban szintén meghalok, viszont az előadás végén garantáltan feltámadok – kacag karcosan.

Még jó, hogy! Hiszen száz évig akarunk élni, és elég jól állunk a túlélési versenyben momentán.

Rábaszentandrás, 2022. 03. 23.

NÉMETI ANETT

TÚZ ÉS VÉR

*ahogy a fák a szétmálló idő
könnyű fátylát magukra képzelik,
úgy fedi fel a rejtőző jövő
tartalékolt csillagképeit.*

*a jó percek formákba öntve,
mélyülő sebekként bőrünkbe ülnek,
s bár megpróbálnak összetörni
a sötét erők, mi Istenünknek*

*s hazánknak élő részei vagyunk.
igaz, a rugdosást nehéz feledni, –
s a viharok közt elhalkul szavunk, –
az igazság be fog teljesedni:*

*torkunkból előtörnek a versek,
mert véget ért a hosszú hallgatás,
s ha tetteinkért pokolra vetnek,
s bármily büntetéssel fizetnek,
a tüzet akkor se szítsa más.*

*létterünk szabad és törhetetlen,
mint keblünkben növekvő hitünk,
s bár sodródunk egy képlékeny jelenben,
üres kezekkel, dolgunk végezetlen, –
de az idő betelt, s felébredünk.*

*az ébrenlétben megfogannak
az öntudatra ébredő szavak,
mint izzó, jeltelen égitestek,
szánkat elhagyva formát nyernek,
hogy tűzön és véren megváltsanak.*

HAZÁTLANUL ÉS HONTALAN

*szürkén sziszegve szétterül
valami földöntúli köd,
a városon átfüstölög,
magába szippantja az űr.*

*helyébe monoton moraj kél,
s a háztetőkön átzizeg.
már nem tartozom senkihez,
már meg sem lep az utcazaj.*

*a város elhalkul megint,
itt-ott lebben egy könnyű szárny,
repülni vágyó titkos árny,
s csak én hallom rezdüléseit.*

*nem tudni, mennyibe kerül
a béke és a változás,
de perceit ne mérje más,
míg utunk be nem teljesül.*

*nem tudni, meddig tart a csönd,
s hol kezdődik az utcazaj,
monoton, hallgatag moraj,
homályos, földöntúli köd.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

AZ ÜVEGASSZONY

*Az üvegasszony megállt előttem,
és csengve-bongva köntöse lehullt.
Szemében villanógránát robbant,
fejem fölött megrengett a hold.*

*Ledér lényétől megtántorodtam,
bár képzelegtem róla eleget.
Ajka hűvös mentolára vágytam,
s nem láttam lelkén a sebeket.*

*Hogyha szólna, szétroppanna szája,
ha ölelne – vérem elborítana.
De kék golyószemét kezembe adta,
az örületből vezessen haza.*

*Kit érdekel most már az az ösvény?
Nálam a látás fényes fegyvere.
Engedd meg, te kecses szoborasszony,
inkább tested pásztázzam vele.*

*Formás feje megbiccenve csendült,
föliabőrén áthatolt szemem,
s láttam, amit nem kellett volna.
Ó, mi minden történhet még velem?*

*A hasfal mögött magzatburkot látok.
A gyermek szeme nyitva résnyire.
Kis szája helyett beszél mimikája,
s már bepillantathatok génjeibe.*

*Ki küldte az újabb kést szívembe?
Ki dokumentálta embriókorom?
Ki látott e magzat közelében
azon a földöntúli alkonyon?*

*Bizonyos már: ikertársam volt ő,
de kis keblébe lélek nem jutott.
Üveganyánk ha világra hozná,
helyében most én lennék halott.*

*Nézzenek oda, mi lett veled, bátyus,
eszed hajója zátonyra futott?
Megnyugtat, hogy helyettem is éltél,
s tudod már, mit csak anyánk tudott.*

*Fájdalma őt üvegszoborra gyúrta,
ha vétke volt, érte megszenvedett.
Úgy intézd, hogy ne lásd viszont újra,
zárd le a sírt, s védd a lelkedet.*

*Vagy járj egyet az őszi alkonyatban,
találgasd, mit szülhet az idő,
míg lét-tered üvegkupoláját
ukrán vérrel veri az eső.*

Mezővári, 2022. 09. 15.

ÁMORT ANGELIKA

ÖCSI SZOBÁJA

Aztán jött anya, és felhozott még egy doboznyi kincset, amit a lépcsőház alján talált. Volt benne egy fehér majom, két Milka-boci, egyformák, csak egyikük fején volt egy masni, jelezve, hogy lány, cseppet sem törődve azzal a ténnyel, hogy egy fiú boci nem ad tejet. És volt a dobozban még néhány kulcstartóra szánt mini plüss.

Néhány nap múlva egy hatalmas medvét vonszolt fel a negyedikre, majdnem akkorát, mint jómagam.

Születésnapomra is plüssöket kaptam. Egy nagy lila szemű bárányt, egy oroszlánt, egy rókát és egy különös kinézetű lényt, amiről nem tudtam megállapítani, hogy elefánt-e vagy kutya, esetleg egér vagy malac? Valójában, mint később kiderült, tapír volt, de én csak Frenknek neveztem.

Öcsém születésnapjára is plüssöket kaptam, két héttel az enyém után. Ám ezzel nem ért véget a plüssáradat. Anya néhány naponta újabb és újabb adaggal tért haza.

Eleinte örültem a kis jövevényeknek. Mesebirodalomná varázsolták a szürke panellakást. Ahova nem lépett az ember, mindenhol egy puha, kedvesen mosolygó állatka fogadta. Éjszakánként életre keltek, és bebújtak a takaróm alá. Persze nem mind, mert mind nem fért volna el. Zseblámpával világítottam, így olvastam fel nekik az esti mesét.

Frenk egyszer megkérdezte, mikor olvas fel nekünk anya. Gyorsan a szája elé raktam a kezem: Tsss! Meg ne hallja! Nem értette, hát elmagyaráztam szépen annak a buta kis félig elefánt, félig egérmalac fejének, hogy anyát jobb, ha nem kérjük meg erre. Mert anya mindig ugyanazt a mesét mondja el. Azt, amelyiket utoljára mesélte Öcsinek. És az a mese el van átkozva. Amikor meghallja az ember, szorítani kezd a mellkasa, és rátör a sírás, de könnycsepp nem jön egy sem. És ez sokkal fájdalmasabb, mint az, ha lehorzsolod a térded, mikor leesel a bicajról.

Frenk persze nem értette, hogyan is érthette volna, hisz nem is biciklizett még soha.

Ahogy nőttem, úgy nőtt velem együtt a plüssök sokasága is a kicsi lakásban. Egyre zavaróbb volt a jelenlétük. Bárhova léptem, bármit szerettem volna tenni, figyelték engem.

Ha rossz helyre nyúltam, megfogták a kezem, puha mancsukkal erősen szorították a csuklómat, néha nyomot is hagyva. Ha korhatáros műsorokat néztem takarodó után, kihúzták a tévét az aljzatból, és az elemeket is kilopták a távirányítóból. Rátaláltak a titkos naplómra, és kitépdestek belőle minden olyan oldalt, amelyen P.-ről írtam. Húsklopfolóval betörték a Sanyitól kapott MP3 lejátszómat, mert trágár szövegű dalok lettek ráírva. Amikor először akartam megkóstolni a kávé, direkt kiborították, azt skandálva, hogy nem gyerekeknek való. A fekete lé végigcsorgott a konyhapulton, és én némán néztem, hogy csöpög a padlóra csepp csepp után. Majd felkaptam egy fehér plüssmacskát, felitattam vele a kávéfoltot, és kilöktem a kukába.

Másnap, amikor hazaértem a gimiből, a hülye macska kimosva, illatosan, pihe-puha nyájasságával ott trónolt bevetett ágyamon. Ekkor már sejtettem, hogy nem fog sikerülni egyhamar megszabadulni ezektől a betolakodóktól, de tettem egy bátor próbát.

Egy nap, amikor anyának sokáig bent kellett maradnia az irodában, összeszedtem a plüssöket. A lakás minden pontjáról egy kupacba hordtam őket. Nem is kupac volt az már, inkább hegyre emlékeztetett. Majd hoztam a nagy kukaszákokat, és nekiláttam a munkának.

A tizennegyedik zsák megtöltésénél tartottam épp, amikor benyitott anyám. Nem emlékszem, hogy ezután pontosan mi történt, csak a csapkodásra, az őrjöngő üvöltésre és zokogásra, és arra a rongyosra koptatott mondatra, ami eluralt teret és időt: Nem teheted ezt velem, nem veszíthetlek el téged is.

Most már csend van és béke. Már nem figyelnek adáz plüssszemek, fel-lélegzett a lakás. Együtt kávézunk anyával a konyhában. Csak egy szabályt kell betartani: soha ne nyisd ki Öcsi szobájának ajtaját.

IDENTITÁSZAVAR

Tizenhét óra négy perckor indul a vonatod. Csap–Záhony. Zsebedbe nyúlsz, két csomag bontatlan, egy bontott, ez a kiskapuk arany szabálya. Még visszsanézel egyszer, majd hátad mögé pöccinted az égő cigarettát. Lángra kap a híd, nosztalgiaillatú füstjét feléd fújja a februári szél. Leltároznál fejben, hogy vajon mindent sikerült-e bepakolni, de tudod, most csak egy a fontos – a magyar útlevel. A többi lényegtelen. A behívódat az asztalon hagyta, anyád fölötté sír most is.

Kigördül a vonat. Lassan szűnni kezd a gyomorideg. Émelyegsz az éhségtől. Tegnap óta nem ettél. Hiába készítette a kedvencedet anyád, hiába főzött csak neked egész nap, nem ment le egy falat sem a torkodon. Most viszont mindennél finomabbnak tűnik az olesó párizsis szendvics, csak kár, hogy bűdös. Beteríti az egész vagont. Ilyen szaga volt a rozoga LAZ–695-nek is az osztálykirándulásokon.

A vonaton egy szőke nő ül melletted. Lábánál leharcolt bőrönd, rajta dugig tömött hátizsák. Őlében göndör kisfiú kuporog. Halkan beszélnek, de a lényegét hallani lehet. – Apa mikor tart velünk a kirándulásra? – Apa nem jön, édes, apa megvédi az otthonunkat.

Lesütöd a szemed, és próbálsz álcázni szégyenérzettől bepírult arcod. Ez nem az én harcom, ez nem az én harcom – mantrázod magadban.

Rohamos gyorsasággal távolodnak a cirill betűs feliratok, reklámtáblák, utcanévek, falfirkák, és jelennek meg helyettük magyar megfelelőik. Eszedbe jut, milyen izgatottság töltött el ezek láttán, mikor először jártál Magyarországon. Megpróbálsz most is örülni neki. Most már itt kell otthon lenned. Anyaország, vagy mi a csuda, ugyebár.

...

Budapest-szerte elszaporodott az ukrán szó. Füledbe cseng, rád talál mindenhol. A Spárban, az M2-esen, a Deák téren. De főként a pályaudvar környékén. Örülsz neki, jó hallani, az otthon emlékét idézi. Régen a magyarnak tudtál így örülni, ha meghallottad Ungvár macskaköves utcáin. Mikor hallod, elmosolyodsz, de mosolyodba végül mindig keserűség vegyül.

A moziban magyar szinkronnal nézed a filmet. Régen ez csak egy szép álom volt, most valóság. Hazafelé a metrón mégis a Kalush Stefániája szól a fülhallgatódból. Amit régen idegennek véltél, az jelenti most számodra az otthonosat.

Ki vagy te? Azt mondták, magyar vagy, csak Ukrajnában élsz. Azt is mondták, ukrán vagy, csak magyar anyanyelvű. DNS-edben békésen vegyül el orosz, ukrán, magyar, ruszin, sváb és valamilyen ágról-végről talán még szerb gén is.

Ki vagy te? Menekült vagy hazaáruló? Gyáva dezertőr? Bátor újrakezdő, aki otthon hagy mindent, hogy életét felépítse a nulláról? Nem tudod. Csak azt tudod, hogy anyád nem élné túl, ha téged is kék-sárga lobogóval letakart koporsóban hoznának haza, mint Kis Sanyit a szomszéd utcából.

VÉRSZERZŐDÉS

Csak gyenge szál volt, játszottam vele,
de késsé nőtt kezemben a szeretet.
(Takács Zsuzsa)

*Úgy tépem le ajkamról a szavakat,
mint tengerihántásnál a külső, megszáradt
burkolatot, mely már csak a tűzre jó
hűvös éjjeleken, mikor próbálunk a szikrákból
fényt gyűjteni, mert nem érezzük egymás melegét,
s látni akarjuk a süllyedő sötétben,
hogyan táncol az árnyékokon a láng.*

*Úgy döntöttünk, kősziklába véssük azt a nem
mindennapi történetet, melybe erős tenyérrel
faragtunk új üzeneteket, önfeledten javígtattuk
saját körvonalainkat az újrafelhasználáshoz,
születés és halál között úgy növeltük a Vágy és
a Végtet közötti távolságot, hogy közben fokoztuk
a mulatság örömet, csak azért, mert az Égben
így rendeltetett.*

*Kezemben mára csak rosszkedvű mozdulatok
maradtak, s ha hajadba simítok, érzem,
a szálak borotvaéles, nyár végi sáslevelek,
s ujjam végén kicsordul a vér.*

RÖPKÉPTELEN

*Megnyomorodunk testünkben,
mire szellemünk megtanul repülni
(Orbán Ottó: Faust röpköd)*

*Bepárasodott a mindenlátó szemüveg,
az elnyomorítás torzképében gyönyörködsz,
cérnaszálon egyensúlyozol világba kiáltott
szabadságod bátorságával, kezvedben az Új
Jelenségek Könyve... nincsenek már jelenések,
a próféták hamisak, a mindennapok önjelölt hősei
nyüzsögnek körülötted, a modern emberevők
csak a gondolataidra harapnak, hadat üzennek
a meggyengült agyaknak... nem ölnek, csak
butítanak, csalétket helyeznek ki gyámoltalan
otthontalanoknak, akiknek már nincs haza,
csak állomáshely, ami trendi és kozmopolita,
jámborul hagyják, hogy edényeikbe piszkíthassanak,
csak az a menő, ami nem normális, csak úgy
építhetsz jövőt, ha szabad vagy, ha nem zavar, hogy
nem adhatsz tartalmat már a szavaknak,
látókkal vagy körülvéve, akik mégis vakok,
otthonod lehet, de hazád nincs,
magába szív a másság vákuuma, agyadban
felpuhulnak a dombok és a hegyek, az ég felett
lidérces, szivárványos színben remeg,
arcéled már csak foszladozó anyag, örökös
razziát tartanak fölötted röpképtelen angyalok,
bennünk meghalt már a repülés, de te sem tudsz
égi magasságokba emelkedni, nem tudod,
hol a helyed, a szorongás démonai közt vergődsz,
mint hiszékeny állat, csapdába ejtettek az új
istenek, s elhítetik veled, hogy a Nagy Változás
igazi férfimunka volt.*

SZÁRNYPRÓBA

ZÁN FÁBIÁN BALÁZS

2005-ben született Mezőváriban. A Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnáziumban érettségizett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola I. évfolyamos hallgatója.

SZIKLA

*Szikla, szikla, szikla vagyok.
Szikla voltam, szikla leszek,
sziklát generált belőlem a rút valóság.
Olyan élettelen testet,
mint egy videójáték
program által irányított karaktere.
Csak ne kelljen velem foglalkozni.
Helyettem foglalkozzanak a milliárdosokkal,
és mindenkivel, aki nem szikla.
Foglalkozzanak a szorgalmasokkal,
foglalkozzanak azokkal,
akik jobban örülnek az életnek.*

*Én meg, mint egy méretes szikla,
amiben egy légbuborék sincsen,
a tenger veszett habjai közt alásüllyedek.
De legalább nem fúj el könnyű szél,
és nem sodor magával bármilyen patak.*

A SZÉL

*A szél csak bűg,
holott lehetne barátom,
barátom, s tán szerelmem,
hisz ő nem is olyan kegyetlen,
mint ahogy mondják.*

*Mondják, orkán.
Mondják, tájfun.
Mondják, szélvihar,
de ő csak kavarja az állott vizet,
csavargatja, tördeli a fákat, hogy meglásd:
van benned hajlam a metamorfózisra.
Néha beléd tép,
vagy csak kócolja a hajad,
körbejár és szeret.
Ha senki más, anyám felettem lebeg.
Anyám a szél, aki
az élet fájának
legsatnyább ágán is védelmez,
és innom ad, ha kiszáradt szívem.*

AZ ERDŐ

*Apám pont olyan titokzatos,
akár az erdő.
Tele félelemmel, de reménnyel is,
azt hiszem.
Arca sosem torzul gyűlöletre.
Szúráradat indul ellene,
kérgét és testét ezüst harkály kopácsolja,
majd megpróbálják kivágni,
de apám akkor is erdő marad.
Szíve a rengeteg legnagyobb fája –
mamutfenyő, a legnagyobb gyökerű.
Lombjain felhők pihennek, ám olykor
odvaiban szél forog,
vagy csak borzolja ágain a fészkeket.*

*Apám felém nyújtotta a szeretet pajzsát,
a remény kardját és a hitnek ostorát.
Két kézzel kaptam mind után,
mert nem engedhetem közelébe
az ostromára készülő lelki vakokat.*

SZABÓ ESZTER IDA

„... ÉLNI RADÍROZÁS NÉLKÜL” HORVÁTH ANNA (1924–2005)

A BEREGSZÁSZI MŰVÉSZ ÉLETÚTJA I.

Épül, magasodik, formálódik egy kiállítóterem, a város bizonyára érdeklődve várja a kifutását: vajon mi lesz ebből? Egy fontos projekt zárul lassan Beregszászon a római katolikus templom mellett. Méltó helye ez az emlékezésnek és a megbecsülésnek. A középkori templom a vidék történelmi öröksége, hű társa a kultúrának és az ember által teremtett szépségnek. Remélhetőleg tövében lel oltalomra a vidék kiemelkedő szülöttének művészi hagyatéka, Horváth Anna terrakotta gyermekeinek, alkotásainak múzeuma. A teremtés képessége Isten ajándéka, és ő ezt Horváth Annától sem vonta meg. Igaz, másképp jutott neki e képesség, mint a legtöbb Édesanyának. Ő a kezével formálta meg utódait, és családja lett egy egész város – Beregszász.

Tizenhét éve már, hogy Horváth Anna itt hagyta a földi világot, ránk örökítve emlékének gondozását, mely nem kis teher egy másik halandónak. A sors a hosszúra nyúló csend és várakozás után talált mecénást a feladatra,

nem is egyet. A művész hagyatékának nem lehetne jobb őrzője, mint az a város, amelynek ő maga is alkotóeleme és formálója lehetett.

Horváth Anna saját idejében korának „celebjé” volt, olyan figurája Kárpátjának, akit szinte mindenki ismert és tisztelt. Az általa hirdetett üzenet azonban jóval mélyebb és magvasabb, mint amit ma kaphatnak a fiatalok a média jóvoltából. Az idő persze nemcsak az anyagot rombolja és fogyasztja, de az emlékezetet is. Beregszász szülőttéről, a vidék „szellemi nagytőkéséről” az ifjabb generáció már nem igazán kaphatott képet. Ezt a hiányosságot hivatott pótolni a Horváth Anna Múzeum, a művészeti látvány mannáját nyújtva az ott élők számára. A tárgyi hagyaték bemutatása egymagában nem ad teljes képet az elismert művésről. Hogy megértsük művészi karaktere mozgatórugóját, ragaszkodását földrajzi környezetéhez, meg kell ismerni azt is, aki két kezével megalkotta ezt a terrakotta csodavilágot.

2021-ben lezárult egy többéves kutatómunka, melynek eredményeként elkészült a *Lezárt határ – nyitott elme, kötött világ – szabad kezek. Egy kárpátaljai szobrász, Horváth Anna története* című egyetemi szakdolgozatom. A munka természetesen csak töredékét tartalmazhatja a gazdag életútnak. Számos feltárássra váró anyag és dokumentum akad még a témában. Bízom a jó sorsban, hogy lesz alkalmam ezeket is feldolgozni. Horváth Annáról szóló írásomat tartalmi anyagként szánom bármilyen, munkásságát bemutatni célzó kezdeményezés mellé, melyet pár részletben, egyfajta Horváth Anna-sorozat indítva szeretnék közölni.

A szakdolgozat címében elhelyezett ellentétes szó párokat felvezető jelleggel használtam. Olyan ember életútját mutatom be a teljesség igénye nélkül, akinek értékelésében alapvetően nem releváns a tény, hogy földrajzilag hol alkotott a világban, mert életműve mindenhol maradandónak minősülne, ám annak mégis megkerülhetetlen tényezője az életterét biztosító szülőföld. Hogy Horváth Anna 1924-ben pont Beregszászban született meg, ott élt és teljesedett ki, meghatározta teljes művészi lényét, a mindeközben benne megteremtődő világkép kivételését: „(...) az a szeretetmennyiség, amit belém neveltek, elég volt az itt maradáshoz. Ha pedig itt maradtam, megkerestem a nekem való feladatot is.”¹ (Horváth Anna)

A két világháború között, egy széthulló világ küszöbén született, gazdag fiatalakora mégis ezeken a romokon lépkedve lett kivételes. Nem kellett

¹ Balla D. Károly: *Mezsgyén állva*, A kárpátaljai magyar értelmiség az ezredforduló küszöbén (interjúk), Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993., 91. o.

hozzá pénz, nem kellett hozzá modern technikai eszköz. Egyik sem állt fejlődésének szolgálatában. Az első világháborúban szétlőtt, majd kivéreztetett országokban nem a jólét uralkodott. „*Gyermekkoromban, a nagy világbéke alatt sem jutott nekem egy jó minőségű papírra vagy radírgumira való. Megtanultam törlés nélkül rajzolni és élni radirozás nélkül. Másnak se ártana ez a tudomány.*”² (Horváth Anna)

Jól látja: a művész kezének minden időben és helyzetben szabadnak kell lennie, bármilyen műfajban alkot, mindegy, hogy a szimbolikus kézzel éppen szavakat ír a papírra, zenét komponál, képet fest vagy szobrot formáz. A szabad kéz pedig – legyen ez valós vagy képletes – a szabad elmével kezdődik. A gondolat szabadsága ezért szent dolog. Horváth Anna ebben az értelemben mindig szabad volt és maradt. Bezárta őt a történelem a nyugati világ szemében elmaradottnak ítélt, kisemmizett régióba, Kárpátaljára. Ez a közeg mégis nyitottabbá formálta őt, mint sok olyan embert, aki nem „ragadt” ebben a „börtönben”. Ez a szabadság pedig hatalom, az egyén, a szuverenitás olyan fajta hatalma, amely felelősséggel is jár. Horváth Anna sose akarta magának ezt a hatalmat kivívni, mégis rendelkezett vele. Tehetségét környezete gazdagodására, gyarapodására fordította, tudását közkinccsé tette.

Horváth Anna 1924. november 5-én született Beregszászon. Munkájának és közössége felemelkedését szolgáló tevékenységének köszönhetően szülőhelye kiemelkedő alakjává vált. Szobrász-keramikus, érem- és plakettművész, festő, grafikus, közíró, magyarul mondván: igazi polihisztor volt, aki több nyelven beszélt, és magas szellemi nívóval rendelkezett. Izgalmas jelenség, irigylésre méltó alkotóember volt. Egy olyan nő, aki a második világháborút követő zavaros időszakban találta meg Kárpátalján a különböző nemzetiségeket összekötő, univerzális nyelvet: a művészetét. Anna szavaival: „*(...) a művészet, a művész, ha elfogadják a felek, nem csak a kultúrának lehet a képviselője, hanem a népnek, nemzetnek is. S ez egyik forrása lehet a különböző népek kölcsönös megbecsülésének.*”³ Ez a gondolat most is érvényes.

Anna tehetségével nem csak a magyar érdekeket szolgálta, munkáiban kiemelten foglalkozott a régióban élő etnikumokkal, néprajzokkal. Szobraiban megfigyelhetők egy-egy náció antropológiai jegyei, néprajzi elemei, motívum- és színvilága. Tudományos érdeklődéssel kutatta régiójának külön-

² Balla D., 1993, uo., 92. o.

³ Balla D., 1993., 94. o.

böző és sokszínű típusait. Jó példa erre, hogy a magyar parasztmenyecskéket ábrázoló kisplasztikáinak nem sok hasonló párja akadt. „(...) *nekem nem kellett külön hangsúlyozni a művészetben a magyarságomat, mivel mint primér élményanyag, a haranglábi parasztnak türemkedtek ki elsőnek agyam, vagy hogy szépen mondjam: szívem mélyéről. Hála az akkor egyetemista Belényesi Márta szervezte falukutató tábornak, ahol tizenegy beregszászi gimnazista a néprajzi múzeum megfogalmazta kérdések alapján mérte föl ennek a kövesúttal sem rendelkező alföld széli falunak a népi kultúráját. Az én feladatom a népművészet és az emberi habitusok felmérése volt. (...) míg én Sas Juli nénit rajzoltam, addig Holozsi Karcsi, aki Szolyván puszult el azon a mérgező éjszakán, hegedűjátékával tartotta frissen modelletem. Megint érvényre jutott az a tudományos igazság, hogy amit ismerünk, azt meg is szeretjük és használni is tudjuk. Hát így csempészték be engem haranglábi parasztjaim magyarként a szövetségbe.*”⁴ (Horváth Anna)

Kivételes tehetsége, magas fokú intelligenciája, vonzó karaktere miatt számos, jobb lehetőséget biztosító, nagyobb városba, művészeti központba csábították, a mostoha körülmények ellenére mégis maradt szülőföldjén. „*Sokak szeretete, megbecsülése kellett az önbizalmam megteremtéséhez, és most már értük, ő miattuk nem volt szabad elmenni. És nem is volt érdemes már, mert volt kinek, kiért, miért és hogyan élnem, és tennem azt, amire képes voltam. (...) tudom, hogy vannak gazdasági nehézségek, de amilyen mohók vagyunk alkotásainkban, szellemi fogyasztásunkban, lelki komfortban, olyan igénytelenekké váltunk anyagi létünk, fogyasztásaink tekintetében.*”⁵ (Horváth Anna)

Az írásom célja: láttatni az embert a művészi teljesítmény mögött, és megmutatni azt az utat, amely vitte magával a kivételes tehetségű személyiséget. Bemutatni egy embert a 20. századból, aki egyéniségével egy teljes régiót átforgatott. Horváth Anna olyan volt, akár az agyag, amivel dolgozott: egységes, de alakítható, mégis sérülékeny és érzékeny. Akárcsak a szobrai. Az olvasónak értenie kell, hogy nem lehet művész az, akiből hiányzik ez a fajta szenzibilitás. Horváth Anna hatósugara túlnyúlt egy városon, egy régió és túl az országhatáron.

Na de mégis, miért tartom fontosnak, hogy a halott művészeiről megírjam a „jót vagy semmit”? Mivel a rendkívüli alkotót már nem foghatom vallatóra, kísérletet teszek a feltámasztására. Portrék, interjúk készültek vele életében,

⁴ Balla D., 1993, 93. o.

⁵ Balla D. Károly, uo., 92. o.

történetek maradtak róla, s ezeknek egy részét használom forrásként. A szöveg nem nélkülözi a személyes érintettséget, még akkor sem, ha ez fontos kritériuma lehetne a készülő teljesebb portrénak, s ez a körülmény végig érezhető lesz a szóhasználatomban is. Horváth Anna nem csak vendég volt nálunk, hanem családtag. Nem vér kötötte össze őt a szüleimmel, hanem lélek. Nem csak beleszületni lehet egy családba. Van úgy, hogy felnőttként már mi választunk magunknak hozzátartozókat.

Horváth Anna velem és bátyámmal (Kenézlő, 1993)

Horváth Anna a szintén beregszászi születésű édesanyámat, Finta Évát választotta egyik „gyermekének”. Harminc év korkülönbég jogán anyámat szellemi neveltjének tekintette. Amikor Finta Éva hozzám ment Dr. Szabó Istvánhoz és megszülettek gyermekeik (a testvérem és én), Anna családja tovább bővült. Finta Éva alakját megannyi szobor és rajz örzi Horváth Anna munkásságában, születésünk után pedig mi is bekerültünk a műzsák sorába. Beleszülettem ebbe a közegbe, az ő sajátos világukba. Mivel része voltam, vagyok most is, így nehézséget okoz külső szemlélőként tekintenem a szobrászra, de erre mindvégig törekszem. Minden felhasznált okirat és fotográfia Horváth Anna kizárólagos örökösének, Finta Évának a tulajdona.

Horváth Anna szignózott grafikája szüleim, Dr. Szabó István és Finta Éva családfájáról

De „hol is kezdem bemutatni az embert, aki közép-európai, aki beszéli a régió nyelveit, meg a kultúrnyelveket, akinek ajtaja nyitva áll a Los-Angeles-i, moszkvai, budapesti meg külföldi látogató előtt, s úgy lépnek be szobájába, s távoznak onnan, hogy valamivel többek lesznek, mint azelőtt voltak...”⁶ – teszi fel a kérdést helyettem Balogh Irén 1994-ben, Anna 70. születésnapja alkalmából készített interjújában. A kérdés most is aktuális. Magam is többször nekifutottam megválaszolásának, és arra jutottam,

⁶ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 50. évfolyam, 83. szám, 1994. november 3., 2. o.

hogy annak több megoldása is lehetséges. Az egyik nézőpontot ez a sorozat képviseli. Bemutatom az embert, a nőt, a művészt, és a közeget, amelynek meghatározó alkotóeleme, alapköve egy teljes régiónak. „*Neve összenőtt városunkkal, amelyhez mindig hű maradt.*”⁷ – írja Györke László a művésznő 60. születésnapjára szánt köszöntőjében. Kárpátalja és Beregszász városa valóban örökre összefonódott Horváth Anna nevével.

Horváth Anna élettörténetét több részletben tárom fel. A szülők, ahogy az első idézet is mutatja, nagyon erős védőbástyát képeztek a művésznő életében. A családi háttér megmutatása megkerülhetetlen, így ezzel folytatom majd a portrészorozatot. A hivatkozás nélküli személyes történetek nem fikciók, családon belül őrződtek meg. Maga Horváth Anna mesélte el édesanyámnak, ő pedig tovább adta nekem, hogy majd egyszer lejegyezhessem az „örökkévalóságnak”. A művésznő megőrzött több okiratot, melyek nagy segítséget jelentettek az ilyen módon fennmaradt történetek alátámasztására. A szülői háttér és a családi közeg leírása mellett Horváth Anna mozgalmas gyermekkorát is bemutatom ifjú koráig, a többszöri költözéseken és iskolaváltásokon keresztül, megcsillantva olykor-olykor a már ott szunnyadó tehetség megnyilvánulásait. A téglagyárban töltött évek meghatározó jellegük miatt külön említést érdemelnek, hiszen ott kötelezte el magát végleg az agyag mellett. Ugyanebben a korszakában ismerkedett meg a Beregszász szellemi életét befolyásoló, a kárpátaljai magyarság kiemelkedő alakjának számító Drávai (született Legeza) Gizellával. A híres magyartanárral való barátsága volt az, ami megfordította látásmódját.

Hogy Horváth Anna nagy hatósugarú ember volt, nem véletlen. Sosem az foglalkoztatta, mennyi mindennel gazdagította (nem csak) szűkebb pátriáját, hanem, hogy ő maga mi mindennel gazdagodott mások által: „*Annyi vagyok csak, amennyit ti tudtok rólam, nem annyi, amennyit én tudok magamról. Amit én tudok magamról, az a dolgoknak csak nagyon kis százaléka. Ami ebben jó, az az, amit apám és anyám teremtet meg bennem, amit ti hoztatok létre bennem, de nem én magamban.*”⁸ (Horváth Anna)

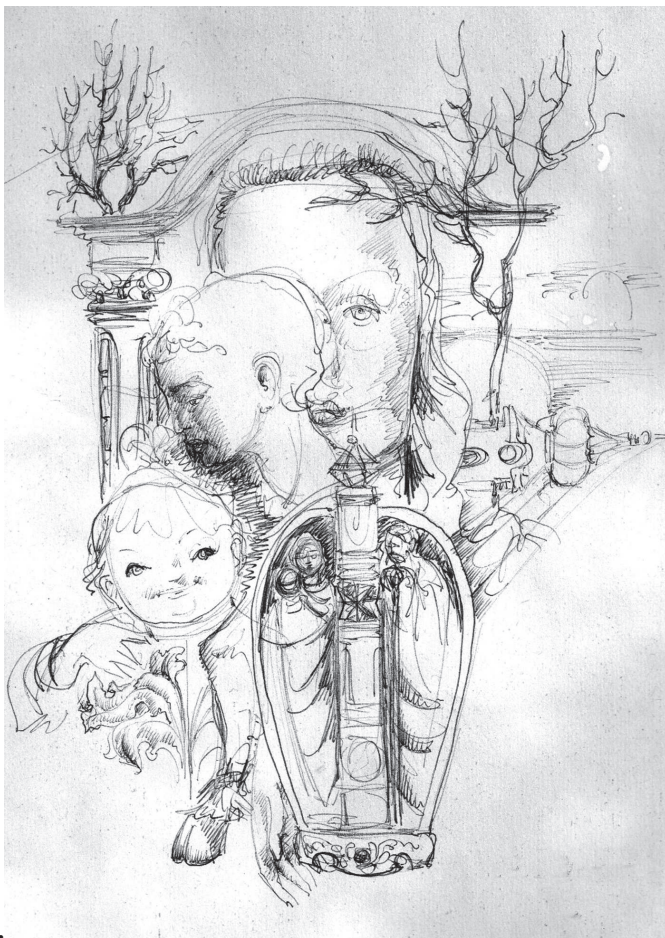
Horváth Anna a Szovjetunió és Ukrajna Képzőművészeti Szövetségének tagja és díjazottja, Pro Cultura Hungarica-díjas, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének Nívódíjasa, Ukrajna Érdemes Művésze, Beregszász képviselőtestületének Pro Urbe díjasa, és a Magyar Művészeti Akadémia

⁷ Györke László: Horváth Anna JUBILEUMÁRA. Beregi Hírlap (Vörös Zászló), 40. évfolyam, 136. szám, 1984. november 3., 4. o

⁸ Balogh Irén: Szabálytalan beszélgetés Horváth Annával, uo., 2. o.

posztumusz tagja. Életútja inspiráló példa lehet a jelen- és mindenkori fiataloknak. Ezt a fordulatos és nem hétköznapi történetet érdemes követni.

„(...) a nagy ember minden közegben és minden mérték szerint nagy, ezért Horváth Annára olyan emberként kell tekinteni, aki kisvárosi lányként is örök érvényűt alkotott.”⁹ – vallja Finta Éva József Attila-díjas költő, drámaíró, irodalomtörténész, a Horváth Anna-hagyaték örököse.

1.

⁹ Emléktábla és múzeum Horváth Anna emlékére. Beregi Hírlap, 72. évfolyam, 5-6. szám, 2016. január 30., 2. o.

2.

Horváth Anna grafikája rólunk: 1. édesanyjammal és bátyámmal, 2. testvéremmel 3 éves koromban

A SZÜLŐK: HORVÁTH ANDRÁS ÉS HRIN MÁRIA

„Nekem volt két árva szülőm. Horváth András és Hrin Mariska, akiknek az árvaságát az gyógyította, hogy a világra hoztak egy harmadik lényt, és ami bennük érték volt, mélységes odafigyeléssel beléoltották.” (Horváth Anna)

Horváth Anna terrakotta szobra szüleiről

Horváth Anna a két világháború közötti időszakban született. Ekkorra Beregszász már a csehek fennhatósága alá tartozott, és gyermekkorát ez a történelmi esemény meglehetősen mozgalmassá tette. Felmenői ugyan a felvidékről származtak, de itt rekedtek, így Anna ragaszkodása ehhez a vidékhez részben annak köszönhető, hogy nem akarta magára hagyni a szülőket. Élettörténetét éppen ezért a szülei származásának részleges feltárásával kezdem.

Ahogy a fejezet nyitógondolatából is érzékelhető, Anna számára a szülői háttér erős érzelmi „bátyát” jelentett. Ennek megvilágítása azért is fontos, hogy láttathassam a közeget, ahonnan elindult, amiből kinőtt a művész. Ahhoz, hogy tudjuk, kik vagyunk, tudnunk kell, honnan jöttünk. Azonban ennek ellenkezőjére is bőven akad példa, így egy hétköznapi megállapítás nem lehet mérvadó vezérfonal a történetek rögzítésében. Azoknak, akikben nem él Anna személyiségének emléke, mert már nem volt szerencsénk megismerni a kiváló szobrászt, mindenképp segítséget jelenthet a környezet, a kor és a felmenők bemutatása.

Anna különlegesen bánt édesapjával, Horváth Andrással, és édesanyjával, Hrin Máriával. Egyaránt nagyfokú gondoskodást és figyelmet árasztott feléjük. Azt a sok szeretetet, amit gyermekként kapott, kamatostól visszaadta az öregeknek. Szoros kötődésüket az is mutatja, hogy Anna fiatal lányként, később érettebb nőként sem költözött külön lakásba, a szülők haláláig éltek mind együtt a Gyár utca 12. alatti családi házban, később, az apa halála után már csak az édesanyjával, egy műteremlakásban. A közös háztartásban külön bejárata és lakótere volt a szülőknek és Horváth Annának, nem jártak át egymás életterein. Anna az anyai-apai szeretetet és gondoskodást ilyen módon utolsó pillanatig élvezhette, cserébe olyan felnőtté vált, aki sose mulasztotta el biztosítani szüleit arról, hogy öregségükben ő mindvégig gondoskodik róluk. A művészemberek általában érzékenyebbek, fogékonyabbak a környezetükre, Anna is így volt ezzel, mélyen átérezte a szülei mostoha gyermekkorát, elárvultságát, magányát, ahogy ez olvasható a fejezet mottójában is.

Horváth Anna édesapja, Horváth András 1894. február 18-án született a Munkácshoz közeli Pisztraházán. A község már akkor is kétnyelvű volt, lakossága többnyire ruszin. Horváth András szülei, Horváth Szótán Gergely és Sztankovics Anna földművesek voltak.

András bácsi korán félárva lett, édesanyja elhalálózásának körülményeit nem ismerjük. Javarészt csak a ránk maradt dokumentumokból tudunk következtetni az életútjára, abból próbáljuk megérteni a miérteket és a hogyanokat. Annyi bizonyos, hogy amikor Horváth Andrást 1909-ben, 14 évesen iparostanoncnak adták, apja már özvegy Horváth Gergelyként szerepelt a tanoncszerződésen. A dokumentumból továbbá kiderül, hogy Pisztraházáról az ifjú legényke Szatmárba került Bezdek József iparos kocsigyártó mellé tanulni.

András bácsi tanoncszerződése kétnyelvű okirat, románul és magyarul is tartalmazza az adatokat, a jogokat és kötelezettségeket mind a két fél számára. Feltételezhetően a település neves oktatási múltja miatt dönthe-

Fordítás. A püsztraházai gör.kath.lelkészi hivataltól.36/1927 szám.
Béke Veletek!Kivonat a munkács egyházmegyei,püsztraházai görög-ka-
tolikus lelkészi hivatal kereszteltek és béráltak anyakönyvéből.
IV.kötet,49.oldal,egyezernyolcszázkilencvennegyedik év.-----
Soraszám:6. A keresztelt és bérált születésének,keresztelése és
bérálásának:éve,hava és napja:1894 február 18,19.Keresztneve:And-
rás,vallása:görög-katolikus,neme:férfi,származása:törvényes.Szüle-
inek neve és állása:Horvát Szotán Gergely,Sztankovics Anna földmü-
vesek.Vallása:gkat.,gkat.Származás-,lakóhelye:Püsztraháza 63 ház.
A keresztelőszülők neve,vallása és állása:Petreczky Mihály kántorta-
nitó,Homonnai Mária gör.kat.földműves.A keresztelő és béráló neve
és tisztsége:Karpinecz László helybeli lelkész.Kelt Püsztraházán,
1927.évi július hó 5 napján.Zseltvay Gyula s.k.gör.kat.lelkész.--
P.H.-----

Horváth András keresztlevelének 1944-es, közjegyző által hitelesített fordítása

Contract de ucenicie

S-a încheiat între patronul Berde la
de profesie prof. de mat. de religie ref. valasu la lakik
de religie ref. care civila la utca 1 szám
domiciliat în Str. P. Poni No. 1 și în Str. P. Poni No. 1
domiciliat în Str. P. Poni No. 1 și în Str. P. Poni No. 1
str. Str. P. Poni No. 1 și în Str. P. Poni No. 1
str. Str. P. Poni No. 1 și în Str. P. Poni No. 1
nicului Hovath Andree
de vârsta 14 de religie -
studiile școlare 10 el. p.

cu următoarele condiții:

2. Andree Hovath

reprezentantul legal al susmenționatului ucenic
declară că aceasta din urmă nu este legat prin
contract de ucenicie anterior și reziliat:

3. Susmenționatul patron primește ca uce-
nic pe Hovath Andree

și se obligă să i dea în chip metodic pregătirea
practică și pe cât cu puțină teoretică din me-
seria prof. de mat. în schimbul muncii ce
ucenicul este obligat să presteze în timpul și cu
condițiile mai jos specificate.

4. Andree Hovath
da de ucenic la susmenționatul patron pe fiu
său cu numele Hovath Andree

pe timpul și cu condițiile mai jos specificate.

5. Durata contractului: 4 ani
luni 4 zile.

Incepul: anul 1913 luna Mar. ziua 23

Sfârșitul: anul 1913 luna Dec. ziua 23

Termenul de încercare: luni.

6. În privința înținerii ucenicului se con-
vine în următorul mod:

a) locuința cade în sarcina

b) alimentele cad în sarcina

În privința celorlalte spețe:

a) taxele școlare cad în sarcina

Tanone szerződés

1. Kötelei Berde la
iparos prof. de mat. valasu la lakik
Andree utca 1 szám
és Andree Hovath lakik
Andree Hovath utca 1 szám, mint Andree éves
14 vallasu 10 elvon isko-
lát végzett tanonc Andree a következő feltételek
mellett:

Andree Hovath megemlített
tanonc törv. képviselője kijelenti, hogy a tanonc
nincs semmi féle régebbi, fel nem bontott szer-
ződéses viszonyban.

A fentnevezett iparos magához veni tanon-
cui Andree és kötelezi
magát hogy a tanoncnak rendszeres módon gya-
korlati és amennyire csak lehetséges elméleti kép-
zést fog nyújtani Andree mesterségből azon
munka ellenben, amelyet a tanonc köteles az
alatt megjelölt időre és feltételek mellett teljesíteni.

Andree Hovath az alább
megjelölt időre és feltételek mellett

Andree nevű Andree lát

fentnevezett iparoshoz tanuncul adja.

5. A szerződés tartalma: 4 év 4

hó nap

kezdele: 1913 év Mar. hó 23 nap

vége: 1913 év Dec. hó 23 nap

Próba idő hó.

6. A tanonc eltartására nézve a következő
megállapodás jött létre.

a) A tanoncot lakással Andree látja el

b) A tanoncot étellel Andree látja el

Egyéb költségekre nézve.

c) A tanonc

Kelteztve a 1909 hó március 23-án
 Kelt Gyatmai 1909 hó március 23-án
 Dátum 1909
 Hónap március
 Évesztés
 Iparos aláírása a tanonc vagy törv. képviselőjének aláírása
 az/ Bezdék László
 az/ Horváth András
 az/ Primar, az/ Broomari
 az/ S'a făcut în fața noastră și s'a introdus în registrul ucenicilor sub No. 80/809.
 az/ Polgármester, az/ Ipartest. Iparhatóság.
 az/ Indecifrabil
 az/ 1913
 Pentru confirmare.
 Dátum 1909 - la 28 - III - 834 -
 az/ János

Horváth András kétnyelvű (román-magyar) tanoncszerződése, 1909.

tett úgy özvegy Horváth Gergely, hogy fiát a szülőfalujától több mint 100 kilométerre fekvő vegyes, magyar-román lakosú városkába küldi. Szatmár, nyugodtan mondhatjuk, tanulóváros volt akkoriban iparos- és kereskedelmi tanonciskolával, gimnáziumokkal, a zárdában tanítóképzővel, s mindezek mellett még egy Vasúti (MÁV) Internátussal is. Elképzelhető, hogy az utóbbi intézménybe járt be a fiatal András kitanulni a kocsigyártás rejtelmait.

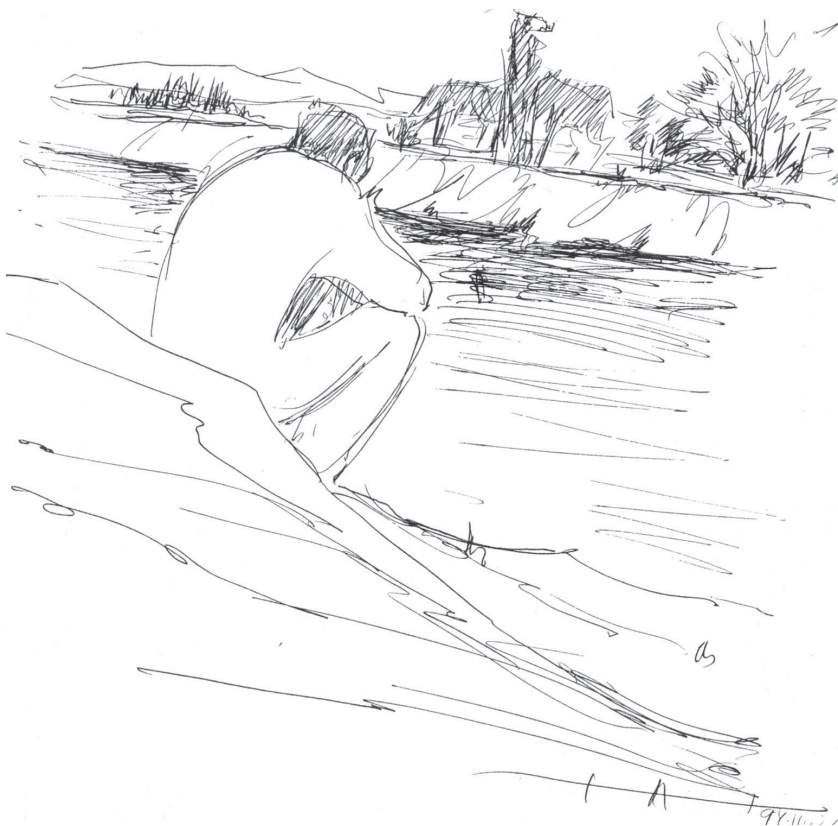
Tanoncnak elszegődni nem azt jelentette akkoriban, hogy a gyermek kiesik az oktatási rendszerből. Az 1884. évi XVII. törvénycikk 82. §-ában ki is mondja, hogy „A tanoncz mindaddig, míg tanideje az iparosnál tart, köteles ily iskolába járni.” Az oktatás viszont jóval gyakorlatiasabban épült fel egy ipari szakirányú iskolában, mint egy gimnáziumban, mivel a tanulók az idejük csak egy részét töltötték bent az intézményben. A tanoncoknak az elméleti oktatási napokon is meg kellett jelenniük a gyakorlati munkahelyükön a tanítási idő előtt és után, gyakran vasárnap is.¹⁰ A magyar iparoktatás gyökerei a Mária Terézia uralkodásának utolsó éveiben alapított királyi rajziskolákhoz nyúlnak vissza, így érthető, hogy alaptantárgy volt a rajz oktatása (például: általános rajz, gépipari, műszerész, építőipari, fémipari, faipari szakrajz stb.).¹¹ Mindez felveti a lehetőséget, hogy Horváth Anna kézügyességét akár apjától is örökölhette. 1913-ban lejárt a 4 éves tanoncszerződés, melyet évszámmal ellátott pecséttel erősítettek meg. Ezt követően valószínűleg újra hazakerült a már 18-19 éves ifjú, éppen hadköteles korba lépve.

Horváth András származását illetően meg kell jegyezni, hogy egy elmagyarosodott ruszin család gyermekeként beszélte a ruszint és a magyart is. Valószínű, hogy az oroszot is megtanulta, mert az első világháborúban orosz fogságba került, majd pedig beállt a Vörös Hadseregbe. A hruscsovi időkben vöröskatona múltjánál fogva, egykori vöröskatona társaival maga is kérelmezte a kárpátaljai magyar iskolák létesítését, illetve visszaállítását. Kérésük meghallgatásra talált. A katonaévek azonban mégiscsak hasznára váltak, mert sok helyen megfordult, világjárás férfiként tért haza 25-26 évesen. Bejárta a későbbi Szovjetunió ázsiai területeit, sokat mesélt például Bakuról. Rettentően figyelmes ifjú ember volt, akinek újdonságot jelentett az ázsiai kultúra, sokat mesélt családi és baráti körben arról a világról, amit megcsodálhatott az idegen tájakon. Paradox helyzet, de szegény kiskatonaként mégiscsak a háború révén sikerült világot látnia. Rácsodálkozott a másfajta

¹⁰ <http://ipari602.uw.hu/30fejezet.html>

¹¹ http://mtda.hu/books/afra_nagy_lajos_a_magyar_iparostanoncoktatasi_tortenete.pdf, 7.o.

életformákra, megfigyelte az ismeretlen tájat, embereket, viszonyokat, akár egy kulturális antropológus, saját maga volt a szűrő, amin átengedte a világ másik, számára különös arcát. Örök élmény maradt benne a sok látnivaló és különleges benyomás, mely, ha nem is írta felül, de mindenképpen enyhítette a háború borzalmait. András bácsi magas, szikár férfi volt. Anna az ő alakját is szoborba foglalta.

Horváth Anna szignózott grafikája édesapjáról. A művész Horváth András horgászszenvélyét örököltte meg.

Horváth Anna szülei 1924. július 15-én, Beregszászon kötöttek házasságot. Sajnos arról nincsenek adataink, hogyan ismerte meg egymást a két fiatal. Annyit tudunk, hogy András bácsi 10 évvel idősebb volt Mariská-

nál. Házasságkötésükkor András bácsi 30 éves, Mariska 19 éves volt, és 4 hónapja állapotos a kis Annával. Mariska 19 éves lányként már felnőtt nőnek számított, „időben” ment férjhez, András bácsi ellenben 30 évesen már agglegény számba ment, illetve „öreglegénynek” számított. Házassági anyakönyvi kivonatuknak csak a másolata maradt meg, az is 1985-ből. Amint a dokumentumból is látszik, az okirat kétnyelvű, azaz orosz és ukrán. Az eredeti okirat valószínűleg cseh/szlovák, vagy jó esetben cseh/szlovák-magyar nyelvű lehetett 1924-ben.

СВИДЕТЕЛЬСТВО О ЗАКЛЮЧЕНИИ БРАКА
СВІДОЦТВО ПРО УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ

Гражданин: Андрей фамилия — Зарван
и, отчество — Им'я, по батькові
родившийся 18. декабря 1894 г. р.
акий народився 18. грудня 1894 р.
место рождения Зарванське
місце народження Зарванське обл.

и гражданка: Мария фамилия — Зарван
и, отчество — Им'я, по батькові
родившаяся 11. декабря 1904 г. р.
ака народилася 11. грудня 1904 р.
место рождения Ужгород
місце народження Ужгород

заключен брак 15.02.1924 года
уклали шлюб число, месяц, год — число, місяць, рік
п'ятнадцатого числа二月
(цифрами и прописью — цифрами і прописом)
числа двідцяти чотирьох
Зарванського года.

о чем в книге регистрации актов о заключении брака
про що в книзі реєстрації актів про укладення шлюбу
1924 года число 15 числа
року місяця
произведена запись за № 73
проведено запис

После заключения брака присвоены фамилии:
Після укладення шлюбу присвоєні прізвища:
мужу Зарван
чоловікові Зарван
жене Зарван
дружині Зарван
Место регистрации рай. орг. ЗАГС
Місце реєстрації рай. орг. ЗАГС
именование и местонахождение органа Зар. Зарванське
ЗАГС — наименование и местонахождение органа ЗАГС Зарванське обл.

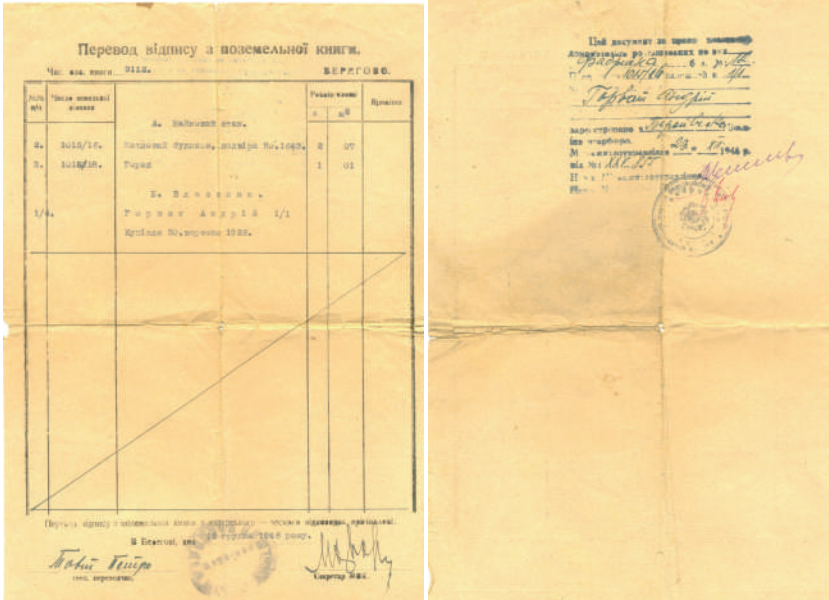
Дата выдачи 12. ноября 1924 г. р.
Дата видачі 12. листопада 1924 р.

Засведущенный офицер (биро)
засвідчений офіцер (биро)
М. П. Зарван
Засведущенный священник (биро)
засвідчений священник (биро)
Засведущенный гражданский судья
засвідчений громадянського судді

ИФМ № 423467

Horváth András és Hrin Mária házassági anyakönyvi kivonatának másolata, 1985.

Telküket a Gyár utca 12. szám alatt 1922-ben, a házasságkötés előtt vette meg András bácsi. Kettő évre rá itt született meg egyetlen gyermekük, Horváth Anna.

Beregszászon, a Gyár utca 12. szám alatti telek megvásárlását igazoló dokumentum másolatának két oldala, 1946.

Anna édesanyja, Hrin Mária házassága előtti életéről kevesebbet tudunk, meglehet, nem szívesen mesélt róla. Mariska (ahogyan szólították) születési anyakönyvi kivonata is épen maradt. Ebből pontos adatokat kaphatunk. 1904. december 11-én született Gálszécsen (ma Szlovákiában található), a Kassai kerületben, szlovákul: Sečovce.

Hrin Mária, ahogy neve is árulkodik róla, szlovák származású lehetett, bár kizárólagosan magyar környezetben nevelkedett, és a magyar nyelven kívül mást nem beszélt, identitásában magyarnak vallotta magát. Származására vonatkozó feltevésünket erősítheti az a tény is, hogy görögkatolikus vallású volt. Horváth Anna tehát több generációs görögkatolikus családból származott: a nagyszülők is mindkét oldalról azok voltak.

Hrin Mária gyermekkorra tragikusnak mondható, azonban a 20. század elején a hasonló körülmények nem számítottak rendkívülinek. Édesanyja, Hrin Veron (magyarosan Vera) szobalányként dolgozott az uraságnál, s bár nem törvényszerű, hajadonként teherbe esett. Az apa kiléte Mária születési anyakönyvi kivonatából nem derül ki, azonban gyanítható, hogy a munkálta-

Simpliciora Zupa
-mesto-

Rodný list.

Bežné číslo	Dňa zro- zenia (rok, mesiac, deň)	Dňa spon- denia (rok, mesiac, deň)	Meno dieťaťa, pohlavie, náboženstvo	R o d i č o v			Miesto narodenia, keď matka nepo- radila na svojom bydlisku	Prípadné poznámky pred pod- pisom. Podpis.
				meno a priezvisko, stav a bydlisko	na- boženstvo	věk		
19	11	11		<i>Hrin</i>				
1904	dec	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	jan	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	feb	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	mar	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	apr	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	may	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	jun	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	jul	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	aug	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	sep	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	okt	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	nov	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>
1904	dec	1904	<i>Hrin</i>	<i>Hrin</i>				<i>Hrin</i>

Pozor!

Svedčím, že sa tento výťah srovnáva s matrikou narodených
okresu matrikárskeho.

Dané v *Simpliciora* 11. január 1902

Hrin

11. c. stáňa. — Knihárstvo TATRA v Bratislave.

Hrin Mária anyakönyvi kivonatának másolata, 1922.

tó család feje lehetett, akinél Veron szolgált. Még napjainkban is bélyegnek számít, ha egy nő „ismeretlen apától” szül gyermeket, vagy házasságától esik teherbe. Több mint száz évvel ezelőtt azonban ez olyan életre szóló stigmát és terhet jelentett, amellyel sokan nem birkóztak meg. Az anyagi korlátok és kiszolgáltatottság egy „apátlan” gyermeket egyedül nevelő szegény lánynál pedig eleve lehetetlenné tették azt, hogy felnevelhesse szülőitjét. Nem ment ritkaságszámba az ilyen sorsú gyermekek árvaházba adása. Ez történt Hrin Máriával is. Azonban a tragédia ezzel nem ért véget. Hrin Veron minden bizonnyal érzékeny, sebezhető fiatal lány lehetett, aki saját sorstragédiáját képtelen volt feldolgozni, s a 18 éves fiatal nő öngyilkos lett.

Árván maradt kislánya ezt követően hol árvaházban, hol nevelőszülőknél volt elhelyezve, s erről maga is mesélt olykor lánya baráti körében. Az első világháború idején a paraszti családokban élő gyermekek élete sem volt egyszerű, az árvaházakban azonban sokkal nagyobb kihívásokkal kellett szembenéznie egy magára maradt gyermeknek: éhezéssel, mélyszegénységgel és főként szeretetlenséggel. Ha ki is kerültek az árvák egy-egy családhoz, ott inkább tekintették őket eszköznek, ingyen munkaerőnek, mintsem gyermeknek. Ételért és szállásért dolgoztak, ha maradni akartak.

A 20. század eleji állapotokat sok irodalmi mű is feldolgozta, gondoljunk csak Móricz Zsigmond *Árvácska* című munkájára.

Mariska történeteiből tudjuk, hogy gyermekként volt egy kis barátja, Sanyi, egy másik árva gyerek, akivel sokat éheztek, nélkülöztek. Egyazon családnál voltak elhelyezve. Nem etették őket, nem gondoskodtak róluk, ezért titokban a főtt krumplihéjat voltak kénytelenek megenni az állatok elől. Mária ezek ellenére szerencsésnek mondhatja magát, hiszen érdeklődő, nyitott felnőtt nő vált belőle, családot alapított, otthont teremtett. Beregszászon a Gyár utcai házukat jórészt Mariska néni építette fel az András bácsi által vásárolt telken, maga rakta a falat vályogból, csak az ácsmunkát végezte mester. Még házasságkötésük és Anna születése előtt elkészült a közös otthon. Lányuk erre később így emlékszik vissza a szülők elbeszélése nyomán: „1924. november 5-én születtem, ebben a házban. Születésem évében az anyám átmázolta-tapasztotta a falakat. Hogy-hogy nem, néhány búzaszem is beleragadt a falba, s kinőtt.”¹² Kedves mementója ez egy teremtő ember világra jövetelének. Olyan volt Anna is, mint az a falba ragadt, majd onnan kinőtt gabonaszem: bár egyszerű, de igényes és tudásra szomjazó közegből indult, így maga is szellemi táplálékot adhatott közösségének, nemzetiségi hovatartozásától függetlenül.

Anna történelmünk azon korszakában született Kárpátalján, amely kifejezetten terhes és zavaros éveket jelentett az itt élőknek. Az első világháború után a határon túli magyarságra mostoha sors várt, megkezdődött Kárpátalja kálváriája. Horváth András 1928. október 18-án, éppen Anna 4. születésnapja előtt, letette a cseheknek az esküt, így magyarból cseh állampolgárrá lett. Nem költözött sehova, ott élt a család továbbra is Beregszászon, azonban már a csehek fennhatósága alatt.

Az eskü letétele nem lelkesedés és nem identitásbeli kérdés, inkább volt ez kényszer, mint bármi egyéb. Ugyanis, aki erre nem volt hajlandó, azt hontalanná nyilvánították, ezt követően – életkorától függetlenül – automatikusan nyugdíjazták, akár 26 évesen is. Minimális életjáradékot kapott, és nem engedték dolgozni, illetve nem voltak állampolgári jogai. András bácsi döntésében benne volt, hogy bejárta a világot mint katona, sokféle életminőséggel, életúttal, intézményrendszerrel találkozott, a hatalom több arcával is megismerkedett. Minden bizonnyal ezért választotta a cseh állampolgárságot a hontalanság ellenében. Szatmárban megszerzett

¹² H. Barta Lajos: Horváth Anna szobrász. Lányok, Asszonyok, 1974., 30. évfolyam, 6. szám, 1974. június 1., 28. o.

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.

Č.j. 1- 19828- 28.

Čís. 144.-/28.

OSVĚDČENÍ

o státním občanství republiky Československé.

Okresní úřad v Mukachevě
~~zastupující z cizích území~~ osvědčuje podle získaných úředních
 zpráv, že
 jméno a příjmení Andrej Horváth -----
 zaměstnáním (povoláním) natěrač -----
 narozený (den, měsíc, rok, místo a pol. okres narození) 18. února 1894 v Ristrjalově
 politický okres Mukachevo -----
 z domovské obce Ristrjalovo pol. okres Mukachevo -----
 bytem v obci Berehově, Kovarná ul. 14 pol. okres Berehovo -----
 jest podle (zákonný důvod státního občanství) u 1. bodu 1. zákona ze dne 9.
 dubna 1920 č. 236/1920 Sb. z. a n. -----

státním občanem republiky Československé.

Ve státním občanství sleduje(i) ho manželka Marie roz. Hrinová -----
 narozená dne 11. prosince roku 1904 v Sečovcích pol. okres Trebišov-Slovensko
 a nezletilé dívky Anna naroz. 5. listopadu 1924 v Berehově, politický ~~sice~~
 okres Berehovo.-----

Toto osvědčení pozbývá platnosti 10 let ode dne jeho vystavení.

Dáno dne 18. října 1928.

Prostředí podpis a razítko:

~~zastupující z cizích území~~
 Okresní náčelník:

Horváth András igazolása csehszlovák állampolgárságáról, 1928-ból

szakirányú vasúti képesítését a vasútnál tudta kamatoztatni. Szerencsés embernek számított, ugyanis a vasutas munka a szegény ember számára stabil életformát biztosított. Mariska a korszaknak megfelelően többnyire háztartásbeli volt, András bácsi azonban a vasúti fizetésből szerény körülmények között el tudta tartani feleségét és gyermekét. A házaspár közös élete főképp Beregszászhoz köthető, de a vasúti munkához hozzá tartozott, hogy olykor áthelyezték a dolgozót. Ez az oka annak, hogy Felvidéken belül is többször költöztek, attól függően, az apát hova nevezte ki a vasút: Iglóra, Kassára, Beregszászra. A szülők közül az édesapa, András bácsi volt a mesélősebb. Horváth Annának is volt egy beszélős vénája, aminek apai ágról lehetett megágyazva, hiszen a szobrászat mellett két könyve is megjelent, és számtalan cikket publikált, majd könyvet fordított németből magyarra. Mariskától, ahogy érzékelhetjük az eddig rögzítettekből, inkább a kétkezi teremtést örökölte. Anna édesanyja ugyanis igazi teremtő ember volt. Mindent elvégzett, szinte mindenhez értett, legyen az házépítés, kertészkedés, sütés-főzés, gyümölcsborok készítése, ruhák varrása, hímzés. Egész garnitúrákat hímzett ki Anna barátainak. Horváth Anna tevékeny hozzáállását az élet kihívásaihoz, problémamegoldó képességét érzékelhetően édesanyjától örökölte. Mariska néni emellett rengeteget olvasott, imádta a könyveket és a szociográfiai jellegű, az élet valóságáról szóló esszéket, tanulmányokat. A *Valóság* című folyóirat lett öregkorában kedvenc olvasmánya. Nem volt tanult nő, mégis kimondottan jó eszű teremtésnek mondható. Mariska néni találékonyságáról több történet is megmaradt. A világháború idején mozijegyet szereztek a barátnőikkel. Mariskának azonban nem volt rendes kimenő cipője, így hát gyorsan varrt magának egyet, textilből és kartonból. A cipő annyit éppen ki is bírt, hogy a moziba elmenjen benne. Hazafelé azonban már lyukas volt a talpa.

Nem csak kreativitást tanult otthon Anna az édesanyjától, de bizakodó szemléletet is. András bácsival szerényen éltek, de nem ismerték a lehetetlen fogalmát. Mariska gyakran nevetgélve mondogatta Annának és barátainak: „Szegények vagyunk, de jól élünk!”. Ezt a szemléletet illusztrálja életük egy epizódja a második világháború idején, amikor a kutyájukat Sebajnak nevezték el. Lőttek a fejük fölé, ők meg csak fütyültek Sebajnak. Amikor hívták a kutyát, mindig hangosan ki kellett mondani, hogy „Sebaj, gyere!”. Ez az otthonról hozott különleges látásmód Anna egész életútját végigkísérte.

Szintén a második világháború idejére tehető az a történet, mikor „Szabó Sanyiek” (családi szóhasználat) beköltöztek Horváth Andrásékhoz. Ebben

az időszakban a családok általában szegénységben éltek. A férfiakat, a családfenntartókat, többnyire elvitték katonának, aki mégis otthon maradt, sokszor nem kapott munkát. A nincstelenség összebb hozta az embereket rangtól, származástól, vallástól függetlenül. Szoros barátságok keletkeztek. Így történt, hogy Anna gyerekkori barátnője, Bözsike, aki férjhez ment Szabó Sándorhoz, a háború alatt kislányával és férjével beköltözött Mariskáékhoz.

Horváth Anna Szabó Bözsike barátnőjével, iskolás korukban

A családi házban két szoba és konyha volt, azon osztozott a két család. Annuska ekkor már maga is dolgozott. Bözsike lánya óvodás korú lehetett, Horváth Annát a kis Kati Tityinek hívta. Anna játékból balettozni tanította, estéiket gyakran töltötték azzal, hogy a gyermek gyertyafénynél táncolt a felnőtteknek. Ez arra enged következtetni, hogy gyermekként Anna is tanulhatott valahol balettozni. A háború sok groteszk pillanatot, nehézséget teremtett, de más megvilágításban látták az emberek az életet. Jellemző volt ekkortájt az „összebútorozás” egy másik családdal. A Horváth családnak rokonai nem voltak, így barátokat fogadtak be, és egy gyermek jelenlétével tették szebbé, varázsosabbá ezeket a nehéz időket. Abból lehetett sejteni, hogy vége a háborúnak, hogy egyszer csak megszólalt a rádió, és klasszikus zenét adtak kommentár nélkül. Később aztán elkezdtek híreket is közvetíteni.

Horváth Anna a Gyár utcai ház verandájánál, a fotó hátoldalán Mariska néni kézírása

Horváth Anna nagyon szerette és becsülte a szüleit, magas fokú szociális érzékenységében benne van az is, hogy átérezte a kiszolgáltatottságot, a mérhetetlen magányt és szeretetre vágyódást, ami szüleiben felhalmozódott. Nem csoda, hogy nem tudta magára hagyni őket, ezt a két árva embert. Mariska kedves és a szeretetre örökké éhes természet volt. A benne tátongó űr, amelyet a szülők hiánya és a soha el nem múló vágyódás irántuk hagyott, abban is kifejeződött, hogy olykor odabújt felnőtt lányához, és elnyújtott hangon, akár egy gyermek, szólt saját gyermekéhez, Annához: „Anyúúú!” Tette mindezt huncut mosollyal az arcán, Anna pedig játékkal fogadta. Ebben a háromtagú családban a játék és az egymásra figyelő gondoskodás volt az állandó, mindent meghatározó légkör, ami késő öregkorukig elkísérte őket.

A szülők könnyed hozzáállása a problémák és gondok megoldásához Horváth Anna gyermekkorát az aktuális gazdasági és történelmi, világpolitikai viszonyok, nehézségek ellenére is megszépítették. A történelmi események borzalmait el is torzíthatták volna ezt a képet, de a szemlélet, amit otthon tapasztalt, mindig a cselekvő megoldás felé terelték őt magát is. A későbbi

Horváth Anna és édesanyja, Hrin Mária. 1941, Beregszász

*Horváth András idősebb korában, vasárnapi kártyapartija közben,
a Gyár utcai ház udvarán*

művész ezt a gyakorlatot kamatoztatta, ezzel a látásmódjával varázsolta el művésztársait, szerzett számtalan barátot és hívet, rajongót és szellemi partnert. Magatartása az idők távolságából nézve egyfajta gondtalanságot sugallhat felénk. A Horváth család és Anna, már közismert művészként is, szerényen élt. Bevételeit visszaforgatta szakmája költségeire: agyagra, az égetés technikai kiadásaira, könyvre, barátokra, művelődésre, szórakozásra. Ez lényegében családi minta volt. Az, hogy nem voltak jómódúak, nem jelentette, hogy boldogtalanul éltek. A szegénység belül kezdődik, nem az anyagi javakban kell mérni a gazdagságot – ezt vallotta a Horváth család is, amit Anna már gyermekként elsajátított.

Horváth Anna grafikája a kétéves Szabó Eszterről

KOVÁCS SÁNDOR

UNGVÁR HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEI I.

Kétségtelen, hogy Ungvár nem csupán Kárpátalja legnagyobb városa, de a vidék települései közül itt állították a legtöbb emlékjelet is. Ez alkalommal kronológiai sorrendben válogatunk a megyeszékhely megtépzott sorsú magyar emlékműveiből.

A NEPOMUKI SZENT JÁNOS-SZOBOR

A Megyeház-domb alján, a mai Fedinecz utca helyén egykor a Kis-Ung (Malom-csatorna, Malom-árok) folyt. A mai korzó felől, a korábban létezett malomnál itt ívelt át a csatornán az egyik legnagyobb híd. Mivel az Ung főágán épült hidat a köznyelv Nagy-hídnak nevezte, ezért ez lett a Kis-híd. A rajta átvezető utca pedig a Kishíd utca nevet viselte. A Kis-Ung bal partján, a Kis-híd mellett állt Ungvár első szobra. Nepomuki Szent Jánosnak emelték.

Nepomuki János *(születési helye a dél-csehországi Pomuk, ma Napomuk)* kanonok a 14. században Prágában IV. Vencel király feleségének lett a gyóntatója. Úgy tartják, a pap a királynak nem árulta el a királyné gyónási titkát, ezért 1393-ban Vencel parancsára a Károly-hídról a Moldva folyóba dobták. 1729-ben XIII. Benedek pápa szentté avatta. Nepomuki Szent János, a mártír pap – a folyók, a hidak, a hajósok, a vízimolnárok, a halászok védőszentje – később Csehország patrónusa lett. A gyónási titok vértanújaként számon tartott kanonokot néha a mutatoujját ajkára téve ábrázolják, így intve titoktartásra mindenkit. Igaz, leggyakrabban kereszttel a kezében köszön vissza az alkotásokról.

Nepomuki Szent János lett Ungvár védőszentje is. Tiszteletére 1781-ben már állt szobor. 90 év elteltével (1871-ben) azonban szükségessé vált egy újabbra cserélni. Alig két évtized múltán, 1890-ben az eredeti helyszínen már egy újabb Szent János-szobrot avattak fel. Egyes kutatók tudni vélik az alkotóját is. Ezek szerint, a szent harmadik ungvári szobra Petridesz János, az agyagipari szakiskola tanár-szobrászának nevéhez fűződött.

1909-ben a Kis-híd és a szobor mellett felépült a város impozáns szállodája, a Bercsényi. A saroképület közvetlen szomszédságában az alacsony

vaskerítéssel körülvett kis kápolna a szoborral azonban továbbra is a római katolikus egyház tulajdonában volt. Az egyik korabeli újság szerint, a védő-szent szobrának sérthetetlenségét még a szálloda tervezésénél és építésénél is figyelembe kellett venni. Ám amikor a korábbi étterem helyére új épületet húztak fel, a szobor útban volt. Ezért a városvezetés és az egyház hozzájárulásával „a munkások kimozdították őt régi helyéről, láncokkal megkötözték s aztán állványokon keresztül átcusztatták, átcipelték közvetlenül az Ung medrének szélére s beállították egy új talapzatba, új oszlopos tető alá. Szent János pedig mindezt némán tűrte, talán csak a láncok siri csörgésében szólalt meg a múlt hangja s tette fel a kérdést: hát nem jó helyről figyeltelek meg eddig titeket?” – írta az Ung című lap 1909/53. számában.

Az idő vasfoga és talán az építkezés miatt a szobor jócskán megkopott. Ezért a 20. század elején Zerponi di Sposetti dandárparancsnok nejének kezdeményezésére gyűjtést szerveztek egy új szoborra. A 350 koronáért elkészült alkotást 1913. május 11-én a szatmári püspök engedélyével Tahy Ábris plébános a vasárnapi nagymise után szentelte fel. A régit pedig a radvánci kápolna mellett helyezték el. Az állítólagos Petridesz János-alkotás ma a fejétől megcsonkítva, megrongált állapotban a templom romjai mellett ledöntve fekszik.

Nepomuki Szent János harmadik szobrának megmaradt része a radvánci templomrom mellett. A szerző felvétele 2019-ből.

1924-ben a város a Kis-híd átépítése mellett döntött. Az építés során a partfalban robbantási munkákat végeztek, aminek következtében a kápolna megsérült, a csatorna felé csúszott. Megpróbálták téglával és kövekkel alátámasztani a falat, de a folyamatot nem lehetett megállítani. Félő volt, hogy a kápolnával együtt a szobor is a Kis-Ungba zuhan. Felszólították az egyházat a kápolna elbontására. Ezt az egyház végre is hajtotta, a szobrot pedig a templom egyik oldalhajójába vitték át.

1925. augusztus 23-án a városi temetőben, a Kálvária domb elején az eredeti kápolna anyagainak felhasználásával a régi tervek alapján újjáépítették a kápolnát. A szobrot az eredeti talapzatra helyezve újra felszentelték.

Sajnos a szobor nem sokáig maradt sértetlen. A *Prágai Magyar Hírlap* 1926. február 23-án *Ismét vértanú lett Nepomuki Szent János* című cikkében szörnyű dologról, a szobor ledöntéséről számolt be: „*A merénylő szoborrombolók különben a legnagyobb óvatossággal jártak el. A vaskerítésen és a kápolnának falain az erőszaknak legkisebb nyoma sem fedezhető fel. A többmázsás talapzatról ledöntött szobor azonban a felismerhetetlenségig, száz és száz darabra törve hever a kápolnát körülvevő kerítés mögött. Az elvetemült vallásgyalázók alapos munkát végeztek s így a cseh nemzet egyik legkimagaslóbb emlékü szentje, nemzetének legdicsebb napjaiban, meggyalázva porba hullt.*”

Az elkövetőket soha nem találták meg. Egyesek azt feltételezték, hogy a szoborgyalázás, mivel Nepomuki Szent János a csehek védőszentje, a csehszlovák hatalom elleni politikai tiltakozás volt. Májusban a Kálvárián már a szent újabb, sorrendben az ötödik szobrát szentelték fel. Tábláján ezt olvashatták:

**1781. ÉVTŐL A VÁROSUNKBAN
TISZTELETTEL KÖRÜLVETT
NEPOMUKI SZENT JÁNOS SZOBROT
1926. FEBRUÁR 21-ÉN ÉJJEL
SZENTSÉGTÖRŐ KEZEK LEROMBOLTÁK.
EZ UJ SZOBROT ISTENBEN BOLDOGULT
FELEDHETETLEN POLGÁRTÁRSUNK,
Flach Jakab emlékére
ÁLLÍTTATTA BÁNATOS HITVESE: BREZNAY ILONA.**

A szovjet időben a kápolnát a szoborral együtt lerombolták. 2011. május 16-án (a szent napján) az eredeti helyen, az eredeti talapzat elemeit felhasználva egy új Nepomuki Szent János-szobrot szenteltek fel. Az alkotó, Kolodko Mihály a műkőből készült szobrot az eredeti leírás alapján, freskótechnikával színezte ki. A kegyszobor kiegészítője egy, a vizet jelképező falikút műemlék-

vízcsappal és egy kézmosó edénnyel. A szobor fölötti kupolát az ungvári vasútállomás vágány melletti tetőteraszát egykor tartó négy, Budapesten készült, művészi öntöttvasoszlop tartja. A fémszerkezetek kivitelezése Alekszandr Bezik munkáját dicséri. Sajnos 2012-ben a több mint százéves műemlékvízcsapot ellopták. Ezért a vizet csöpögőre állítva alakították át az emlékmű ezen részét. Reméljük, a hatodik Nepomuki Szent János-szobor hosszú életű lesz.

S ha már a Kálvária-dombon járunk, engedjünk meg néhány gondolat a hellyel kapcsolatban. A korábbi Szőlőhegy neve a megnyitott temetőkertről az 1763-as térképen már Kálváriaként szerepel, a dombtetőn ekkor már kápolna is állt. Ide a katolikusok temetkeztek, a reformátusok a temető másik részében találtak végső nyugalmat. A Kálváriára akkor még csak a mai Szobránc utcáról felvezető Csendes (*ma Erdélyi*), valamint a másik oldalról, a Dajbóc utca felől lehetett feljutni. A temetőhöz a vármegyeháza felől 1830-ban egy új, felvezető utca épült, ami a Kálvária nevet kapta (*ez a mai Csendes utca*).

A Kálvária-domb legmagasabb pontján Petz Dávid, ungvári polgár adományából 1826-ban a Szent Kereszt felmagasztalására új kápolna épült. Ezt követően a domb keleti oldalán, a temető-kert római katolikus részében, az út mentén a csizmadia-, a tímár-, a fazekascéhek és a zenészek társulata kisebb kápolnákat emeltek. 1829-ben Hám János, 1879-ben pedig Csurgovics András épített egy-egy kápolnát, azaz lassan kialakulóban volt a keresztút. 1885-ben Bugyis András főesperes-plébános a Kálváriának adományozott pénzből a hiányzó stációkápolnákat felépítésével tette teljessé a keresztutat.

Az anyaországhoz történt 1938-as visszatérés után a Kálvárián Honvéd-emlékművet emeltek. Sajnos nem maradt meg, és erről az emlékről bővebb információval nem rendelkezünk.

*A megmaradt legfelső kápolna, előtte az első nyilvános görögkatolikus szentmise emlékjelével.
(A szerző felvétele)*

A szovjet korszakban a kápolnákat elhanyagolták, azok pusztulásnak indultak. 1963–66 között a Szent Kereszt felmagasztalása kápolnát teljesen átalakították. Kupoláját, laternás harangházát elbontották, a falakra emeletet húztak. Néhány év múlva az egyetem csillagvizsgálóként vette birtokba. Az oktatási rendeltetés mellett a szovjet kozmikus kutatások, megfigyelések egyik fontos állomásává vált, de egyben szerepet játszott a légtér ellenőrzésében is. Az épületben ma is kutatóállomás működik. A kápolna visszaszerzésére irányuló egyházi törekvések nem jártak sikerrel.

1989-ben, nagypénteken a legfelső megmaradt kápolna előtt tartották a rehabilitált görögkatolikus egyház első nyilvános szentmiséjét. A kápolnák romlásának a rendszerváltás vetett véget. Mára az eredeti 14 stációkápolnából tízet állítottak helyre.

A GIZELLA-SZOBOR

Az egykori Gizellaház, homlokzatán Boldog Gizella kalandos sorsú szobrával. (A szerző felvétele)

A korzón, a mai Volosin utca sétáló részén, a római katolikus templom mellett egy szép, klasszicista elemeket felvonultató épület vonzza a tekintetünket. Ez a Gizellaház nevű római katolikus leányiskola egykori épülete. Az intézetet 1859-ben alapították, és kezdetben a Káptalan utcában, egy bérelt házban működött. Benkő József ungvári főesperes-plébános, később Szatmár egyházmegyei kanonok kezdeményezésére 1902-ben új épületet kapott. Az *Ung* 1902. május 25-i számából tudjuk, hogy „*Meszlényi Gyula püspök 20000, Hehelein Károly prépost-kanonok 12000 K. adománnyal járultak a 40316 K.-ra előírányzott költségekhez. [...] Kétszeres örömmel fogadjuk tehát a hirt, hogy városunk a legközelebbi hónapokban egy új, modern és az egészségügyi követelményeknek is mindenben megfelelő új iskolaépülethez fog jutni, s ezzel az irgalmas nővérek vezetésére bízott Gizellaház, mely mint iskola első volt, mely városunk és vármegyénk leányait a tanítás áldásaiban részesítette: minden tekintetben a legtökéletesebb tanintézetek sorába lép.*”

Az építéskor a homlokzat szoborfülkéjébe a névadó Boldog Gizella alakja került.

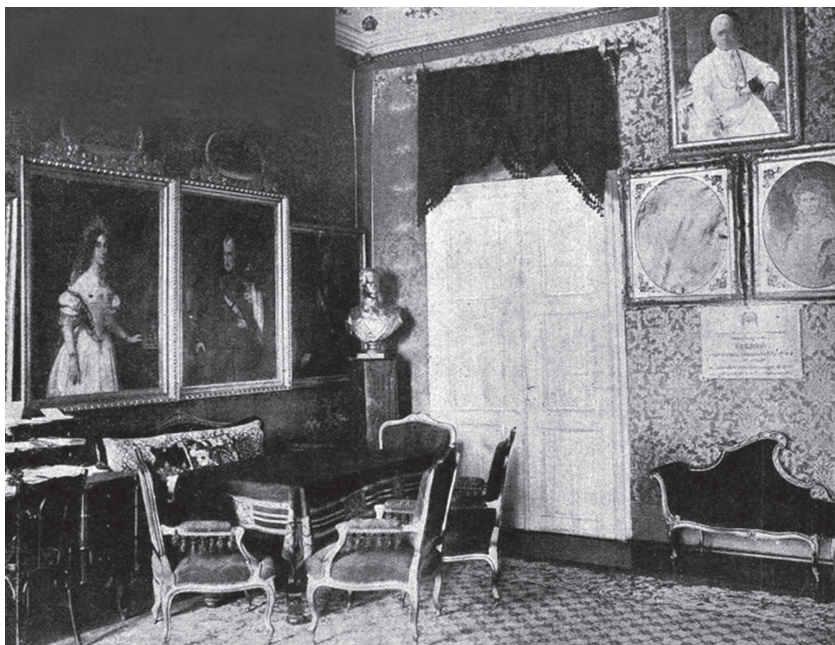
A szovjet hatóságok az iskolát bezárták, az épületet átadták a zeneiskolának. A szoborfülkét az ateista szellemiség jegyében lezárták. Igen ám, de Gizella kiugró térde problémát okozott a műveletnél, ezért azt „lefáragták”. A szobor 1996-ban vált újra láthatóvá, kezdetben a megcsonkított térddel, majd később restaurálták. Egyébként az épületben ma a zeneművészeti szakközépiskola működik.

A SZENT KORONA EMLÉKTÁBLÁJA A GÖRÖGKATOLIKUS PÜSPÖKI PALOTÁBAN

A várhegy északnyugati részén élénk táru Ungvár legszebb épületegyüttese, a görögkatolikus székesegyház és a hozzá tartozó püspöki palota. A püspöki rezidencia nem egy üres helyen épült. Története visszanyúlik a 17. századba, amikor a Drugethek a városba áttelepítették a jezsuita rendet. A mai épület elődje volt az 1646-ban épült jezsuita rendház. 1775 után Franz Anton Hillebrandt udvari építész tervei alapján átalakították, és 1780-tól ez lett a görögkatolikus püspöki rezidencia. A rendház mellett felépült iskolaépületet (a későbbi *Drugeth Gimnázium*) 1784-es elköltözése után elbontották, helyén egy szép kertet alakítottak ki, amely ma is kellemes pihenőhelyül szolgál. Az „L” alaprajzú palota a lejtő felőli oldalon kétemeletes, a székesegyház felőli oldalról pedig egyemeletes lett. Az épület mai formája az 1846–48-as

újjaépítésből származik. Ekkor az északi, lejtő felőli oldalon két nyolcszögletű tornyot kapott. A palotához az északnyugati oldal lejtőjén püspöki nyári kert és major csatlakozott. A közelmúltban fejeződött be a palota felújítása, a püspöki rezidencia visszanyerte rangjához méltó külsejét, megújult színeiben pompázik. Így a későbarokk és klasszicista stílusjegyeket magán viselő palota tekintélyt parancsolóan nyugözi le a szemlélőt.

A díszes belső termek közül említést érdemel az ünnepi étkezéseknek is otthont adó nagyterem, a *Rózsaszín szalon*. Egykor az uralkodók portréi díszítették. A *Vörös szalon* pedig a drága bútortázaról volt közismert. A palotát a székesegyházzal a jezsuiták házi templomából Szűz Mária Mennybevitele tiszteletére kialakított kis kápolna köti össze. A kápolna freskóit 1927-ben Boksa József festette, akinek ezek voltak első fali képei.

A Rózsaszín szalon. Basa Péter felvétele az Érdekes Ujság 1917 márciusi számában jelent meg.

1805-ben Napóleon elől a Szent Koronát titokban Munkács várába menekítették. Útja során, december 9-ének éjjelén a Szent Koronát és a koronázási

jelvényeket Ungváron a legnagyobb biztonságot nyújtó püspöki palotában helyezték el. Itt, Bacsinszky püspök hálósobája mellett, az egyik sarok hálósobában őrizték. A fővárosba történő visszaszállításakor, 1806. március 11-ének éjjelén újra a püspöki palota adott otthont a koronázási jelvényeknek. Ekkor már a korona útja nem volt titkos, Ungváron is ünnepélyesen fogadták.

Száz évvel a szent ereklyék menekítése után, 1905-ben ennek emlékére a Rózsaszín szalonban Firczak Gyula püspök költségén emléktáblát szenteltek fel. A fehér márványtáblán a következő szöveg volt olvasható:

**EZEN SZOBÁBAN ŐRIZTETETT
A MAGYAR SZENT
KORONA
1805 ÉVI DECZEMBER 9 ÉS 10-E KÖZÖTTI
ÉJJELÉN.
EZEN EMLÉKTÁBLA FELÁLLITTATOTT A
SZÁZADIK ÉVFORDULÓ ALKALMÁBÓL.**

Az emléktábla. Basa Péter felvétele az Érdekes Ujság 1917 márciusi számában jelent meg.

Sajnos az emléktábla mára nem maradt fenn. A Rózsaszín szalont 2013-ban, igaz, szerényebb formában, felújították, de az emléktábla már nem díszíti a falát.

A DAYKA-SZOBOR

Ungvár másik szép, hangulatos műemléképülete a gimnázium 16. századi firenzei paloták romantikus hangulatát idéző, klinkertéglafalú, háromszintes, barokk stílusú negyedik hajléka. A város nem kis áldozatvállalásának köszönhetően 1895-ben épült fel. Homlokzatát a felső emelet középső három ablaka fölött Drugeth III. György, Ferenc József császár és Drugeth X. János domborműportréjával díszítették (*Petridesz János alkotásai*). Az épület felavatása után nem sokkal a Kis-Ung rozszant fahídját is új vashíd váltotta fel.

A gimnázium legnevesebb tanára Dayka Gábor (1768–1796), a nagy műveltségű költő (*latin, görög, német, francia, olasz, angol, szlovák és héber nyelveken beszélt*) volt. Dayka tehetségét tanítómestere és barátja, Kazinczy Ferenc ismerte fel, útját egyengette, korai halála után pedig kiadta verseinek gyűjteményét. Bár a 28. életévében eltávozott költő ránk maradt verseinek a száma nem nagy, mégis beírta nevét a magyar irodalom előkelőségei közé. Az Országos Széchényi Könyvtár digitális gyűjteményében Dayka összes költeményeinek a száma 29, a Gortvay Erzsébet szerkesztésében az Intermix Kiadónál megjelent *In memoriam Dayka Gábor* című gyűjteményben viszont 32 vers olvasható.

Dayka a lőcsei főgimnáziumból 1795. december 20-án pályázat útján került Ungvárra, a II. humanior (*a humán tantárgyak – irodalom, nyelvek, történelem, művészeti tárgyak, földrajz – összefoglaló neve; tananyaga többek között az antik költők és prózaírók művei, görög-latin irodalomtörténet és -elmélet*) osztály tanárának. Sajnos itt-tartózkodásának idején már betegeskedett, kezdetben az igazgatója helyettesítette. Kassán kezeltette elhatalmasodó tüdőbaját. 1796. október 21-én Ungváron halt meg, a Kálvária-temetőben helyezték örök nyugalomra. Az Ung 1909-ben szomorúan írta: „*Sirja már 1805-ben alig volt felismerhető. [...] E szomorú tény magyarázata az lehet, hogy Dayka csak rövid ideig (nem egészen egy évig) volt Ungváron s e rövid ittléte alatt már betegeskedése miatt sem szerezhetett magának sok ismerőst, felesége pedig röviddel halála után elköltözött városunkból. Így tehát jóformán senkije sem maradt a szegény költőnek, ki sirját gondozta volna. Ma már nyugvóhelye teljesen ismeretlen.*”

1892-ben a gimnázium néhány diákja bejelentette, megtalálták Dayka sírjának korhadtt fakesztjét. Annak ellenére, hogy a kereszt valódiságát megkérdőjelezték, a gimnázium kezdeményezte a költő emlékének megőrkítését. Előbb a sírjára terveztek emlékművet, de később egy szobor felállításában gondolkodtak. A gyűjtésből 1895-ben már 2000 korona állt rendelkezésre. Petridesz János négy szobortervet készített, de a kezdeményezés jó időre háttérbe szorult. 1907-ben a gimnázium

igazgatója, Romanecz Mihály vette kezébe az ügyet, és az igyekezetet ekkor már siker koronázta. Az újabb gyűjtéskor gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1500 korona összeggel járult hozzá a szoboralaphoz, de kikötötte a szobornak az Országos Képzőművészeti Tanács általi elbírálását és elfogadását.

A szoborbizottság 1908 márciusában, az eredeti elképzelésektől eltérően, a szobor elkészítésére szerződést kötött Szamovolszky Ödön (1878–1914) szobrászművésszel. Szamovolszky Nagybereznán született. Az ungvári agyagipari szakiskolában, majd Budapesten, az iparművészeti iskolában tanult, de később Olaszországban, Münchenben és Párizsban is igyekezett elsajátítani a szobrászat fortélyait. Dolgozott Zala György és Róna József mellett is. Közismertté olyan alkotások tették, mint a Szent István-bazilika főkapujának 12 apostolfeje (1903), a kassai Honvéd-szobor (1906, Horvay Jánossal közös munkájuk), az Országház elé tervezett 1848/49-es Szabadságharc-emlékmű (1907, Gách István Lipóttal közösen) nyertes pályázata. 1914 decemberében besorozták, és ő betegen be is vonult. Sajnos néhány nap múlva nagyon fiatalon, tüdőgyulladásban elhunyt.

Eredetileg a művész és a szoborbizottság Dayka Gábor alakját egy másfélszeres nagyítású bronzszoborban, kemény mészkoalapú posztamensen képelték el. A képzőművészeti tanáccsal történt egyeztetés során viszont megváltoztatták az elképzelést, és a mellszobor carrarai fehér márványból készült el. Úgy vélték, „*Dayka szenvedő lelkének a márvány megfelelőbb anyag*”. Az új ötlet a művész 5300 koronás tiszteletdíját és költségeit 800 koronával megnövelte.

A szobrász Dayka alakjának megformálásánál a korabeli képek mellett az *Ujhelyi Dayka Gábor' Versei. Összeszedte és kiadta barátja Kazinczy Ferenc. Pesten, Trattner Mátyásnál, 1813.* című emlékkönyvben a költőről Kazinczy által adott leírást is felhasználta: „*Termete alacsony, de karcsu, és, a mi nagyon tűnt szembe, olly erőltetés nélkül egyenes, mintha egész életét Tánczmesternek kezei alatt töltötte volna. Lobogó sötétszög haja saját dísz volt alakján. Horgas igen szép orra, a legszebb metszésű ajak, a legszelídebb domborodás nélkül lefolyó áll, hosszan elvonuló szemölde, nem épen sima, de tisztabőrű arcza, csontos, magas homloka, a legjátékosbb kék szem, a leglelkesebb kép festette nekem a Múzsák és Gráziák Kedvelijét. Beszéde kevés. Színtelen szerénység, figyelem mások eránt és annyi nyájasság, hogy első pillantással mindent elbájolt. Némelly hangja félig sehop, melly nevelte kecséit. Öröme nem fakadozott, egy még eddig nem látott, szeretett Idegennek régen óhajtott meglátásán; sőt ő magába zárva maradt mindég, és mindég poétai andalgásban; és az édes szenderegésnek csak a 'le-lesüllyedt eleven szem és a' mesterkélés nélkül édesen-mosolygó csendes ajak kölcsönöze életét. Illyen vala Dayka.*”

A szobor kapcsán az *Ung* 1909. október 6-i számában elragadtatással írta: „A költő is a miénk volt, a művész is a miénk.” Az alkotást pedig így jellemezte: „A szobor büszkesége Ungvárnak. A művész igaz szeretetének adott kifejezést azzal a várossal szemben, a melyben nevelkedett és a melyben tanulmányait megkezdte. A költő ruházatát úgy oldotta meg a művész, hogy abból az egykori papnövendéket ki lehessen érezni. Természetesen azért nem papi ruhát adott rá, hanem egy köpeny-félét, a mit a költő korában is viseltek, különösen művészi hajlamú emberek. A ruha különben alárendelten van tartva, úgy hogy alig kivehető, csupán a hangulata van meg elmosódottan, mintegy az ismeretlen múlt ködébe burkoltan. A hangsúly az alak mozdulatán s a fején van.”

A szobor talapzatának felső részén rövid, tömör domború felirat hirdette:

DAYKA

1768 – 1796

1909. október 3-án a gimnázium előkertjében nagyszabású ünnepségen avatták fel Dayka Gábor mellszobrát. Az irodalmi és tudományos jelentőségű rendezvényen jelen voltak: Visontai Soma és Bernáth Zoltán országgyűlési képviselők, György Endre a Tudományos Akadémia képviselője, Firczak Gyula görögkatolikus megyéspüspök, Sztáray Gábor gróf főispán, az ünnepség védnöke, de képviseltette magát a Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság, a Magyar Történelmi Társulat, az országos középiskolai tanáregyesület, Miskolc város törvényhatósága is. A Magyar Távirati Iroda tudósításából tudjuk, hogy „az ünnepély a Himnus hangjaival vette kezdetét, melyet a Dalárda és a főgimnázium énekkara adott elő. Az ünnepi beszédet Romanecz Mihály főgimn. igazgató, a szoborbi-zottság elnöke mondotta, miközben a szoborról lehullott a lepel.” A beszédek után a koszorúzás következett, majd a Szózatral zárult az avatási ünnepség. A nap ünnepélyességét emelte a vendégek számára adott díszebéd, este pedig egy színházi díszelőadás.

Többen úgy tartják, hogy a szovjet megszálláskor, állítólag 1944. október Az avatásról készült felvétel a Tolnai Világlapjának 1909. október 17-i számából

27-én a szovjet katonák vandál módon, drótköteleket erősítve a szoborra, harcokcsival döntötték le. Megítélésünk szerint, ez megkérdőjelezhető, mivel a város megszállását követő napokban aligha az volt a szovjet katonák elsődleges dolga, hogy egy számukra ismeretlen személyt ábrázoló szobor eltávolítására fecséreljék az idejüket és az energiájukat. Erre nagy valószínűséggel később került sor. A le-döntött és megsérült szobrot a tanintézmény pedellusa, Féka János éjjel elásta. Féka fiával barátságot ápolt Méhes László Mátyás építésszermérnök, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) városi szervezetének korábbi elnökhelyettese. Méhes elmondása szerint az egykori pedellus csak halálakor árulta el a fiainak, hogy hová rejtette el a szobrot. Más források tudni vélik, hogy a pedellus a gimnázium épületének szomszédságában, a fal tövében ásta el, és a helyét megmutatta a diákoknak. Szerintük tettéért a pedellust a belügyisek többször meghurcolták. Balla László, a *Kárpáti Igaz Szó* című lap főszerkesztője a szobor sorsáról úgy vélekedett, hogy a többszöri beadvány hatására a megyei múzeum munkatársai kiásták és a várba szállították. Újbóli felállítását a kommunista pártbizottság nem támogatta. Megint más visszaemlékező szerint az elásott szoborra az ominózus épület tatarozásakor véletlenül találtak rá, és ezt követően szállították a várba. Ott egy félreeső helyre tették, és már-már a feledés homályába merült.

A vörös márványlapokkal burkolt talapzatra 1946-ban V. I. Lenin gipsz mellszobrát, majd 1959-ben egy sorozatgyártású bronz mellszobrát állították.

Az ungvári magyar szellemi élet képviselői azonban nem felejtették el Dayka emlékét. 1990-ben Méhes László Mátyás a helytörténeti múzeum munkatársától, Fülöp Lajostól tudomást szerzett arról, hogy a költő szobra a vár József-bástyájának tövében, a várárookban, a többi kő tárgy és egyéb kacat között deszkaborítással elfedve hever. A KMKSZ mozgalmat indított a szobor visszaállításának ügyében. A gyakorlati tennivalókkal Méhest bízták meg, akinek a személyes közléséből tudjuk rekonstruálni a történeteket. Ő beadvánnyal fordult az illetékes szervekhez, és kiemeltette a szobrot a várárokból. Méhes László szervezte meg a mintegy két tonna súlyú szobor kiemelését. A márványalkotást egy szántalpra helyezve kézi erővel elvontatták a várkapuig, csörlőkkel felemelték az utca szintjére, onnan emelődaruval tehergépkocsira emelve elszállították a Művészeti Alap Kapos utcai telephelyének udvarára.

Ezután a következő feladat a több helyen sérült márványszobor restaurálása volt. Az alkotás ugyanis megrepedt, az orra és az ujjai letörttek. Az ungvári szobrászok nem vállalkoztak a restaurálásra, szakvéleményük szerint a szobor helyrehozhatatlan sérüléseket szenvedett, és nem képez művészeti értéket. Ezt követően Méhes László Budapestre utazott, és a Szépművé-

szeti Múzeum igazgatójától kért segítséget. A restaurálást ifj. Finta Sándor (1953–2008) túrkevei szobrász vállalta el. A művész 1991-ben kétnapi munkával térítésmentesen állította helyre Dayka Gábor szobrát, összeerősítette a repedést, pótolta a hiányzó részeket, elvégezte a felületkezelést.

A restaurált szobor visszaállítását azonban a gimnázium épületét birtokló egyetem vezetése sokáig akadályozta. Ráadásul a Lenin-szobor eltávolítása akkor még szinte lehetetlennek tűnt. Aztán az 1991. évi augusztusi moszkvai puccs után a helyzet megváltozott. Eltávolították a megyei tanács épülete elől a Lenin-szobrot, szeptember elején pedig hirtelen a Dayka-szobor helyén pózoló Lenin-mellszobornak is lába kélt. Méhes ezután lehámozta a talapzat vörös márvány burkolatát, így vált láthatóvá az eredeti Dayka-felirat. A szoborvisszaállítást azonban az egyetem magyarellenes vezetőségi tagjai körömszakadtukig ellenezték. Végül a polgármester, Emil Landovszkij, tekintélyét latba vetve, beavatkozott az ügybe. Rendeletileg engedélyezte a KMKSZ számára a park rendbe hozatalát, ami burkoltan Dayka mellszobrának visszaállítását is jelentette.

1994-ben, az időközben Budapestre áttelepült Méhes László, visszatérve Ungvárra, megszervezte a márványszobor helyre illesztését. A polgármester, tartva az ellenszegüléstől, azt kérte, hogy éjjel végezzék el a munkát. Mivel a park teljesen zárt, a szobrot csak nagy, hosszúkarú daruval lehetett helyére emelni. Kárpátalján csupán egyetlen erre alkalmas emelődaru volt. A munka elvégzésére azt Méhes Técsőről hozatta át Ungvárra. A szobrot éjjel szállították a helyszínre. A város első köztéri szobrát hajnali 5 órakor helyezték vissza eredeti helyére. Majd nappal a megrökönyödött egyetemi vezetés rosszalló pillantásai közepette végezték el a parkosítást, a virágok ültetését. A talapzatra, az eredeti felirat alá kétnyelvű, új emléktáblán (*Ivan Dobej munkája*) örökítették meg a szobor kalandos sorsát:

DAYKA GÁBOR
1768 – 1796
KÖLTŐ AZ UNGVÁRI DRUGETH
GIMNÁZIUM EGYKORI TANÁRA
SZAMOVOLSZKY ÖDÖN ALKOTÁSÁT
AZ UNGVÁRI GYÖNGYÖSI ISTVÁN
IRODALMI TÁRSASÁG ÁLLÍTTATTA 1909-BEN
AZ 1945-BEN LEDÖNTÖTT SZOBROT
1994-BEN MÉHES LÁSZLÓ-MÁTYÁS
ÁLLÍTOTTA HELYRE
RESTAURÁLTA FINTA SÁNDOR
A KMKSZ UNGVÁRI SZERVEZETE

Mellette ugyanez ukrán nyelven:

ДОЙКО ГАБОР

1768 – 1796

**ПОЕТ КОЛИШНІЙ ВИКЛАДАЧ УЖГОРОДСЬКОЇ
ГІМНАЗІЇ ІМ. ДРУГЕТА ПАМ'ЯТНИК ВИГОТОВЛЕННИЙ
ЕДЕНОМ САМОВОЛЬСКИМ БУЛО ЗВЕДЕНО В 1909
УЖГОРОДСЬКИМ ЛІТЕРАТУРНИМ ТОВАРИСТВОМ
ІМ. ІШТВАНА ДЬЕНДЬЕШІ ЗНЕСЕНУ У 1945 РОЦІ
СКУЛЬПТУРУ УСТАНОВЛЕНО НА МІСЦЕ
ЗУСИЛЛАМИ МИЙГЕША ЛАСЛО-МАТЯША
У 1994 Р. РЕСТАВРУВАВ ФІНТА ШАНДОР
УЖГОРОДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА
УГОРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТТЯ КМКС**

1994. április 16-án a Dayka-szobrot eredeti helyén újra felavatták. A népes közönséggel megrendezett ünnepségen részt vett és méltató beszédet is mondott Monori István, Magyarország ungvári főkonzulja, valamint Petronyák László magyar országgyűlési képviselő is. Gortvay Erzsébet, az ungvári egyetem docense avatóbeszédében megjegyezte: „Ungvár két költő révén került be a magyarországi történelembe: Gyöngyösi István született, Dayka Gábor meghalt Ungváron. Sorsuk abban különbözik, hogy egyikük megkapott korától minden elismerést, a másik semmit. [...]

Dayka kora és a mi korunk olyan két nagyságával szemben nyert csatát, mint Szaitz Leó és Lenin. A parititás Dávid egyszerű eszközzel győzött: jóssággal, tisztességgel, tenni- és adni akarással. Góliát pedig azért vesztett, mert mint egyesek ma is, másokat akart igaz magyarságra tanítani (Máriafi István álnéven írt könyvével). Hogy neve fennmaradt, a Dayka ellen indított támadásainak köszönheti. Bár így maradna fenn a következő évezredben Lenin neve is: azé az emberé, akinek szobra 50 évig állt Ungváron a Daykaé helyén.”

Vagyis a sok munkát és igyekezetet siker koronázta. Örvendetes tehát, hogy Ungváron ma az eredeti helyén újra megcsodálhatjuk Dayka Gábor fehér carrarai márvány mellszobrát.

A KOMÓCSY-EMLÉKTÁBLA

1910. május 29-én avatták fel Komócsy József (1836–1894) költő, újságíró, a Petőfi Társaság alelnöke emléktábláját. Az emléktáblát a Rákóczi utca 10-es

szám alatti (*nagyjából a római katolikus templommal átellenben*), kincstári tanítói lakásnak használt háznak a falán az Ung-Beregmegyei Néptanító Egyesület helyezte el. Az épület korábban iskolaként szolgált. Komócsy 1859–61 között ebben az épületben dolgozott főelemi-iskolai tanítóként. Az emlékműállítást Benkő József apátplébános és Mocsáry Béla adóhivatali ellenőr kezdeményezték. A tábla Edelstein Jenő kőfaragó műhelyében készült. A mívés keret és annak felső szélét díszítő domborműportré Petridesz János alkotása volt, kivitelezése Fenyves Ármin, az agyagipari szakiskola művezetőjének a munkája. A táblán a következő felirat volt:

E HÁZBAN TANÍTOTT 1859–1861
KOMÓCSY JÓZSEF, HAZÁNK KOSZORÚS KÖLTŐJE,
MINT A RÓMAI KATOLIKUS FŐ ELEMI ISKOLA RENDES
TANÍTÓJA.
EMLÉKÜL: AZ UNG-BEREGMEGYEI RÓM.
KATOLIKUS TANÍTÓ EGYESÜLET MCMX.

A Gazdag Jenő tanító által szervezett, nagyszámú közönség jelenlétében megtartott avatási ünnepségre akadályoztatás miatt nem tudott eljönni a költő özvegye és lánya.

1932-ben a roskadozó épületet elbontották, és az emléktáblát a kincstári római katolikus elemi fiúiskola Teleki (*Teleky, ma Duhnovics*) utcai kapu-bejáratának falán avatták újjá.

Sajnos az emléktábla további sorsáról nincs információnk.

EMLÉKTÁBLA A GIMNÁZIUM FALÁN

Újra visszatérünk a gimnázium épületéhez. 1913-ban a gimnázium alapításának 300. évfordulóját méltatta. Ezzel kapcsolatban Literáti Tetyana kutató-újságíró tollából a *Pro zahid* internetes oldalon 2020. augusztus 21-én megjelent cikk is nyújthat segítséget.

Az ünneplés előkészületei már 1912-ben elkezdődtek. Felvetődött, hogy a gimnáziumot az alapító Drugeth III. Györgyről nevezzék el, és hozzájárulásért fordultak a kultuszminisztériumhoz. Már el is tervezték, hogy ebből az alkalomból a névadó portréját az akkor már neves ungvári kötődésű Roskovics Ignác festi meg. Azonban az *Ung* 1913. március 13-i száma szomorúan írta: „... a kultuszminisztériumhoz beadott kérvényre a válasz most érkezett meg. E szerint a minisztérium az ünnepségek költsé-

geinek fedezésére 500 K rendkívüli segílyt utalványozott. Az alapító, gróf Drugeth György arcképét fedezet hiányában nem festheti meg, valamint elvi okokból nem engedheti meg, hogy az intézet az "ungvári kir. kath. Drugeth főgimnázium" nevet viselhesse".

A kialakult helyzetben a szervezőbizottság segítségével sietett Papp Antal görögkatolikus megyéspüspök, a gimnázium egykori diákja, aki saját költségén emléktáblát ajánlott az eseménynek. Nyomárkay Béla pedig a homonnai Andrassy-kastélyban lévő – a feltételezések szerint a gimnázium alapítólevelének aláírását megőrkítő – Drugeth-portré kópiáját teljesen díjtalanul készítette el. Az eredeti ma is a kastélyban működő múzeum tulajdona, a kópia pedig ma Győrött, a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum gyűjteményében található. A múzeum igazgatójával történt egyeztetésig náluk ismeretlen szerzőjük alkotásként tartották számon.

A szervezők az egész várost mozgósították az ünnepségre. *Az Ungvári Kir. Kat. Főgimnázium Háromszázados Jubileumi Ünnepeinek Rendező-Bizottsága. 1613–1913* címmel 60 oldalas alkalmi kiadványt jelentettek meg. Kicsinosították és feldíszítették az épületet. Előkelő vendégeket hívtak meg a városba. Az avatást többnapos rendezvénysorozat kísérte. Fénypontja a 1913. június 11-i emléktábla-szentelés volt. A gimnázium udvarán megtartott ünnepségről az *Ung* június 15-én számolt be: „Az ünnepély fényét emelte, hogy a kultuszminiszter, a főrendiház, képviselőház és az Akadémia képviseltette magát és hogy dr. Boromisza Tibor szatmári és Drohobeczky Gyula körösi püspökök is megjelentek. [...] Megható jelenet volt, amely a szemekből kicsalta a könnyet, amikor Beregi pedellus, az ünnepi sátorban felállított régi csengőt meghúzta. Ezzel a csengővel adott jelt a régi gimnáziumépületben az ifjúság összegyűlékezésére és a tanórák megkezdésére. A régi ismerős hang mintha fiataltságot lopott volna be a ma már öregedő volt tanítványok szívébe. A régi kis harang mint múzeumi tárgy kegyeletben részesül. A használatból kiszorította a modern villanyos csengő.” A Himnusz elénekzése után előadták Romanecz Mihálynak, a gimnázium igazgatójának a neves jubileumra írt költeményét, majd elhangoztak az ünnepi beszédek. Ezt követően az énekkar előadta Beethoven: *Az Isten dicsőítését*, majd a közönség az utcára vonult, és az emléktábláról lehullott a lepel. A kor szokásának megfelelően az ünnepséget díszebéd, majd este színházi díszelőadás követte.

A nagy méretű, 190×130 cm-es emléktáblát a fentebb már említett Petridesz János készítette. A táblát díszes keretbe foglalták, ennek felső részét a tanulást ábrázoló dombormű díszítette. Szövege így hangzott:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE

A VALLÁSERKÖLCSI ÉS MAGYAR NEMZETI NEVELÉS SZOLGÁLATÁRA
HOMONNAI DRUGETH GYÖRGY GRÓF, KIRÁLYI FŐPOHÁRNOK
ZEMPLÉN ÉS UNGVÁRMEGYÉK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJÁNAK NAGYLELKÜ ADOMÁNYÁBÓL

1613 ÉVBEN HOMONNÁN ALAPÍTOTT

HOMONNAI DRUGETH JÁNOS GRÓF, ORSZÁGBIRÓ

ZEMPLÉN ÉS UNGVÁRMEGYÉK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJA ÁLTAL

1646 BAN UNGVÁRRA ÁTHOZOTT EZEN KIRÁLYI KATHOLIKUS FŐGYMNÁZIUMOT
AZ INTÉZET FENNÁLLÁSÁNAK HÁROMSZÁZADOS ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

1913 JUNIUS 11-ÉN AZ UTÓKOR HÁLÁS KEGYELETE KIFEJEZÉSÉUL

EMLÉKTÁBLÁVAL MEGJELÖLTE

PAPP ANTAL

MUNKÁCSI PÜSPÖK AZ INTÉZET EGYKORI TANITVÁNYA

Az emléktábla fényképe az Ungvári Közlöny 1913. június 12-i számában jelent meg

Az emléktáblát az épület északi falán, az erre a célra kiépített mélyedésben helyezték el. Sajnos ma már csak a mélyedés látható. Érdekességgént megjegyezzük, hogy Literáti Tetyana derítette ki, hogy az emléktábla felső, szép domborműve, vagy talán annak a másolata a vármegyeháza jobb oldali, hátsó szárnyépületének emeleti folyosóján látható.

(Folytatjuk.)

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁLTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA, 1944–1970

VI. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

10. A KÁRPÁLTALJAI TERÜLETI BÍRÓSÁG A MEGTORLÓ HATALOM SZOLGÁLATÁBAN

A Kárpátaljai Megyei Bíróság 1946–1959 között számos igazságtalan, hamis vádakra épülő politikai jellegű döntést hozott. Megdöbbentően sok, a halálos ítélettel egyenrangú huszonötévi büntetést szabott ki 243 kárpátaljai magyarra, németre, magyarbarát ruszinra és más nemzetiségű patriótákra. Továbbá koncepciós perek folytán 5-10 évre 216, 20 évre 5, 15 évre 2 és 1-5 évre 72 ártatlan személyt juttatott a Gulag-lágerekbe.

Feltűnően sok, 134 különböző felekezetű (római katolikus, görögkatolikus, református, ortodox) lelkészt vontak ki a kárpátaljai történelmi egyházakból, így akarták a hitvalló lelképászorokat megtörsni, térdre kényszeríteni a szovjethatalom előtt.

Ssz.	Név	Születési év	A papi szolgálat helye	Felekezet	Hány évre ítélték
1	* ¹ ANTONISIN István	1901	Nagypásztély	g.kat. parochus	25
2	ASSZONYI István	1909	Forgolány	ref. lelkész	25
3	AZARY András	1903	Kövesliget	g.kat. parochus	25
4	*BACSINSZKY Dániel id.	1879	Ungtölgyes	g.kat. parochus	25
5	BACSINSZKY Gyula	1885	Kőrösmező	g.kat. parochus	10
6	BACSINSZKY Tódor dr.	1911	Kajdanó	g.kat. parochus	25
7	BÁCSKAY Antal	1909	Alsóveresmart	g.kat. parochus	7
8	BAKÓ Zoltán	1911	Kisszelmenc	r. kat. plébános	25

* A csillaggal jelölt lelképászorok mártírhálalt haltak a GULAG-táborokban.

9	BALOGH Sándor	1891	Eszeny	ref. lelkész	5
10	BÁRTFAY Kálmán	1886	Nagyszőlős	r. kat. főesper.	25
11	BENDÁSZ István	1903	Felsőveresmart	g.kat. parochus	25
12	BOBITA Mihály	1911	Beregkisalmás	g.kat. parochus	25
13	BOKOTEY András	1909	Ilosva	g.kat. parochus	25
14	BÓBITA Miklós	1911	Beregkisalmás	g.kat. parochus	25
15	BUJALÓ Bernát	1901	Ungvár	r. kat. főesper.	10
16	*CHOMA Viktor	1891	Ungvár, székesegyh.	g.kat. parochus	25
17	CSÁTI József	1912	Munkács	r. kat. segédlelk.	25
18	*CSÉPES János	1918	Hajasd	g.kat. parochus	25
19	CSOK József	1896	Kisbégány	ref. lelkész	4
20	*CSUBÁTI József	1909	Majdan	g.kat. parochus	25
21	CSURGOVICS György	1905	Sislóc	g.kat. parochus	25
22	DANKÁNICs Mihály	1913	Dunkófalva	g.kat. parochus	25
23	DEMETER Mihály	1908	Dombostelek	g.kat. parochus	25
24	DREBITKA Demeter D.	1911	Husztbaranya, g.kat. kolostor	g.kat. O.S.B.M. apát	25
25	DUBICZKY András	1877	Szemerekő	g.kat. parochus	25
26	DULISKOVIcs Viktor	1917	Turjaremete	g.kat. parochus	25
27	DURNEVICS Tódor	1904	Izsnyéte	g.kat. parochus	10
28	DZURÓVCSIK Mihály	1900	Nagyláz	g.kat. parochus	25
29	EGRESSY György	1901	Bedőháza	g.kat. parochus	10
30	EGRESSY János	1898	Poroskő	g.kat. parochus	25
31	EGRESSY Mihály	1904	Nagyrákóc	g.kat. parochus	25
32	EGRESSY Sándor	1892	Szerednye	g.kat. parochus	25
33	*FERENCsIK Tivadar/ Tódor	1879	Felsőapsa	g.kat. parochus	25
34	FORGON Pál	1913	Visk	ref. lelkész	25
35	GÖNCZY Pál		Nagydobrony	ref. lelkész	8
36	GREGOROVICS István	1915	Beregszklás	g.kat. parochus	25
37	GULÁCSY Lajos	1925	Munkács	ref. lelkész	10
38	GYÖRKE István	1896	Beregújfalu		25
39	HAFICS István	1921	Egreshát	g.kat. parochus	25
40	*HADZSEGA Gyula, dr.	1879	Ungvár, g.kat. szemi.	g.k.teológiai tanár	6

41	*HAKLIK Sándor	1893	Rát	r.kat. esperes, vik.	25
42	HARAJDA Dezső	1911	Tiszaújhely	g.kat. parochus	25
43	HEVELI Antal	1916	Aknaszlatina	r. kat. plébános	10
44	*HOLIS Antal Konstantin O.S.B.M.	1894	Nagyrákóc	g.kat. segédlelkész	25
45	HOMOLYA Péter	1903	Felsődomonya	r. kat. plébános	25
46	HORVÁTH Ágoston	1914	Dolha	r. kat. plébános	10
47	HRABÁR János	1908	Brusztura	g.kat. parochus	5
48	HRABÁR Béla	1898	Galambos	g.kat. parochus	25
49	HRENYÓ Mihály	1913	Brusztura	g.kat. parochus	25
50	HUDRA Lajos	1919	Beregszász	g.kat. segédlelkész	25
51	HUSZTI Béla	1895	Kígyós	ref. lelkész	25
52	IVÁNCSÓ Gyula	1889	Veréce	g.kat. parochus	10
53	IVANCSÓ Viktor	1921	Berezna	g.kat. parochus	1
54	KABÁČZY Rudolf	1885	Szerednye	g.kat. parochus	8
55	KAMPÓ József	1897	Ilosva	g.kat. parochus	25
56	KARBOVANEČ Ivan	1897	Cservenyovo	pravoszláv pap	25
57	KARPINECZ János/ József	1907/1903	Fancsika	g.kat. parochus	25
58	*KESELYA János	1904	Izsnyéte	g.kat. parochus	5
59	KLIN Jenő	1916	Nevicke	g.kat. segédlelkész	25
60	*KOHUTICS Tivadar	1881	Ungvár g.kat. székeskáptalan	g.kat. órkanonok	25
61	KOVÁCS Zoltán	1907	Tiszaújlak	ref. lelkész	25
62	KÓTYUK Ferenc	1914	Ungvár-Ceholnya	g.kat. segédlelkész	25
63	KÖKÖRCSENY Pál	1907	Tiszaabökény	g.kat. parochus	25
64	*LEGEZA István	1892	Beregkövesd	g.kat. parochus	25
65	LEGEZA József	1888	Batár	g.kat. parochus	25
66	LYACHOVICS Miklós	1907	Ötvösfalva	g.kat. parochus	25
67	MARGITICS János	1921	Bocskórahó	g.kat. parochus	25
68	MARINA János	1893	Faluszlatina	g.kat. parochus	25
69	MARINA Sándor, dr.	1893	Ungvár	g.kat. prochus, teológ. tanár	25
70	MATEJKÓ János	1914	Sósfa	g.kat. parochus	25

71	MATÉCSA György	1888	Salánk	g.kat. parochus	25
72	MELLES Jenő	1897	Nagyberezna	g.kat. parochus	25
73	MIKITA József	1895	Kaszómező	g.kat. parochus	25
74	MIKULA Mihály	1910	Munkácsi kórház	g.kat. parochus	8
75	MIKULYÁK/MIKULIK Bazil/Vaszil	1906	Tiszaszirma	g.kat. parochus	25
76	MINYA János	1910	Feketeardó	g.kat. parochus	25
77	*MÓZER Mihály	1915	Tiszakirva	g.kat. parochus	25
78	*NARANCSIK Imre	1904	Nagymuzsaly	ref. lelkész	8
79	OROSZ János	1914	Ungvár	ref. lelkész	25
80	ORTUTAY Elemér, dr.	1916	Ungvár	g.kat. lelkész, teológiai tanár	25
81	ORTUTAY István	1894	Ungvár	g.kat. parochus	10
82	*ORTUTAY Jenő	1889	Beregszász	g.kat. esperes, országgyűl. képvis.	10
83	PAP Simon Dániel	1917	Alsóapsa	g.kat. parochus	25
84	PÁZSIT József	1914	Munkács	ref. lelkész	25
85	PETENYKÓ István	1907	Nyágova	g.kat. parochus	25
86	PETNEHÁZY Gyula		Mezőkaszony	ref. lelkész	5
87	*PETRIK Jenő	1892	Ungvár g.kat. püspökség	alapkezelő pénz- táros	25
88	POCHIL Bazil	1910	Nagybocskó	g.kat. parochus	25
89	POPOVICS Demeter, dr.	1899	Huszt g.kat. gimnázium	g.kat. hittantanár	25
90	POPOVICS János	1908	Bilke	g.kat. parochus	25
91	PUSKÁS László	1910	Ungvár g.kat. ka- tedrális	g.kat. segédlelkész	25
92	RABÁR János	1908	Magyarkomját	g.kat. parochus	5
93	ROMÁN Antal	1910	Taracköz	g.kat. parochus	25
94	ROMÁN György	1910	Munkács- Örhegyalja	g.kat. parochus	25
95	ROMÁN János	1921	Szuhabaranka	g.kat. parochus	25
96	ROMZSA Nesztor	1901	Kovászó	g.kat. parochus	25
97	SEPA Bazil Miklós O.S.B.M.	1914	Magyarkomját	g.kat. pap, szerzetes	25
98	*SEREGHY András	1893	Makarja	g.kat. parochus	25
99	SIMON Zsigmond	1894	Asztély	ref. lelkész	25

100	*SIMSA Andor	1882	Nagyszőlős	g.kat. kórházi pap	25
101	STECZ Bazil	1909	Királyfiszállás	g.kat. parochus	25
102	SUBA Dénes	1915	Tiszaszászfalu	g.kat. segédlelkész	25
103	SZABÓ Andor (András)	1894	Alsódomonya	g.kat. parochus	25
104	SZABÓ József	1924	Csontos	g.kat. parochus	25
105	SZAVCSUK Miklós	1915	Lonka	g.kat. parochus	25
106	SZIDEJ Tódor János O.S.B.M.	1915	Misztice, g.kat. kolostor	g.kat. házfőnök	25
107	SZIDLÁR György	1907	Dulfalva	pravoszláv parochus	6
108	SZIKSZAI Ignác	1920	Beregbárdos	g.kat. parochus	25
109	SZKIBA János	1910	Fenyvesvölgy	g.kat. parochus	25
110	SZLIVKA János	1903	Felsőviznice	g.kat. parochus	25
111	SZTANKANINECZ - HÁM Antal/Ágoston O.S.B.M.	1905	Bányafalu	g.kat. parochus	25
112	*SZUTOR Jenő	1890	Beregszász	ref. lelkész	25
113	TÁRCZY Dániel	1901	Kisdobrony	ref. lelkész	25
114	TEMFLI István	1908	Nevetlenfalu	r.kat. plébános	25
115	TERBÁN Mihály	1910	Misztice	g.kat. parochus	25
116	*THEGZE Miklós	1908	Zsukó	g.kat. parochus	25
117	TILISCSÁK András	1900	Nyíresújfalu	g.kat. parochus	25
118	TINDIRA Ernő	1892	Bárdháza	r.kat. plébános	5
119	*TIVADAR István	1895	Munkács	g.kat. segédlelkész	25
120	TÓTH József, dr.	1903	Szerednye	r.kat. plébános	4
121	TÖKÉS (TREFSZKER) György	1891	Huszt	r.kat. esperes	25
122	TROMPÁK Gyula	1898	Nagymogyorós	g.kat. parochus	25
123	UDUT Gábor	1908	Barkaszó	g.kat. parochus	25
124	ÚJHELYI István, dr.	1912	Tarca	g.kat. parochus	6
125	ÚJHELYI József	1913	Szerednye	g.kat. parochus	25
126	URSZTA István	1914	Kövesliget	g.kat. parochus	25
127	VASS József	1910	Técső	ref. lelkész	25
128	VASZKÓ Péter	1903	Beregszőlős	g.kat. parochus	25
129	VERBJESCSUK István	1893	Kisrákóc	g.kat. parochus	10

130	*ZAVAGYÁK Bazil József O.S.B.M.	1911	Husztbaranya, g.kat. kolostor	g.kat. szerzetes	25
131	ZSELTVAJ Fedor (Tódor)	1886	Taracköz	g.kat. parochus	25
132	ZSELTVAJ Gyula	1911	Oroszkomoróc	g.kat. parochus	25
133	ZSELTVAJ Miklós	1911	Havasköz	g.kat. parochus	25
134	ZSURKI József	1901	Nagypalád	ref. lelkész	25

A táblázat a szerző szerkesztése

A 20 elítélt református lelkipásztorból a fentebbi listában 17 lelkész neve olvasható. Három lelkész a GULAG rabtemetőjében alussza örök álmát, akiket 1946–1950 között a Kárpátaljai Területi Bíróság az USZSZK BTK 2. r. 54. § 4. c., 54. § 10. c., és az USZSZK BTK 29. §. a., b., c., alapján egyenként 5 évi szabadságvesztésre ítélt. **Fodor Gusztáv** református lelkész, egyháztörténész a periratok tükrében 20 lelkész életanyagát dolgozta fel.¹

A sztálini terror idején elhurcolt református lelkipásztorok emlékművére, mely a beregszászi püspöki hivatal parkjában került felállításra, nevüket felvésték. Az emlékmű **Matl Péter** szobrász alkotása.

A legfiatalabb, **Narancsik Imre** (1904) nagymuzsalyi lelkészt, teológiai tanárt, történészt, lapszerkesztőt² hamis vádakkal 1946. november 28-án, 42 évesen tartóztatták le, és 1947. február 27-én ítélték el.

A családját kitették a parókiáról, ahová beköltözött egy **Popov** nevű határőr alezredes.³ Büntetésének 8 évéből az irkutszki GULAG-lágerben alig 3 évet bírt ki, 1948-ban végelgyengülésben meghalt. 1993-ban rehabilitálták.⁴

Nagymuzsalyban még ma is elevenen él a tiszteletes emléke. Hívei a helyi református templom falán márványtablát avattak a mártír lelkész emlékére. Az ünnepségen ott volt a korábban Magyarországra átköltözött özvegye, **Narancsik**

¹ Fodor Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Kárpátaljai Református Egyház – Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017.

https://rkk.reformatus.hu/data/attachments/2018/05/30/193922/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomorusagbol.pdf [Letöltés: 2022. november 10.]

² Narancsik Imre 1928–1930 között Varga Imrével és Tárnok Gyulával közösen szerkesztette a *Baráti Szó* című református ifjúsági lapot Beregszászban. Szerkesztői tevékenysége miatt is szovjetellenességgel vádolták meg.

³ Badó Zsolt: *Narancsik Imre nagymuzsalyi lelkipásztor*. Kárpátalja, 2009.05.08. <https://karpataljalap.net/2009/05/08/narancsik-imre-nagymuzsalyi-lelkipasztor> [Letöltés: 2022. november 10.]

⁴ *Реабілітовані історією: Закарпатська область*. (упорядник О. Д. Довганич, О. В. Хланга, О. М. Корсун). Книга перша. – Ужгород: Видавництво «Закарпаття», 2003. – 678. А továbbiban RIZO, I. 2003, 519.

*Emlékezés a meghurcolt lelkészekre a beregszászi püspöki hivatal parkjában.
(A szerző gyűjtése)*

*Narancsik Imre esküvői képe. A Narancsik Imre Kutatói Műhely alapítói.
(A szerző gyűjtése)*

Imréné Tusa Gabriella Julianna és két lánya, Gabriella és Ágnes is. 2009. december 4-én a településen megnyílt a Narancsik Imre Református Könyvtár. 2010. október 8-án a helyi református parókia és könyvtár falán felavatták a második Narancsik-emléktáblát. Ugyanitt **Fodor Gusztáv** református lelkész,

egyháztörténész kezdeményezésére megalakult a Narancsik Imre Kutatói Műhely⁵, ahol a Kárpátaljai Református Egyház történetének szakszerű tanulmányozását végzik, és tanulmánygyűjteményeket jelentetnek meg.⁶

Az eszenyi 55 éves **Balogh Sándor** (apja János, Nagyszelmenc, 1891) református lelkész – felesége közlése szerint – 1946. október 16-án tartóztatták le eszenyi otthonában. A folyó év december 31-én „szovjetellenes propagandatevékenység” vádjával ítélték el. Őt az Urálon túli Szverdlovszki terület Kercsel GULAG-táborában fakitermelésen dolgoztatták mínusz 40-45°C-os hidegben. Majd Csez településen 1948. február 25-én meghalt. A halál okaként a végtagok elfagyása volt feltüntetve

Eszenyben maradt felesége, **Balogh Sándorné** született **Gönczy Mária** részletesen beszámolt férje elhurcolásáról és családja szenvedéstörténetéről, mely az egyik gyűjteményünkben⁷ olvasható. Elmondása szerint a KGB-s nyomozótiszteken kívül a helyi kommunista vezetők, név szerint **Balla Samu** bíró, **Mitróci Mihály**, a Komszomol képviselője, **Vaszil Misko**, a helyi Hruscsov Kolhoz elnöke is kegyetlenül megkeserítették családi életüket, vagyonuktól, lakásuktól megfosztották őket. A nincstelenségbe taszított feleség hat, tizenegy és tizenhét éves gyermekével az utcára került. Legidősebb fiuk még 1945-ben külföldre menekült. Az eszenyi jó emberek befogadták, segítették őket: „Négy gyereket neveltem. 1952-ben költöztünk át Csapra. Áttelepültem Magyarországra, 17 évig Sárospatakon laktam, ott, ahol az uram kezdte lelkési hivatását. Egy fiam, az idősebbik Amerikában él, lányom és középső fiam Magyarországon, a legkisebb, Sándor, itthon maradt”⁸ – közölte visszaemlékezésében. Balogh Sándor akkor 18 éves fia felnőtt fejjel így összegzi a család kálváriáját: „Senkinek nem kívánom, hogy olyan élete legyen, mint amilyen a mi családunknak kijutott abban az időben. A társadalomból kitiszítottan, szegényen, nélkülözések között éltünk, a megaláztatásról nem is beszélve.”⁹ A mártír lelkészt 1991-ben rehabilitálták.¹⁰ 1991. szeptember

⁵ Badó Zsolt: *Megalakult a Narancsik Imre kutatói műhely*. Kárpátalja, 2015.12.02. <https://karpataljalap.net/2015/12/02/megalakult-narancsik-imre-kutato-i-muhely> [Letöltés: 2022. november 10.]

⁶ *A Kárpátaljai magyar művelődési élet jeles személyiségei*. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés 1918–2018. Dupka György közreadásában. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2018.225-226.

⁷ *Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak*. dr. Dupka György közreadásában. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2018. 45-47. <https://mek.oszk.hu/15900/15900/15900.pdf> [Letöltés: 2022. november 10.]

⁸ Uo. 47.

⁹ Uo. 37.

¹⁰ RIZO, I. 2003, 169-170.

15-én a templom belső falán a KMKSZ és a református egyház jóvoltából egy emléktáblát helyeztek el a következő felirattal: „*Balogh Sándor (1891–1948) lelkipásztorunk emlékére, akit 1946-ban ártatlanul elítéltek, és Szibériában meghalt. »Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért: mert ők a mennyeknek országa.«* Máté 5.10.”

2013. május elején az Eszenyi Református Gyülekezet a ma óvodaként működő egykori parókiáján emlékszobát avatott mártírhálált halt lelkipásztora, néhai **Balogh Sándor** tiszteletére.¹¹ A helyiségben személyes tárgyai mellett az elhurcolásával és elítélésével, halálával majd rehabilitálásával kapcsolatos, valamint a kézírását őrző dokumentumokat és korabeli fényképeket állítottak ki. Erre az alkalomra a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma **Hájas István** igazgató szerkesztésében kiadott egy *Mártírsors* című illusztrált kiadványt is, amely röviden vázolja a néhai eszenyi református lelkipásztor életét.

Szutor Jenő (apja András, Kölcse, 1890) beregszászi református lelkészt 60 évesen tartóztatták le 1950. december 8-án. 1951. február 13-án került sor a rendkívül képzett, művelt hitszónok¹², közösségi tényező bírósági tárgyalására, 25 évre ítélték.

1951. augusztus 29-én az OZERLAG táborának egyikében meghalt. 1972. augusztus 24-én rehabilitálták.¹³ A nagy műveltségű idős lelkésztől Marosi Anita a következőket írta: „*a szovjet megszállás után is tartotta a lelket a megalázott és megfélemlített beregszászi magyarokban. De a többi beregszászi felekezet*

*Balogh Sándor lelkész letartóztatása előtt.
(A szerző gyűjtése)*

*Szutor Jenő lelkész letartóztatása előtt.
(A szerző gyűjtése)*

¹¹ Badó Zsolt: *Ártatlanul ítélték el. Emlékszoba a mártír lelkésznek.* Kárpátalja, 2013.05.10. <https://karpataljalap.net/2013/05/10/artatlanul-iteltek-el> [Letöltés: 2022. november 10.]

¹² Csanádi György: *Régi beregszásziak.* <https://mek.oszk.hu/02100/02131/html/01.htm> [Letöltés: 2022. november 10.]

¹³ RIZO, I. 2003, 661.

papjaihoz hasonlóan ő sem kerülhette el sorsát, (...) a KGB rezidenciájára vitték, ahol a kihallgatások során halálra verték az akkor már 61 éves férfit. (Más források szerint Irkutszkban halt meg, 1951-ben.) Feleségét kilakoltatták az általa építtetett parókia épületéből, gazdag könyvtára Kallós Béla beregardói lelkész padlására került, amelynek a viszontagságos időkét túlélte értékes köteteit ma is meg lehet csodálni Józán Lajos huszti lelkész könyvgyűjteményében. A beregszászi templomban márvány emléktábla hirdeti emlékét.”¹⁴

Eddigi kutatások szerint a Kárpátaljai Területi Bíróság az USZSZK BTK 2. r. 54. § 4. c., 54. § 10. c. és az USZSZK BTK 54. §. 11. c. paragrafusa alapján szovjetellenesség vádjával igazságtalanul elítélt 16 református lelkész túlélte a GULAG-lágerek embertelen poklát.

Asszonyi István (apja neve István, Bácska, 1909) forgolányi 40 éves lelkész 1949. március 20-án került fogságba. 1949. május 23–24-én a Kárpátaljai Területi Bíróság 25 évre ítélte. Az USZSZK Legfelsőbb Bíróságának Elnöksége, felülbírálv a korábbi döntést, 1955. november 3-án 10 évi szabadságvesztésre mérsékelte. A kazahsztáni réz- és ólombányákban töltötte le a büntetését. A Keleti Baráti Kör „kemény magjához” tartozó forgolányi református lelkész 1956-ban térhetett haza a fogságból. A zaklatások elől Észtországba menekült közeli hozzátartozóihoz, s ott halt meg. 1991-ben rehabilitálták.¹⁵

Csok József (apja József, Kígyós, 1896) kisbégányi református lelkész 1947. november 5–7-én 4 évi szabadságvesztésre ítélték. 1953-ban, Sztalinóból (Donyec-medence) szabadult. 1992-ben rehabilitálták.¹⁶

Forgon Pál (apja Pál, Csongor, 1913) viski református lelkész 1951. december 13-án tartóztatták le. Szovjetellenes tevékenységgel, fegyveres ellenállócsoport szervezésével vádolták. A Kárpátaljai Területi Bíróság 1951. február 19-én 25 évi szabadságvesztésre ítélte. 1956. május 22-ig raboskodott együtt **Kovács Zoltánnal** Omszkban. Beregszászban végzett lelkiszolgálatot. **Gulácsy Lajos** munkácsi református lelkész előtt Kárpátaljai Református Egyház püspöke volt.

Nyugdíjba vonulása után Nyíregyházán telepedett le, ott élt haláláig.

¹⁴ Marosi Anita: *Kárpátalja anno: Szútor Jenő református lelkész*. <https://karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-anno/karpatalja-anno-szutor-jeno-reformatus-lelkesz/> [Letöltés: 2022. november 10.]

¹⁵ RIZO, I. 2003, 537.

¹⁶ RIZO, I. 2003, 738-739.

2004. május 31-én hunyt el. Megírta négy és fél éves fogsága történetét¹⁷. A lágerben írt verseiből egy gyűjteménye jelent meg, *Ajánlás* c. költeményének záró soraiból idézek:

„Megyünk-jövünk, járunk-kelünk,
temetőkhöz közeledünk.
Mohosodó sírhantokra
hullhat könnyek bő zápora:
Muhi, Mohács nem volt elég,
sújtott minket új veszteség,
árva létünk megrontója,
népünk temetője: SZOLYVA!”¹⁸

Forgó Pál püspök
(A szerző gyűjtése)

Visk–Szibéria, 1951–1955.

1989-ben rehabilitálták.¹⁹ Az elhunyt püspök beregszászi lakhelyének falán – az épület a városháza közvetlen szomszédságában található – tiszteletére emléktáblát avattak.

Gönczy Pál (apja Bertalan, Kistárkány, 1901) 1933-tól szolgálta a nagydobronyi közösséget egészen 1946-ig. A tragikus sorsú **Balogh Sándor** sógora volt. A szovjet hatóságok „1946. július 30-án, 45 évesen tartóztatták le. Büntetése: 8 év javító-nevelő munkatábor, 5 év jogvesztés és vagyonelkobzás. Büntetését a Mordvin ASZSZK-ban található Jávász településen töltötte le. 1954. július 31-én helyezték szabadlábra.²⁰ Büntetésének letöltése után, 1954-ben 5 évre Krasznójarszk vidékére száműzték. Özvegye úgy tudta, férje a szohobuzimszki járásban, „Silinka nevű faluban kapott lakhatási engedélyt, itt elvégzett egy agronómusi tanfolyamot, majd a szovhoz melegházában dolgozott. (...) 1956-ban a férjem is amnesztiában részesült...”²¹ 1956. május 2-án térhetett haza. A lágerélet egy-egy pillanatát

¹⁷ Forgó Pál: „Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak.” Kálvin János Kiadó, 1993.

¹⁸ Forgó Pál: *Ábeltől Antipásig. Verses Bibliaértelmezések. Koporsók, temetések, sírok a Biblia világában.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994.

¹⁹ RIZO, I. 2003, 709.

²⁰ Fodor Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* A sztálini diktatúra koncepciók perai kárpátaljai református lelkészek ellen a KGB ungvári levéltárának dokumentumai alapján. Perek, tárgyak, életrajzi adatok, fényképek. Kárpátaljai Református Egyház – Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017. 198. o.

²¹ Dupka György: „Hova tűnt a sok virág...” *Időutazás az Urálba magyar és német rabok*

1948–1958 között keletkezett és hazaküldött verses leveleiben örökítette meg.²² 1992-ben rehabilitálták.²³

Gulácsy Lajos (apja Lajos, Tivadarfalva/ Tiszapéterfalva, 1925) a Napkeleti Baráti Körhöz tartozó munkácsi református segédlelkész. A Sztálinnak írt Beadvány egyik támogatója volt. Letartóztatták 1949. március 20-án. Az 54. § 10., 11. pontjai alapján a Kárpátaljai Területi Bíróság 1949. május 23–24-én 10 évre ítélte. Kazahsztánban a zsezkazgani, a kingiri bányákban dolgoztatták. 1956. május 4-én hazatért. Hazatérése után papi vizsgát tett. 1991-ben rehabilitálták.²⁴ 1997-ig a Kárpátaljai Református Egyház püspöke volt.

Gulácsy Lajos püspök.

Ő írta meg a Kárpátaljai Református Egyház külön történetét, beleértve a lelkészek Napkeleti Baráti Körének tevékenységét és meghurcoltatását.²⁵

Györke István (apja János, Nagygejóc, 1896) a Napkeleti Baráti Körhöz tartozó beregújfalusi református lelkészt 1949. május 23–24-én 25 évi szabadságvesztésre ítélték. Az USZSZK Legfelsőbb Bíróságának Elnöksége felülbírálván a korábbi ítéletet 1955. november 23-án 10 évi szabadságvesztésre mérsékelte. A GULAG Tajset-táborában vele raboskodott **Husztai Béla** és **Kovács Zoltán**. 1956-ban térhetett haza a fogságból. Itthon halt meg. 1991-ben rehabilitálták.²⁶ **Györke István** fia, az 1989-ben Magyarországra áttelepült **Györke László** író, újságíró elmondása szerint a családban öt gyerek – köztük négy kiskorú – maradt apa nélkül. Beregújfaluból 1955-ben Beregszászba költöztek. Itt érettségizett 1965-ben, s még ebben az évben felvételt nyert az Ungvári Állami Egyetem filológiai karának magyar nyelv és irodalom szakára. Tanulmányait 1970-ben fejezte be. Egyetemi éveit 1965-ben társalapítója, egyik szerzője az *Együtt* című rövid életű, gépiratos

nyomában. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2013. 86. <http://mek.niif.hu/11300/11392/11392.pdf>

²² Molnár Ambrus: *Egy református „énekdiktáló” Nagydobronyban*. http://acta.bibl.u-szeged.hu/70257/1/szegedi_vallasi_001_117-124.pdf [Letöltés: 2022. augusztus 10.]

²³ RIZO, I. 2003, 259.

²⁴ RIZO, I. 2003, 295.

²⁵ Gulácsy Lajos: *Mélységből a magasba. Bizonyágtételek az elmúlt időkről*. Ungvár, Patent Kiadó, 2000. Második bővített kiadás: Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, Munkács, 2005. <http://mek.oszk.hu/03500/03531/html/> [Letöltés: 2022. november 10.]

²⁶ RIZO, I. 2003, 310.

irodalmi diákfolyóiratnak, és tagja a kárpátaljai fiatal tollforgatókat tömörítő Forrás Stúdióinak (1968). Számos novellája látott napvilágot kárpátaljai lapokban. 2002-ben jelent meg Nyíregyházán *Élet özönvíz után* című könyve.

Husztai Bélát (apja Imre, Beregszász, 1895), a Napkeleti Baráti Körhöz tartozó kigyósi református lelkészt 25 évi rabságra ítélték 1949. május 23–24-én. Az E-951 jelzéssel ellátott lelképásztor 1949. március 25-től 1956. május 8-ig a molotovi (az egykori Molotov jelenleg Perm város) és a szibériai Tajsetben töltött el több mint 7 évet. Magyar rabtársainak írt verseket, így is éltetve bennük a hitet, a reményt. 1956 júniusában térhetett haza a fogságból. *Hazamegyünk* című, 1954. január 18-án Tajsetben írt lágerversét egyik gyűjteményünkben is közöltük. Ebből idézek egy versszakot:

*„Fiúk! Ah mily gyorsan szállnak az évek...
Valóra válnak az édes remények!
Nem sajnó a szívünk, nem sír a szemünk!
Viszontlátjuk újra, kiket szeretünk!
Fiúk! Fel a fejjel! – már nem csüggedünk,
Szeretteink várnak – mind hazamegyünk!
Hazamegyünk! Hazamegyünk!”²⁷*

1991-ben rehabilitálták.²⁸ A meghurcolt lelkész életéről Túri László történész írt tanulmányt.²⁹ Hagyatékát a magyarországi **Száraz Attila – Husztai Béla** unokája – dolgozta fel, a néhai lelkész által a lágerévek alatt íródott elbeszélésekből, versekből, énekekből könyvet adott ki.³⁰ **Husztai Bélának** emléktáblát állítottak Kigyóson.

Kovács Zoltán (apja Béla, Vágsellye, 1907), a Napkeleti Baráti Kör „kemény magjához” tartozó tiszaujlaki református lelkész ítélethozatalára 1949. május 23–24-én került sor, az 54. paragrafus 4., 6., 10. pontjai alapján a Kárpátaljai Területi Bíróság 25 évre ítélte. Omszkiig együtt utazott **Husztai Béla, Györke István** lelkészekkel. Kezdetben az Angara folyó környéki erdőkben fakitermelésen foglalkoztatták, majd egy Omszkban épülő ben-

²⁷ Uram... segíts haza minket...! *Lágerversék: versek, fohászok, levelek, naplórészletek a sztálini lágerévekből (1944–1959)*. Dupka György közreadásában (újra kiadás). Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017. 100. <https://mek.oszk.hu/13800/13830/13830.pdf> [Letöltés: 2022. november 10.]

²⁸ RIZO, I. 2003, 297.

²⁹ Túri László: „Husztai Béla – lelkész, jegyző, kántor, tanító.” In: *Küldetés*, 24. évf., 8. szám, 9.

³⁰ Vass Ottó: *Kigyós is megemlékezett*. <https://karpataljalap.net/2018/11/30/kigyos-megemlekezett> [Letöltés: 2022. november 10.]

zingyárnál dolgozott kőművesként. Raboskodásának utolsó két évét **Forgon Pállal** töltötte együtt. Hét esztendő múltán, 1956 júniusában térhetett haza a fogságból. 1956. szeptember 1-jétől Nagybégányban és Balazséron kezdte el az ígéhirdetést. 1958-ban konfirmálás miatt szolgálatából felfüggesztették, 1500 rubeles pénzbüntetéssel sújtották. 1982-ben áttelepült Magyarországra. Rabsága történetét megírta és megjelentette.³¹ 1991-ben rehabilitálták.³²

Pázsit József, apja Sándor (Királyháza, 1914) a Napkeleti Baráti Kör „kemény magjához” tartozó Munkácsi református lelkészt a Kárpátaljai Területi Bíróság az 54. paragrafus 10/2. és 11. pontja alapján 1949. május 23-24-én 25 évi szabadságvesztésre ítélte. Az USZSZK Legfelsőbb Bíróságának Elnöksége felülbírálv a korábbi döntést 1955. november 3-án 10 évi szabadságvesztésre mérsékelte. Elítélése után a leMBERGI elosztó börtön-táborból Kazahsztánba vitték. Zsezkazgan rézbányájában, Kingirben építkezéseken dolgoztatták. 1956. június 6-án térhetett haza a fogságból. Magyarországon telepedett le. 1991-ben rehabilitálták.³³

Simon Zsigmond, apja János (Bodrogrmező, 1894) a Napkeleti Baráti Kör „kemény magjához” tartozó asztélyi református lelkészt a Kárpátaljai Területi Bíróság 1948. szeptember 20-án 25 évi szabadságvesztésre ítélte. **Hájas István**, a KRE Levéltára és Múzeuma igazgatója kutatásai szerint **Simon Zsigmond** rabságának egy részét a mordoviai Potyma 11-es lágerében töltötte. 1955. december 28-án engedték szabadon, vagyis 9 évig 6 hónapig és 2 napig tartott fogsága. Hazatérése után folytatta a lelkészi szolgálatát.³⁴ Együtt raboskodott **id. Balog Sándor** kántortanítóval, lejegyezte és hazajuttatta a költő lágerben írott verseit. 1991-ben rehabilitálták.³⁵

Tárczy Dániel, apja Dániel (Homok, 1901) kisdobronyi református lelkészt a kolhozok elleni agitálás, valamint a szovjet politikai vezetés bírálatának vádjával 1950. december 12-én 25 évre ítélték. Az USZSZK Legfelsőbb Bíróságának Elnöksége felülbírálv a korábbi döntést, 1956. január 27-én 10 évi szabadságvesztésre mérsékelte. 1956-ban Abesz lágeréből rokkantan hazajött. 1992-ben rehabilitálták.³⁶

³¹ Kovács Zoltán: *Bilincsen és békességben Istennel. Szibériai rabságom története*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 1990.

³² RIZO, I. 2003. 384.

³³ RIZO, I. 2003. 542.

³⁴ Adminisztrátor: Megemlékezés a püspöki hivatalban. reformatus.com.ua (2019.11.24.) <http://refua.tirek.hu/hir/mutat/51446/> [Letöltés: 2022. november 10.]

³⁵ RIZO, I. 2003. 756.

³⁶ RIZO, I. 2003. 667.

Vass József (apja József, Kelecsény, 1910) técsői református lelkészt 1950. március 6-án 25 évre ítélték.

Özvegy **Vassné Isaák Gyöngyi** visszaemlékezése szerint „1950. január 7-én vitték el a férjemet, huszonöt évre és teljes vagyonekobzásra ítélték. A kazahsztáni Karagandában és Petropavlovszkban raboskodott. Amikor elvitték, az egyik beszpekás felesége már itt válogatta a holmimat. Csak egy asztalt, négy széket, szekrényt és két ágyat hagytak. A tehenet is elvitték, amihez nem lett volna joguk, mert volt két kisgyerekem. Nagyon nehezen éltünk a vagyonekobzást követően.”³⁷ 1956-ban perét újratárgyalták, felmentették a koholt vádak alól, hazaengedték, és folytatta a lelkészi szolgálatot. 1992-ben rehabilitálták.³⁸

*Vass József ígét hirdet a técsői templomban.
(A szerző gyűjtése)*

Zsurki József (apja József, Beregszász, 1901) nagypaládi református lelkészt 1950. január 20-án 25 évre ítélték. Az USZSZK Legfelsőbb Bíróságának Elnöksége, felülbírálv a korábbi ítéletet, 1955. december 30-án 10 évi szabadságvesztésre mérsékelte. Fogságát Kazahsztánban töltötte, Karaganda városában. 1956-ban tért haza a lágerből. 1992-ben rehabilitálták.³⁹ Emléktábla őrzi emlékét a templom falán.

Folytatása következik.

³⁷ Badó Zsolt: *Egy református lelkészcsalád kálváriája a szovjethatalom idején. Meghurcolt lelkipásztoraink: Vass József*. Kárpátalja, 2009.04.17. <https://karpataljalap.net/2009/04/17/egy-reformatus-lelkeszcsalad-kalvariaja-szovjethatalom-idejen> [Letöltés: 2022. november 10.]

³⁸ RIZO, I. 2003. 230.

³⁹ RIZO, I. 2003. 234.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNICA

(2022. OKTÓBER, NOVEMBER, DECEMBER ELSŐ FELE)

ELISMERÉSEK

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola közössége **Gulácsy Gézának**, a KMKSZ alelnöknek a Rákóczi-gyűrűvel fejezi ki köszönetét a főiskola létrehozásában és további működése során kifejtett munkásságáért. Az elismerést a Rákóczi-főiskola tanévnyitó rendezvényén adták át.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2019-ben adományozott első alkalommal *Tomcsányi Hűségdíjat*. A díjat 2022-ben **dr. Beregszászi Anikó** nyelvész, a Filológia Tanszék vezetője és **Lizák Katalin**, a Filológia Tanszék tanácskezelő-helyettese kapta.

* A Rákóczi-főiskola kiváló dolgozója kitüntetését **Répási Ildikó**, az Apáczai Csere János Könyvtár Központi Olvasótermének részleg-vezetője vehette át.

* A Beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége (BKÉSZ) által alapított *Linner-díjakat* **Menzák Erzsébet** beregszászi ápolónőnek,

az orvos kategóriában pedig **Jakab Lajos** háziorvosnak adták át.

* 2022-ben ismét megrendezték a Kós Károly Testület által szervezett Televíziós és Rádiós Szemlét a délvidéki Palicson. A TV21 Ungvár munkatársai, **Debreceni Kamilla** szerkesztő-riporter és **Balla Béla** operatőr-vágó alkotta páros a rövidfilm kategóriában a harmadik helyezést érdemelte ki az **id. Hidi Endre** keramikusról szóló *Sárba ragadva* című portréfilmért.

* A Beregszászi Római Katolikus Egyházközség nevében **Molnár János** püspöki helynök, esperes **Bacsikai József** ungvári magyar főkonzulnak adta át az idei *Pásztor Ferenc-díjat*.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) idén is átadta a *Fodó Sándor-díjakat*.

Az egészségügyi dolgozók kategóriájában **dr. Bíró Erzsébet**, a Munkácsi Megyei Gyermekkorház főorvosa, a Kárpátaljai Megyei Tanács képviselője, Ukrajna érdemes orvosa vehette át a díjat.

A pedagógus kategóriában **Benedek Imre** kapta a rangos elismerést, aki a KMKSZ Aknaszlatinai Alapszervezetének alapító tagja és első elnöke, az aknaszlatinai magyar iskola alapítójaként és igazgatójaként tevékenykedett közel 30 évig. Jelenleg a KMPSZ felső-Tisza-vidéki regionális szervezetének vezetője.

Az egyházi személyek kategóriájában idén **Peleskei Bélát** díjazta a Szövetség elnöksége. A református lelkész 2014-ig a kárpátaljai kórházmisszió tagja volt, majd a Tekeházai, Feketeardói és Királyházi Református Egyház-közösség lelkipásztora lett. 2021-től a Péterfalvai Kistérség képviselője, a KMKSZ-frakció oszlopos tagja.

A Szövetség a díjak mellett a kárpátaljai felsőoktatásban tanuló diákok számára *Fodó Sándor-ösztöndíjat* is átad. Idén **Balla Erzsébet**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola diákja részesült a Fodó-ösztöndíjban, aki aktívan tevékenykedik a fiatalok körében.

A díjak átadására a Szövetség ungvári székházában került sor. Az elismeréseket **Barta József** és **Gulácsy Géza**, a KMKSZ alelnökei adták át.

* Volodimir Zelenszkij, Ukrajna elnökének rendelete alapján *Ukrajna Erdemes Oktatási Dolgozója* címmel tüntették ki **Géczi Tihamért**, a Nagyberegi Dobrai Péter Középiskola igazgatóját. A kitüntetést tanítók napján nyújtották át.

* **Vári Fábián László** Kossuth- és József Attila-díjas kárpátaljai író, költő, néprajzkutató kapta a Győri Könyvszalonnai *Alkotói Díját*.

* A TV21 Ungvár munkatársai, **Debreceni Kamilla** és **Balla Béla** kisfilmje ezúttal a Sára Sándor emlékére meghirdetett XXI. Lakiteleki Filmszemlén is jól szerepelt. Az **id. Hidi Endre** keramikusról szóló, *Sárba ragadva* című miniportré kiérdemelte a *Lakiteleki Népfőiskolai Alapítvány* és a *Kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium* különdíját.

* A Magyar Nemzeti Média Szövetség (MNMSZ) által első ízben odaítélt *Kosztolányi-díjat* **Dunda György**, a *Kárpáti Igaz Szó* lapigazgatója kapta a magyar közvélemény hiteles és megbízható tájékoztatásáért.

* **Majnek Antal** nyugalmazott munkácsi püspöknek adományozta a Keresztény Értelmiségiek Közössége (KÉSZ) elnöksége a *Szent Adalbert-díjat*.

* **Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke vehette át a Civil Összefogás Fórum – Civil Összefogás Közhatalmú Alapítvány (CÖF-CÖKA) *Szellemi honvédő* díját december 8-án Budapesten.

* 2022. december 19-én a Magyar Nyelvőr Alapítvány döntése értelmében **Tuzson Bence**, a Miniszterelnökség közszolgálatért felelős

államtitkára mellett ebben az évben **Beregszászi Anikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docense, a Filológia Tanszék vezetője nyerte el a *Magyar Nyelvőr* rangos elismerést. Kárpátaljáról korábban **Csernicskó István** vehette át a szakmai díjat 2015-ben.

* A kultúra és a művészet kiváló képviselőit díjazta a Kárpátaljai Megyei Tanács. Mások mellett *Fedor Potusnyák-díjban* részesült **Vaszi Huszti**, az Ukrán Írószövetség Kárpátaljai tagozatának alelnöke **Vári Fábián László** verseinek lefordításáért, továbbá *Balogh Klára koreográfus díjban* részesült **Korolovics Zsolt**, a dereceni Gyöngyösbokréta néptáncegyüttes művészeti vezetője.

* **Csernicskó István**, a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) elnöke átadta a 2022. év tudományos díjait.

I. Humán kategóriában és társadalomtudományok terén: **Csordás László** irodalomtörténészt, **Dupka György** történészt, lágerkutatót és **Váradai Natália** történészt díjazták.

II. Természettudományok terén: **Molnár Alberta** fizikust, **Horváth András** fizikust díjazták.

III. Élettudományok terén: **Fábry Zoltán** biológust díjazták.

A KMAT 2022. évi tudományos díjazottjainak az előadásai megtekinthetők a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács Facebook-oldalán.

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

OKTÓBER

* Életének 73. évében, születésnapján az Úr magához szólította Ungvár magyarságának egyik ismert személyiségét, *Brinkács István* festőművészt, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület tagját.

* A beregszászi Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégiumban mutatták be az Ortutay Elemér (1913–1997) hitvalló görögkatolikus áldozópap életét és munkásságát méltató emlékalbumot. **Marosi István** görögkatolikus lelkész *A harmadik fiú lelkületével. Ortutay Elemér kárpátaljai görögkatolikus hitvalló pap* címmel emlékkötetet állított össze, amely a Munkácsy Görögkatolikus Egyházmegye XX. századi történetének meghatározó alakjaként ismert Ortutay Elemér halálának 25. évfordulója alkalmából jelent meg,

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban kárpátaljai közönség előtt első alkalommal mutatták be a Matl Péter Munkácsy Mihály-díjas kárpátaljai szobrászművész munkásságát feldolgozó albumot. A csaknem 300 oldalas kötet a művész

életútjának eddigi állomásait meghatározó, megannyi tematikájú fából faragott, kőbe vésett és agyagból vagy bronzból megmunkált alkotásait tárja elének.

* Ungváron mutatták be **Schreiner Sándor** orgonamester *Kárpátalja orgonái* című könyvét. A magyar és ukrán nyelvű kötet 32 református és 37 római katolikus templomi orgona történetét, a hangszernek az egyház életében betöltött szerepét mutatja be.

* Tisztújító közgyűlést tartott Ungváron a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség ungvári székházában. A közgyűlésen 13 tag vett részt, 4 tag pedig online követte az eseményt. A szavazati joggal rendelkező tagok egyhangúlag ismét **Kulin Ágnesnek** szavaztak bizalmat az elkövetkezendő öt évre.

* Kárpátaljai magyar gyermekek számára készített előadást a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház. **Ursula Jones** *A királykisasszony, akinek nem volt birodalma* című művét dolgozták fel azonos címen. A kisiskolásoknak készült meseelőadás szereplői **Vass Magdolna**, **Gál Natália**, **Sötér István** és **Rajkó Balázs**.

* A Munkácsi Városi Tanács végrehajtó bizottságának döntése alapján eltávolították a munkácsi

vár fokán álló obeliszk tetejéről a 4,5 méter szárnyfeszítávolságú Turul-szobrot, amely a város és a kárpátaljai magyar közösség egyik jelképének számított.

* Az UMDSZ, a KMKSZ, a Kárpátaljai Szövetség elnöksége nyilatkozatban ítélte el a Munkácsi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága határozatát a Turul-emlékmű lebontásáról a munkácsi várban.

* A Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre az Asociația Historikus Egyesülettel, mint társpályázóval, és együttműködésben a Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi Társaságával nemzetközi konferenciát szervezett *Közös múltunk kutatása határok nélkül. A málenkij robot és az elhurcolások különféle változatai a Kárpát-medencében* címmel. Helyszín: Románia-Erdély, Magyarvista, Kalotavár. *A Kegyeletápolás a Kárpát-medencében, megvalósítások, tervek, avagy Mit tudunk a történelekről, hol tartunk a kutatással?* – *Kárpátalja, Felvidék, Délvidék* elnevezésű szekció munkájában **dr. Dupka György** (Ungvár) és **Bimba Brigitta** (Bátyú) GULÁG–GUPVI-kutató is részt vett. A fórum résztvevői a konferencia zárónapján nyilatkozat-javaslatot fogadtak el.

* A rahói magyarellenés képviselők kezdeményezésére bevakolták

a latin nyelvű feliratot a Terebes-fejérpatak közelében lévő, Európa földrajzi középpontját jelző, 1887-ben felállított emlékoszlopon.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa, Beregszászi Konzulátusa, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség közösen koszorúzással emlékezett meg Ungváron az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 66. évfordulójáról.

* A nagyszőlősi Révész Imre Galériában megnyitották a Fekete-hegy alatti városban született, de már hosszú ideje Bátyúban élő **Hájas István** festőművész második egyéni kiállítását, amely 35 alkotást – virágcsendéleteket, élet-, táj- és városképeket – vonultat fel, reprezentatív válogatást a 2017 és 2022 között készült festményekből.

* **Nedeczey Jánosnak**, Munkács egykori polgármesterének, a város díszpolgárának szenteltek emléktáblát a Latorca-parti városban. A KMKSZ Munkácsi Alapszervezete által készítettett és felállított emléktáblát a Nedeczey Jánosról elnevezett belvárosi utca elején helyezték el születésének 170. évfordulóján.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke szervezésében került sor *Az 1956-os forradalom és hatása az Ukrajna*

Állambiztonsági Szolgálat Ungvári Levéltárában őrzött KGB-dokumentumok tükrében című könyv bemutatójára. Az eseménynek a Rákóczi-főiskola Apáczai Csere János Könyvtára központi olvasóterme adott otthont. **Kenyeres István**, Budapest Főváros Levéltárának főigazgatója a levéltár gondozásában kiadott mű megjelenésének körülményeiről, a kötet tartalmáról pedig a szerző, **dr. Váradi Natália** történész, '56-os kutató, a főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense szólt.

* A Munkácsy Mihály Magyar Ház dísztermében gyűltek össze az érdeklődők *A kárpátaljai magyarok és németek internálása és deportálása 1944 és 1955 között – Levéltári iratok és dokumentumok* című kötet bemutatójára. **Dr. Kenyeres István**, Budapest Főváros Levéltárának főigazgatója elmondta, hogy a kötet megjelenését az intézmény egyfajta kulturális missziónak tekintette. A forráskiadvány **Olekszij Korszun** történész több mint 20 éves kutatómunkájának eredménye, és több mint 500 dokumentumot tartalmaz. Mások mellett kifejtette gondolatait **Dupka György** és **Meskó János** történész is.

* Csömörön, a Sinka István Községi Könyvtárban a Sinka István Szabadegyetem *Kárpáthaza öröksége: Kárpátalja* program évadnyitó-

jának első vendége **Dupka György** történész, Kárpátalja történelmének jeles kutatója volt, aki *Kárpátalja története Trianontól napjainkig a magyar művészet és kultúra mezején* címmel tartott fotóvetítéssel egybekötött előadást.

* 2022-ben Tamási Áron születésének 125. évfordulója tiszteletére a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága emlékévet hirdetett. A székely-magyar író öröksége előtt tisztelegve a Magyarság Háza vándorkiállítást szervezett. **Matl Péter** szobrászművész közreműködésével a Munkácsy Mihály Magyar Ház is bekapcsolódhatott a programsorozatba. A kulturális központ galériájában kiállított, Tamási Áron életét bemutató tablókiallítás megnyitójára rendhagyó magyar irodalomóra keretében került sor.

* A XXXII. Berzsényi Helikon Napoknak Budapesten a VERITAS Történetszakértő Intézet és Levéltár adott otthont. Az eseményt **prof. dr. Szakály Sándor** történész, a Berzsényi Társaság elnöke, az említett intézmény főigazgatója nyitotta meg, és elnöklétével **Deák Ernő** (Bécs), **Tari István** (Délvidék, Óbecse), **dr. Dupka György** (Kárpátalja, Ungvár), **dr. Simon Attila** (Felvidék, Somorja) tartott előadást a Kárpát-medencei magyarság sorsfordulóiról, jelenlegi helyzetéről és a régiók jövőképeiről.

* A Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács (KMTT) a Munkácsy Mihály Magyar Házban mutatta be a *Kárpátalja magyar szemmel* című, hiánypótló útikönyv ukrán nyelvű változatát.

* Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség Beregszászon tisztújító közgyűlést tartott. A küldöttek egyhangú szavazással a következő 4 éves ciklusra ismét **dr. Zubánics László** elnöknek szavaztak bizalmat. A közgyűlést követően tartotta meg alakuló ülését az új összetételű Ukrajnai Magyar Nemzeti Tanács (UMNT), amelynek elnökévé **dr. Spenik Sándort**, az Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet igazgatóját választották újra.

NOVEMBER

* Eredeti bútorokkal nyílt meg Ungvár első történetírójának, *Mészáros Károly* írónak, ügyvédnek, helytörténésznek XIX. századi irodája az ungvári várban található múzeumban.

* Az 1956-os forradalom leverésének emléknapiján az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöksége csöndes koszorúzást tartott a kaszonyi ellenálló csoport – *Ormos Mária, Ormos István, Szécsi Sándor* – emléktáblájánál.

* A nagykanizsai Magyar Műveltség Kincsestára Szabadegyetem

szervezésében **dr. Dupka György** történész **dr. Stark Tamás** kutató társaságában részt vett és előadást tartott **Rózsás János** író, kutató-történész, volt GULAG-rab, a „magyar Szolzszenyicin” tiszteletére rendezett rendezvénysorozaton.

* **Lehoczky Tivadar** jogász, régész, történész, etnográfus, Bereg vármegye történetének kutatója és leírója tiszteletére készült emléktábla ünnepélyes avatására került sor a polihisztor halálának 107. évfordulója alkalmából Munkácson.

* Megjelent és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapjára is felkerült a Szolyvai Emlékparkbizottság Emlékkönyve.

* A Beregszászért Alapítvány jóvoltából újabb emléktáblát avattak Beregsomban. A községháza udvarán felállított emlékművet **Janka Sándor** munkásságának szentelték. *Janka Sándor* (Beregsom, 1847. 03. 16. – Beregszász, 1914. 08. 28.) református lelképásztor, lapszerkesztő, író érdemei közt említik meg, hogy 1874. január 1-jén megalapította a *Bereg* című hetilapot, amelynek 1914-ig főszerkesztője is volt. Elsőként kezdeményezte Kárpátalján az 1896-os millenniumi ünnepségek megtartását.

* Elhunyt **Bartha Gusztáv** kárpátaljai magyar író, költő, a Magyar Írószövetség tagja. 59 éves volt. 1963. szeptember 19-én született

Mezőváriban. 1980-ban, a helyi középiskolában érettségizett, ezt követően az ottani gazdaságban dolgozott. Tanult szakmája szakács. Versei, drámái, novellái 1980-tól jelentek meg a *Beregi Hírlapban*, a *Kárpáti Igaz Szóban*, a *Hatodik Síp*, a *Pánsíp*, az *Együtt* című folyóiratokban és a helyi antológiákban. 1988-ban egyik alapító tagja volt a József Attila Alkotóközösségnek. Tanítómesterei: **Vári Fábíán László**, **Horváth Anna**. Elismerései, díjai: a *Hatodik Síp Toll-díja* (1995), *Együtt-Nívódíj* (2006), a *Magyar Művészeti Akadémia Ösztöndíja* (2013, 2019). Osztozunk a hozzátartozók fájdalmaiban.

* A Megbékélésért Polgári Egyesület (elnök: **Fehér Tibor**) szervezésében Felsőzsolcán, a Bárczay-kastélyban málenyikj robot-emlékestre kerül sor. A kerekasztal-beszélgetés résztvevői: **Papp Annamária** történész, újságíró, a *Szabadság* erdélyi napilap rovatvezetője, **Benkő Levente** történész, a kolozsvári *Művelődés* című közművelődési havilap főszerkesztője, **dr. Dupka György** történész és lágerkutató, a Szolyvai Emlékparkbizottság titkára és mások. Dupka György többek között beszámolt a pécsi Német Kör által legutóbb szervezett baltikumi kutatóútról. Röviden elemezte a kárpátaljai magyarok súlyos helyzetét a háború árnyékában.

* Első ízben mutatták be a *Struggle For Survival – The Transcarpathian Hungarians (1944–2022)* c. angol nyelvű tanulmánykötetet az Európai Parlamentben. Az esemény **Bocskor Andrea**, a Fidesz kárpátaljai EP-képviselőjének szervezésében, a HUNINEU iroda közreműködésével valósult meg.

* Idén is megrendezték a GULÁG–GUPVI-kutatók hagyományos nemzetközi fórumát. Az eseményen az online térben is részt vehettek az érdeklődők. A konferenciát **dr. Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke, az emlékonferencia levezető elnöke nyitotta meg. Előadást tartott **dr. Zubánics László** történész, az UNE UMOTI Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszékének vezetője; **dr. Zékány Krisztina** nyelvész, az UNE UMOTI Magyar Filológia Tanszékének vezetője; **Marosi István** görögkatolikus áldozópap, az Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégium igazgatója, egyháztörténész; **dr. Dupka György** történész, a Szolyvai Emlékpark kutatóműhelyének vezetője, a bizottság felelős titkára; **dr. Molnár D. Erzsébet** történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docense, a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont igazgatója; **Bimba Brigitta**, a Debreceni Egyetem Történelem

és Néprajzi Doktori Iskolájának abszolvált hallgatója; **Mesko János** helytörténész, a Szolyvai Emlékparkbizottság munkácsi várban elhelyezett GULÁG–GUPVI állandó kiállításának megbízott igazgatója; **Dupka Nándor**, az UNE UMOTI Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszékének hallgatója és mások. A résztvevők a konferencia végén támogatták azt az erdélyi közleményt és felhívást, amely többek között további kutatásokat és egy emlékközpont megnyitását is szorgalmazza, valamint azt, hogy a 2024-es évet a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévé nyilvánítsák. Ezen felül a közleményben az ungvári Kapos utcai temető kegyeleti parkká történő átépítését is kérték.

* A nagyszőlősi Révész Imre Galériában *Festői Ugocsa* címmel **Marinics Sándor**, **Szilvási Ferenc** és **Takács János** nagyszőlősi festőművészek munkáiból rendeztek kiállítást.

* A Kárpátaljai Szövetség székházában a *Kárpátaljai estek* sorozat keretében a Szovjetunióba elhurcolt politikai rabok és kényszermunkások emléknapiján tüzték műsorra **Nagy Zoltán Mihály** azonos című regénye alapján készült, *A Sátán fattya* című nagysikerű film bemutatóját, miután a közönség a film főszereplőjével, Tarpai Viktória

Jászai Mari-díjas színésznővel találkozhatott.

* **Matl Péter** Munkácsy-díjas szobrász, grafikus *Ötössével* című kiállítását tekinthették meg az érdeklődők a Munkácsy Mihály Magyar Házban. Köszöntőbeszédet mondott **Szilágyi Péter**, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkára. **Dupka György** történész, lágerkutató felidézte a 78 évvel ezelőtt történt eseményeket, amelyek generációk életét megváltoztatva ejtettek mély sebet egész közösségek életében. Az 54 alkotásból álló kiállítást ezután mutatta be **Matl Péter** alkotó. Zárszót mondott **Tarpai József**, a Munkácsy Mihály Magyar Ház igazgatója.

* Átadták a Beregszentmiklósi Szoborparkhoz tartozó alkotóházat. Avatóbeszédet mondott **Szilágyi Péter**, a Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkára. Ezt követően **Matl Péter** a tervekről szólva elmondta, hogy egy zenepavilont, valamint Szent Miklós tiszteletére egy ökumenikus kápolnát szeretnének építeni, ennek kapcsán már a parkba szállították a vereckei Honfoglalási Emlékmű 2. számú oltárkövét. Ezután bemutatta a szoborpark vázlatát, majd az alkotóházat.

* **Magyar Árpád István** szerkesztésében Kijevben megjelent a *Gárdista, olvasd el és semmisítsd*

meg! A megszállók titkosított katonai röplapjai 1956-ban című, a Magyarok Kijevi Egyesülete (elnök: **Petneházy Gyula**) gondozásában kiadott gyűjtemény. A projekt konzultánsai **dr. Zubánics László** és **dr. Dupka György** voltak.

* Kijevben megnyílt **Magyar Árpád István** kiállítása: színmoduszok, színszemantikai ábrázolások, háború témakörben.

* A Magyar Katolikus Rádió szerkesztője, **Sallai Éva** készített **Dupka György** történésszel beszélgetést a kárpátaljai magyarság jelenlegi helyzetéről, a hit megtartó erejéről. Zenei szerkesztő: **Laczó Zoltán Vince**. A *Kerengő* című közéleti műsorban elhangzott interjú linkje: <https://www.katolikusradio.hu/musoraink/adas/1/598562>.

DECEMBER

* A Magyar Katolikus Rádió szerkesztője, **Sallai Éva** készített **dr. Dupka György** történésszel beszélgetést a kárpátaljai, valamint a kárpát-medencei magyarság 1944 őszén bekövetkezett tragikus múltjáról, a szovjet-orosz „lágerturizmusról”, a túlélési lehetőségekről, a hit megtartó erejéről az eddig megjelent könyveinek tükrében.

* Az ungvári filharmónia nagyszínterében a Cantus Akadémiai Kamarakórus adott koncertet, **Márton**

István születésnapját méltatva. Ő az a kárpátaljai magyar zeneszerző, aki a helyi zenei élet egyik meghatározó alakja volt 1945-től egészen 1996-ban bekövetkezett haláláig.

* *Szerző a pult mögött* címmel a Kolyba.org.ua és a Kobzos (Кобзап) ismét megrendezte kultúranépszerűsítő akcióját, amelyre Ungváron, a Korjatovics tér 1. sz. alatt került sor. Ezúttal az ukrán szerzők mellett fórumot kapott **dr. Zubánics László** történész is, aki a könyvesboltban dedikálta *Homonnai Drugeth Bálint emlékezete. Egy méltatlanul elfeledett életút fontosabb állomásai* című újabb könyvét.

* **Erős Kinga** kritikust, szerkesztőt, az Orpheusz Kiadó vezetőjét választotta újra elnökévé tisztújító közgyűlésén a Magyar Írószövetség. Az 56 tagú választmány tagja lett Kárpátaljáról **Dupka György, Kopriva Nikolett, Lőrincz P. Gabriella**. Az írószövetség új elnökségi tagjai: **Bene Zoltán, L. Simon László, Lőrincz P. Gabriella, Rózássy Barbara, Soltész Márton** és **Szentmártoni János**. A közgyűlés tizenegy örökös tagot választott, akik közül hatan posztumusz díjat kaptak. Örökös tagokká választották **Ács Margitot, Kiss Gy. Csabát, Lezsák Sándort, Mezey Katalint** és **Sárközi Mátyást**.

* A beregvégardói Árpád-házi Szent Kinga templom falán **Molnár**

János püspöki helynök, beregszászi plébános és **dr. Dupka György** történész felavatta a vértanúhalált halt **Haklik Sándor** (Beregvégardó, 1893.12.19. – GULÁG-börtön, 1949) nagyráti római katolikus plébános, esperes, vikárius emléktábláját, melynek alkotója az ókemencei **Beleny Mihajlo** szobrászművész.

* Magyarország ungvári képviselőtén *Adventure hangolódva* címmel nyílt kiállítás a kortárs kárpátaljai képzőművészek alkotásaiból. **Erfán Ferenc, Habda László, Hrabár Natália, Kulin Ágnes, Kopriva Attila, Borisz Kuzma, Matl Péter, Eduard Prihogyko, Réti János, Szerhij Biba, Soltész István, Szocska László, Vaszil Szvaljavcsik** és más kiemelkedő művészek alkotásait tekinthetik meg a látogatók.

* A Kárpátaljai Szövetség budapesti székházában évzáró könyvbemutató és beszélgetés zajlott le kárpátaljai szerzőkkel az adventi várakozás jegyében. Az irodalmi road show első körében **dr. Seremet Sándor** történész, a KSZ főtítkára beszélgetett **Marosi István** görögkatolikus áldozópappal, egyháztörténésszel a nemrég megjelent *A harmadik fiú lelkületével. Ortutay Elemér (1916–1997) kárpátaljai hitvalló görögkatolikus pap, teológiai tanár* című albumról. A második körben **Kovács Sándor**

honismereti szakíró beszélgetett **dr. Zubánics László** történésszel a *Homonnai Drugeth Bálint emlékezte. Egy méltatlanul elfeledett életút fontosabb állomásai* című legújabb monográfiája kapcsán. Majd **dr. Dupka György** történészt kérdezte a 30 évvel ezelőtt Ungváron elindított Kárpátaljai Magyar Könyvekről, aki ennek a sorozat-szerkesztője. A harmadik körben **dr. Dupka György** a 20 évvel ezelőtt indult *Együtt* irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra című folyóiratot, illetve a legújabb számát mutatta be, melynek főszerkesztője **Vári Fábian László** Kossuth-díjas költő, akadémikus.

A rendezvényen **Lengyel János** író bemutatta az ötéves *Magyar Műza* című irodalmi folyóiratot, valamint bemutatásra került **Kövér György** *Szibérián át az alpolgármesteri székig* című kötete. Végezetül **Varga Katica** Magyar Örökség-díjas énekmondó adventi és karácsonyi dalokkal zárta az irodalmi estet.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) közös nyilatkozatot tett közzé az *Ukrajna nemzeti kisebbségeiről (közösségeiről)* című törvénnyel kapcsolatban.

„2022. december 13-án Ukrajna Legfelső Tanácsa 324 képviselő támogatásával második olvasatban

is elfogadta „Ukrajna nemzeti kisebbségeiről (közösségeiről)” című törvényt. A törvényalkotók teljes egészében figyelmen kívül hagyták a magyar és más kisebbségi szervezetek által korábban megfogalmazott konstruktív javaslatokat. A jogszabály gyakorlatilag megerősíti az oktatási és nyelvtörvényben korábban kodifikált jogszükkítéseket, illetve újabbakat is eszközöl. Így például nem garantálja a kompakt nemzetiségi letelepedési térségek megőrzését, illetve a nemzetiségi szimbólumok használatát sem. A törvény a kisebbségi jogokat kizárólag a kisebbségekhez tartozó személyek egyénileg gyakorolható jogaként értelmezi, ami megfosztja a nemzeti kisebbségeket (azok közösségeit, szervezeteit) bármiféle intézményesen gyakorolható politikai, oktatási, nyelvi jogok érvényesítésétől, s így saját soruk befolyásolásának lehetőségétől is.

Meglátásunk szerint a törvény jelen formájában nem alkalmas arra, hogy Ukrajna jogalkotásában megfelelő eszközül szolgáljon az Alkotmány rendelkezései, illetve Ukrajna a nemzeti kisebbségek jogainak védelmére vonatkozó megfelelő nemzetközi jogi kötelezettségeinek végrehajtásához. Az elfogadott törvény nem biztosít megfelelő intézményi alapokat és jogi mechanizmusokat a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséhez és védelméhez.

Ungvár, 2022. december 14.”

* A Kárpátaljai Szövetség támogatja a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek nyilatkozatát a napokban elfogadott ukrán kisebbségi törvény kapcsán.

* A *Tamási Áron*-emlékévé záróeseményeként **Szilágyi Péter** nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár ünnepélyesen felavatta *Tamási Áron* emléktábláját a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

* Tisztújítást tartottak a Kárpátaljai Református Egyházkerületben – tudatta a refua.tirek.hu. Az egyházkerületi és egyházmegyei választási bizottságok hivatalos tájékoztatói alapján a szavazatszámolás eredményeképpen a következő eredmények születtek: *Egyházkerületi tisztségek*: Püspök: **Zán Fábián Sándor**. Főgondnok: **Danku Gábor**. Lelkeszi főjegyző: **Héder János**. Világi főjegyző: **Nagy Béla**.

KÖNYVESPOLC – 2021–2022

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-humán-kulturális-tudományi folyóirat 2002–2022 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

Számláló: **31 467 megnézés**.

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: Dupka György)

MEGJELENT

* **Zubánics László**. *Homonnai Drugeth Bálint emlékezete. Egy méltatlanul elfeledett életút fontosabb állomásai*. Felelős szerkesztő: **Szemere Judit**. Kárpátaljai Magyar Könyvek 302. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2022.

Tárolt változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/homonnai-drugeth-balint-emlekezete>

* „Kárpátsorsüzte nép...” A GULÁG-GUPVI-kutatók nemzetközi fóruma Kárpátalján, 2021. Nemzetközi emlékkonferencia, Beregszász, 2021. november 18. A Szolyvai Emlékpark Évkönyve. Összeállította, a jegyzeteket írta: **dr. Dupka György**. Lektorálta: **dr. Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Szolyvai Emlékpark–MÉKK, Ungvár–Budapest, 2022. Kárpátaljai Magyar Könyvek 303.

Tárolt változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/karpatsorsuzte-nep>

* **Dupka György, Fuchs Andree**: 30 év a kárpátaljai magyar könyvkiadás szolgálatában. Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat

bibliográfiája (1992–2022). Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2022.

Tárolt változat: https://kmmi.org.ua/uploads/attachments/books/books-pdf/2022/intermix_katalogus.pdf

* **Bartha Gusztáv. *Kiút***. Kisregény. Felelős szerkesztő: **Marcásák Gergely**. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2022.

Tárolt változat: <https://mek.oszk.hu/22900/22951/>; <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/kiut>

* **Ortutay Mária. *Múltunk és jelenünk „lámpás emberei”***. Interjúk, visszaemlékezések, önéletrajzi írások. Felelős szerkesztő: **Szemere Judit**. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2022.

Tárolt változat: <http://mek.oszk.hu/22900/22946/>; <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/multunk-es-jelenunk-lampas-emberei>

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁBRÁNYI EMIL (1851–1920)
ÁMORT ANGELIKA – 1995 (Nőtincs)
BARTHA GUSZTÁV (1963–2022)
CSONTOS MÁRTA 1951 (Szeged)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
HORVÁTH ANNA (1924–2005)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Budapest)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Beregszász)
MEGYERI EDIT TÜNDE – 1972 (Rábaszentandrás)
NÉMETI ANETT – 1986 (Stolberg)
SZABÓ ESZTER IDA – 1989 (Sárospatak)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS – 2005 (Mezővári)

Lapszámunkat Horváth Anna (1924–2005) beregszászi művész, az MMA posztumusz tiszteletbeli tagja munkáival illusztráltuk.